නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

සීමවිසොධනී

වරදං වරදං අග්ගං, දිච්චං දිච්චංව වනජං;
බොධකං බොධකං පාණං, දෙව'දෙවං නමාම'හං.

සන්තං සන්තං සදා වට්ටං, පජං'හවෙ සුතං;
නිබ්බුදං නිබ්බුදං තාරං, ධම්මවරං නමාම'හං.

සුතං සුතං භවනෙ යං, නතනං නතනා'රහං;
නරා'නරා සදා'කංසු, සඞ්ඝවරං නමාම'හං.

ඉච්චෙව'මච්චන්තනතස්සනෙය්‍යං, නතය්‍යමානො රතනත්තයං යං;
පුඤ්ඤාභිවඩ්ඪිං මහග්ඝං අලත්ථං, තස්සානුභාවෙන හතන්තරායො.

විනයෙ සති ඨිතෙ යං, සාසනං සණ්ඨිතං භවෙ;
විනයෙ සති නට්ඨෙ යං, විනට්ඨං සාසනං භවෙ.

තස්මා දිත්තං මමෙ'දානි, ජොතයිත්වාන සාසනෙ;
භින්දිත්වා ද්වෙළ්හකං වාදං, එකීභාවං කරොම'හං.

අත්තුක්කංසන-භාවඤ්ච, පරවම්භනකම්පිච;
තෙසු චිත්තං අපෙසෙත්වා, සාසනස්ස සුවුඩ්ඪියා.

යදි මෙ ඊදිසං චිත්තං, භවෙය්‍යුං පාපසඞ්කප්පා;
පච්චිස්සං නිරයෙ භයං, හීන'ජ්ඣාසයකාරණා.

සාසනස්ස සුලභං'ව පත්ථයන්තො සතා'චාරො;
සංසන්දිස්සමහං දානි, චිරං සද්ධම්ම'සුද්ධියා.

සුදුල්ලභං ලභිත්වාන, පබ්බජ්ජං ජිනසාසනෙ;
සම්බුද්ධස්ස වරං වාදං, කත්වා ද්වෙළ්හක'මෙකිකං.

සීමවිසොධනිං නාම, නානාගන්ථසමාහටං;
කරිස්සං මෙ නිසාමෙන්තු, සාධවො කවිපුඞ්ගවා.

පාළිං අට්ඨකථඤ්චෙව, මාතිකං පදභාජනිං;
ඔගාහෙත්වාන තං සබ්බං, පුනප්පුනං අසෙසතො.

අත්තනොමතිගන්ථෙසු, ටීකාගණ්ඨිපදෙසුච;
විනිච්ඡයවිමතීසු, මාතිකා'ට්ඨකථාසුපි.

සබ්බං අසෙසකං කත්වා, සංසන්දිත්වාන එකතො;
පවත්තා වණ්ණනා එසා, තොසයන්තී විචක්ඛණෙති.

බුද්ධුප්පාදො හි දුල්ලභො, තතො පබ්බජ්ජා ච උපසම්පදා ච, වුත්තඤ්හෙතං

බුද්ධො ච දුල්ලභො ලොකෙ, සද්ධම්මසවනම්පි ච;
සඞ්ඝො ච දුල්ලභො ලොකෙ, සප්පුරිසා'තිදුල්ලභා.

දුල්ලභඤ්ච මනුස්සත්තං, බුද්ධුප්පාදො ච දුල්ලභො;
දුල්ලභා ඛණසම්පත්ති, සද්ධම්මො පරමදුල්ලභො'ති.

1. උපසම්පදාකණ්ඩො

ඉමස්මිඤ්හි ඨානෙ ඨත්වා බුද්ධගුණපටිසංයුත්තාය කථාය වුච්චමානාය සාධූනං චිත්තසම්පහංසනඤ්චෙව, ඉමස්සෙව පකරණස්ස අනුම්මත්තවචනභාවො ච භවෙය්‍ය, අනුම්මත්තවචනත්තෙ ච සිද්ධෙ සොතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති, තස්මා බුද්ධගුණං වණ්ණයිස්සාම. අම්හාකං කිර භගවා බ්‍රහ්මදෙවබුද්ධමාදිං කත්වා යාව පොරාණසක්‍යගොතමා මනොපණිධිවසෙන, කට්ඨවාහනජාතකංආදිංකත්වා යාව මජ්ඣිමදීපඞ්කරා වාචඞ්ගවසෙන මජ්ඣිමදීපඞ්කරපාදමූලතො පට්ඨාය කායවාචඞ්ගවසෙන සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා යාව වෙස්සන්තරත්තභාවා වීසති අසඞ්ඛෙය්‍යානි පාරමියො පූරෙන්තස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණත්ථාය යෙව අලඞ්කතං සීසං ඡින්දිත්වා දෙන්තස්ස සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තස්ස සීසං ජම්බුදීපවාසීනං උද්ධනතොපි බහුතරං, අඤ්ජිතනයනං උප්පාටෙත්වා දෙන්තස්ස නයනං අජටාකාසෙ ගගනතලෙ තාරාගණතොපි බහුතරං, හදයමංසං වා දක්ඛිණබාහුං වා ඡින්දිත්වා දෙන්තස්ස මංසං ඡනහුත අට්ඨස හස්සාධිකසතසහස්සපමාණසිනෙරුරාජතොපි බහුතරං, ලොහිතං උප්පාටෙත්වා දෙන්තස්ස රුහිරං චතූසු මහාසමුද්දෙසු උදකතොපි බහුතරං, මද්දීසදිසෙ ච හරියෙ ජාලීකණ්හාජිනසදිසෙ ච පුත්තෙ පරෙසං දාසත්ථාය දෙන්තස්ස ගණනපථං වීතිවත්තා. එවං පාරමියො පූරෙන්තස්සෙව.

චින්තිතං සත්තසඞ්ඛෙය්‍යං, නවසඞ්ඛෙය්‍ය’වාචකං;
කායවාචා චතුඛ්‍යාතං, බුද්ධත්තං සමුපාගමීති.

ජාතත්තකීසොතත්තකියා වුත්තනයෙන අසූරො හුත්වා බුද්ධත්තං චින්තෙන්තස්සෙව සත්තඅසඞ්ඛෙය්‍යානි වීතිවත්තානි. අතිසූරො අහුත්වා වාචාමත්තමෙව නව අසඞ්ඛෙය්‍යානි වීතිවත්තානි. අතිසූරො හුත්වා කායඞ්ගවාචඞ්ගවසෙන පූරෙන්තස්ස චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි වීතිවත්තානි. ඉමානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි දීපඞ්කරපාදමූලතො පට්ඨාය වෙදිතබ්බානි. සතසහස්සකප්පමත්ථකෙ පන අජ්ඣත්තපාරමී පූරිතාති වෙදිතබ්බා. වෙස්සන්තරත්තභාවෙන ච සත්තකමහාදානං දත්වා සත්තක්ඛත්තුං පථවිං කම්පෙත්වා වඞ්කපබ්බතං ගන්ත්වා නයනසදිසෙ ද්වෙ පුත්තෙ බ්‍රාහ්මණස්ස දාසත්ථාය දත්වා දුතියදිවසෙ බ්‍රාහ්මණවණ්ණෙන ආගතස්ස සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො අත්තසමං මද්දිං නාම හරියං දත්වා තස්මිං භවෙ අපරිමෙය්‍යානි පුඤ්ඤානි කත්වා තතො තුසිතපුරං ගන්ත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා දසහි චක්කවාළසහස්සෙහි ආගන්ත්වා දෙවතාවිසෙසෙහි.

කාලො දෙව මහාවීර, උප්පජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පදන්ති.

යාචියමානො කාලං දීපඤ්ච දෙසඤ්ච කුලං මාතරමෙවචාති ඉමානි පඤ්ච මහාවිලොකනානි විලොකෙත්වා තුසිතපුරතො චවිත්වා මහාසම්මතවංසජස්ස ඔක්කාකරඤ්ඤො පුත්තානං කුසලම්භෙදභයෙන භගිනීහියෙව සද්ධිං ආවාහකරණං සුත්වා සක්‍යා වත භො රාජකුමාරාති ඔක්කාකමහාරාජෙන වුත්තවචනං පවත්තනිමිත්තං කත්වා සක්‍යාති ලද්ධනාමානං රාජූනමබ්භන්තරෙ පවත්තස්ස සුද්ධොදනමහාරාජස්ස ජෙට්ඨමහෙසියා සිරිමහාමායාය කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තිත්වා දසමාසච්චයෙන දෙවදහනගරස්ස කපිලවත්ථුස්ස ච මජ්ඣෙ ලුම්බිනීවනෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමිත්වා ජාතක්ඛණෙයෙව උත්තරාභිමුඛං සත්තපදවීතිහාරෙන ගන්ත්වා අඡම්භිවාචං නිච්ඡාරෙත්වා පිතරං වන්දාපෙත්වා අනුක්කමෙන සොළසවස්සුද්දෙසිකකාලෙ රජ්ජසිරිං අනුභවිත්වා රාහුලභද්දස්ස ජාතදිවසෙ නික්ඛමිත්වා ඡබ්බස්සානි දුක්කරචරියං චරිත්වා වෙසාඛපුණ්ණමදිවසෙ අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣිත්වා පඤ්චචත්තාලීස වස්සානි දෙවමනුස්සානං රතනදාමං ගන්ථෙන්තො විය ධම්මරතනවස්සං වස්සාපෙත්වා යාව සුභද්දපරිබ්බාජකවිනයනා කතබුද්ධකිච්චෙ කුසිනාරායඋපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ වෙසාඛපුණ්ණමදිවසෙ පච්චූසසමයෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතෙ භගවතිලොකනාථෙ සුභද්දෙන වුඩ්ඪපබ්බජිතෙන ‘‘අලං ආවුසො මා සොචිත්ථ මා පරිදෙවිත්ථ, සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන, උපද්දුතා ච හොම’ඉදං වො කප්පති ඉදං වො න කප්පතී’ති. ඉදානි පන මයං යං ඉච්ඡිස්සාම තං කරිස්සාම, යං න ඉච්ඡිස්සාම න තං කරිස්සාමා’’ති වුත්තවචනං සල්ලක්ඛෙත්වා ගණපාමොක්ඛානං සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සානං සඞ්ඝත්ථෙරො ආයස්මා මහාකස්සපො ධම්මසඞ්ගීතිං කත්වා පරිසුද්ධෙ ධම්මවිනයෙ තතො අපරභාගෙ වස්සසතස්ස අච්චයෙන වෙසාලියා වජ්ජිපුත්තකා දසවත්ථූනි දස්සෙත්වා සාසනවිපත්තිං කරොන්තෙ දිස්වා ආයස්මතා යසත්ථෙරෙන කාකණ්ඩකපුත්තෙන සමුස්සාහියමානො දුතියසඞ්ගීතිං කත්වා තතො අපරභාගෙ තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො ද්වින්නං වස්සසතානං උපරි අට්ඨාරසමෙ වස්සෙ ධම්මාසොකොනාම රාජා සකලජම්බුදීපතලෙ එකරජ්ජාභිසෙකං පාපුණිත්වා බුද්ධසාසනෙ මහන්තං ලාභසක්කාරං පවත්තෙත්වා පරිහීනලාභසක්කාරා තිත්ථියා අන්තමසො සාසච්ඡාදනමත්තම්පි අලභන්තා ලාභසක්කාරං පත්ථයමානා සාසනෙ පබ්බජිත්වා සකානි සකානි දිට්ඨිගතානි දීපෙත්වා සාසනෙ මහන්තං අබ්බුදඤ්ච මලඤ්ච පවත්තෙසුං. තදා ධම්මාසොකරඤ්ඤො පත්තාභිසෙකතො සත්තරසමෙ වස්සෙ සට්ඨිසතසහස්ස භික්ඛූසු සහස්සභික්ඛුං ගහෙත්වා මොග්ගලිපුත්තතිස්සො නාම සඞ්ඝත්ථෙරො මහාපවාරණාය පරප්පවාදං භින්දිත්වා කථාවත්ථුප්පකරණං දෙසෙත්වා තතියධම්මසඞ්ගීතිං කත්වා පරිසුද්ධෙ ධම්මවිනයෙ සාට්ඨකථෙබුද්ධවචනෙ ධරන්තෙව පාළියට්ඨකථාසු අත්ථච්ඡායං ගහෙත්වා අත්තනො මතිවසෙන නානාගන්ථවිසෙසානි කරොන්ති, තෙසු අත්තනොමතිවසෙන අත්ථච්ඡායං ගහෙත්වා කාරණපතිරූපකං කත්වා වුත්තවචනං සාරතො සල්ලක්ඛෙත්වා සුත්ත-සුත්තානුලොමආචරියවාදෙ මුඤ්චිත්වා පාළියා අට්ඨකථං, අට්ඨකථාය ච පාළිං තබ්බිවරණභූතං සාරත්ථදීපනිඤ්ච අඤ්ඤානි ච ගන්ථවිසෙසානි අසංසන්දිත්වා අත්තනොමතියාපි පුබ්බාපරං අසමානෙත්වා වාදප්පකාසනමත්තමෙව ඨපෙත්වා ගරුකලහුකෙසු ගරුකෙයෙව

ඨාතබ්බෙපි ගරුකෙ අට්ඨත්වා කෙචි භික්ඛූ නදියා උදකුක්ඛෙපං අකත්වා කරොන්ති. එවං සාසනෙ ද්විධා භින්නා හොන්ති. ඉදඤ්ච භින්දනං කොසම්බකක්ඛන්ධකෙ භින්නතොපි සතගුණෙන සහස්සගුණෙන බලවතරමෙව සාසනස්ස විපත්තිකාරණත්තා, තථා හි න ඉදං මනුස්සලොකෙ භික්ඛූනංයෙව හොති, භික්ඛූනං, උපාසකමනුස්සානං, ආරක්ඛකදෙවතානම්පි, තාසං සහායකානං භුම්මනිස්සිතදෙවතානම්පි තාසං සහායකානං රුක්ඛනිස්සිතදෙවතානම්පි තාසංසහායකානං ආකාසට්ඨකදෙවතානම්පි, තාසං සහායකානං චාතුමහාරාජිකදෙවතානම්පි, තාසං සහායකානං තාවතිංසදෙවතානම්පි, එවං මිත්තපරම්පරවසෙන ඡකාමාවචරදෙවතානම්පි තාසං මිත්තානං බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානම්පීති එවං යාවඅකනිට්ඨබ්‍රහ්මලොකා අරියපුග්ගලෙ ඨපෙත්වා සබ්බෙ පුථුජ්ජනා දෙවමනුස්සා භින්නා හොන්ති, තෙසං භින්නත්තා බහු ච පාපං පසවති, තස්මා පාළියා අට්ඨකථං, අට්ඨකථාය ච පාළිං සංසන්දිත්වා තානි තානි ගන්ථවිසෙසානි ච එකතො කත්වා ගඞ්ගොදකෙ න යමුනොදකං විය මිස්සිත්වා එකීභාවං කත්වා සීමවිසොධනිං නාම කරිස්සාමි, තං සුණාථ සාධුකං මනසිකරොථ ධම්මරාජස්ස සාවකාති.

තත්ථ බුද්ධුප්පාදො දුල්ලභො ති බුද්ධස්ස උප්පාදකාලො දුල්ලභො තථා හි අනුප්පන්නකාලෙ බුද්ධෙ බුද්ධොති සද්දම්පි අසුත්වා වීතිවත්තානං කප්පානං ගණනපථං වීතිවත්තා. බුද්ධකාරණස්ස දුක්කරත්තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

තතො පබ්බජා ච උපසම්පදාවා තිඑත්ථ තොපච්චයො ලාමකත්ථෙ, පඤ්චමායත්ථෙ වා. බුද්ධුප්පාදො දුල්ලභො, තමනුපබ්බජ්ජා ච උපසම්පදා ච දුල්ලභායෙවාති අධිප්පායො. යථා ච ලොකෙ කිඤ්චිදෙව මහග්ඝං අලභිතබ්බං ලභිත්වා වා තෙන සහකාරීකාරණභූතං අප්පග්ඝම්පි මහග්ඝං මහග්ඝං දුල්ලභං දුල්ලභන්ති වුච්චති, එවමෙව අතිදුල්ලභං බුද්ධුප්පාදං ආගම්ම තමනුපබ්බජිතම්පි දුල්ලභන්ති වුච්චති, යථා ච නිදියා උපරිමභාගෙ සත්තාහවට්ටලිකාදිභාවෙන උදකපූරණෙ හෙට්ඨා කිස්මිඤ්චි ඨානෙ තරිතුං අවිසහන්තා ඉදමෙව ඨානං දුක්කරන්ති වුච්චති, එවමෙව බුද්ධකාරණස්ස දුක්කරභාවෙ න තමනුපබ්බජ්ජුපසම්පදාපි දුක්කරං දුල්ලභන්ති වුච්චති. අඤ්ඤථා බුද්ධභගවතො පි පබ්බජ්ජුපසම්පදභාවොයෙව සෙට්ඨො භවෙය්‍ය. අථවා කාරණූපචාරවසෙනාපි එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, යථා සෙම්හොගුළොති තථා හි ගුළස්ස පි වනපච්චයා සෙම්හො උස්සන්නො, තං ජනො ගුළෙනසෙම්හොති වත්තබ්බෙපි කාරණස්මිං ගුළෙ ඵලභූතං සෙම්හං රොපෙත්වා සෙම්හො ගුළොති වුච්චති, එවං කාරණස්ස දුක්කරත්තා දුල්ලභෙ බුද්ධුප්පාදෙ තමනුක්‍රියා පබ්බජ්ජාපි තං මූලකාරණභූතෙ බුද්ධුප්පාදෙ රොපෙත්වා දුල්ලභා පබ්බජ්ජාති වුච්චති. බුද්ධුප්පාදකාලෙපි බුද්ධදස්සනං දුල්ලභමෙව, අනුප්පන්නකාලෙ පන පගෙව, සබ්බඛණෙසු නවමඛණත්තා ච තථා හි මිලක්ඛුදෙසඅරූපභූමිඅසඤ්ඤසත්තනිරයපෙතතිරච්ඡානභූමීසු ජායමානෙසු වා මජ්ඣිමදෙසෙ ජායමානොපි මිච්ඡාදිට්ඨීභූතා වා, සම්මාදිට්ඨීකුලෙ ජායමානාපි චක්ඛුසොත විකලභාවෙන අඞ්ගවිකලා වා බුද්ධදස්සනං න අරහන්ති, දස්සනම්පි දස්සනමත්තමෙව. සුපණ්ණනාගරාජාදීනං තස්මිං භවෙ මග්ගඵලභාගිනො න හොන්ති, හොන්ති චෙත්ථ.

“පච්චන්තජො අරූපිනො, විකලඞ්ගො අසඤ්ඤජො;
මිච්ඡාදිට්ඨී තිරච්ඡානො, පෙතො නෙරයිකොපිච.

එතෙ අට්ඨක්ඛණා වුත්තා, බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා;
බුද්ධුප්පාදො ඛණො එකො, නවමොති පවුච්චතීති”.

පබ්බජ්ජා තිවෙත්ථ සාමඤ්ඤෙන වුත්තෙපි සාමණෙරාව අධිප්පෙතා, උපසම්පදා චාති විසුං වුත්තත්තා. සාමණෙරා ච නාම බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමීත්‍යාදිනා තික්ඛත්තුං වත්වා උභතොසුද්ධිවසෙනෙව සාමණෙරභූමියං තිට්ඨන්ති. දසසීලානි පන තෙසං සික්ඛාපදමත්තමෙව. තානි පාළිවසෙන අසක්කොන්තො අත්ථවසෙන “ඉදඤ්ච සමාදාය වත්තෙහී”ති ආචික්ඛිතුම්පි වට්ටතියෙව. ඉධ වත්තබ්බං නත්ථි. උපසම්පදා පන අට්ඨවිධා හොන්ති එහිභික්ඛූපසම්පදා, සරණගමනූපසම්පදා, ඔවාද පටිග්ගහණූපසම්පදා, පඤ්හාබ්‍යාකරණූපසම්පදා, අට්ඨගරුධම්මපටිග්ගහණූපසම්පදා, දූතෙනූපසම්පදා, අට්ඨවාචිකූපසම්පදා, ඤත්තිචතුත්ථූපසම්පදා චාති. තත්ථ භගවා එහි භික්ඛුභාවාය උපනිස්සයසම්පන්නං පුග්ගලං දිස්වා රත්තපංසුකූලන්තරතො සුවණ්ණවණ්ණං දක්ඛිණහත්ථං නීහරිත්වා බ්‍රහ්මඝොසං නිච්ඡාරෙන්තො “එහි භික්ඛු චර බ්‍රහ්මචරියං සම්මා දුක්ඛස්ස අන්තකිරියායා”ති වදති. තස්සානන්තරමෙව ගිහිලිඞ්ගං අන්තරධායිත්වා.

තිචීවරඤ්ච පත්තො ච, වාසි සූචි ච බන්ධනං;
පරිස්සාවනමට්ඨෙතෙ, යුත්තයොගස්ස භික්ඛුනොති.

එවං වුත්තෙහි අට්ඨහිපරික්ඛාරෙහි සරීරෙ පටිමුත්තොයෙව වස්සසතිකත්ථෙරො විය ඉරියාපථසම්පන්නො බුද්ධාචරියකො බුද්ධුපජ්ඣායකො සම්මාසම්බුද්ධං වන්දමානොව තිට්ඨති. අයං එහි භික්ඛූපසම්පදා නාම. භගවා හි පඨමබොධියං එතස්මිං කාලෙ එහි භික්ඛුපසම්පදාය එව උපසම්පාදෙති. තානි පන පඤ්චවග්ගියාදයො අඞ්ගුලිමාලත්ථෙරපරියොසානා.

තීණිසතං සහස්සඤ්ච, චත්තාලීසං පුනාපරො;
එකො ච ථෙරො සප්පඤ්ඤො; සබ්බෙ තෙ එහි භික්ඛුකාති.

එතෙ විනයපිටකෙ නිද්දිට්ඨඑහිභික්ඛූ නාම විනයපිටකෙ අනිද්දිට්ඨා පන තිසතපරිවාරසෙලබ්‍රාහ්මණාදයො.

සත්තවීස සහස්සානි, තීණියෙව සතානි ච;
එතෙ හි සබ්බෙ සඞ්ඛාතා, සබ්බෙ තෙ එහිභික්ඛුකාති.

තං සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා අට්ඨවීසසහස්සානි ඡසතානි එකචත්තාලීසුත්තරානි ච හොන්ති. පඨමබොධිච නාමෙසා වීසතිවස්සානි හොන්ති.

භගවා හි අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා අට්ඨාරසකොටිබ්‍රාහ්මණානං අමතං පායෙත්වා පඨමවස්සං වසි. දුතියතතියචතුත්ථවස්සෙසු රාජගහෙ වෙළුවනවිහාරෙ වස්සං වසි, භගවා හි ආසාළ්හිනක්ඛත්තපුණ්ණමියං බාරාණසියා ඉසිපතනෙ මිගදායෙ පඨමවස්සං වසිත්වා ඵග්ගුණමාසෙ ඵග්ගුණපුණ්ණමියං රාජගහං පත්වා බිම්බිසාරරඤ්ඤා කාරිතෙ වෙළුවන විහාරෙ එකමාසමත්තං වසිත්වා චිත්‍රමාසෙ වීසතිඛීණාසවසහස්සපරිවුතො කපිලවත්ථුං ගන්ත්වා අසීතියා ඤාතිසහස්සානං මජ්ඣෙ විප්පටිපන්නානං රාජූනං මත්ථකෙ පංසුරජං ඔකිරිත්වා තෙ වන්දාපෙත්වා පොක්ඛරවස්සඤ්ච වස්සාපෙත්වා තමාගම්ම අසීතියා ඤාතිසහස්සානං වෙස්සන්තර ජාතකං කථෙත්වා රාහුලමාතරමාගම්ම චන්දකින්නරීජාතකඤ්ච කථෙත්වා පිතරං අනාගාමිඵලෙ පතිට්ඨාපෙත්වා රාජගහමෙව ආගන්ත්වා වාසං කප්පෙසි, තෙන වුත්තං දුතිය තතිය චතුත්ථ වස්සෙසු රාජගහෙ වෙළුවනවිහාරෙ වස්සං වසී''ති . පඤ්චමෙ පන වෙසාලියං එකවාසං වසි. ඡට්ඨෙ මකුළපබ්බතෙ එකවාසං වසි. පුණ්ණො වා තත්ථ. තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා සුනාපරන්තරට්ඨෙ කිර එකස්මිං වාණිජකගාමෙ ද්වෙ භාතරො. තෙසු කදාචි ජෙට්ඨො පඤ්චසකටසතානි ගහෙත්වා ජනපදං ගන්ත්වා භණ්ඩං ආහරති, කදාචි කනිට්ඨො. ඉමස්මිං පන සමයෙ කනිට්ඨං ඝරෙ ඨපෙත්වා ජෙට්ඨභාතිකො පඤ්ච සකටසතානි ගහෙත්වා ජනපදචාරිකං චරන්තො අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනස්ස අවිදූරෙ පඤ්චසකටසතානි ඨපෙත්වා භුත්තපාතරාසො පරිජනපරිවුතො ඵාසුකට්ඨානෙ නිසීදි. තෙන ච සමයෙන සාවත්ථිවාසිනො භුත්තපාතරාසා උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය සුද්ධුත්තරාසඞ්ගා ගන්ධපුප්ඵාදිහත්ථා යෙනබුද්ධො, යෙනධම්මො, යෙනසඞ්ඝො, තන්නින්නා තප්පොණා තප්පබ්භාරා හුත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නික්ඛමිත්වා ජෙතවනං ගච්ඡන්ති. සො තෙ දිස්වා ''කහං ඉමෙ ගච්ඡන්තී''ති එකං මනුස්සං පුච්ඡි. කිං ත්වං අය්‍යො න ජානාසි, ලොකෙ බුද්ධධම්මසඞ්ඝරතනානි නාම උප්පන්නානි, ඉච්චෙච මහාජනො සත්ථුසන්තිකෙ ධම්මකථං සොතුං ගච්ඡතීති. තස්ස ''බුද්ධො''ති වචනං ඡවිචම්මාදීනි ඡින්දිත්වා අට්ඨිමිඤ්ජං ආහච්ච අට්ඨාසි. අථ අත්තනො පරිජනපරිවුතො තාය පරිසායසද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා සත්ථාමධුරස්සරෙන ධම්මං දෙසෙන්තස්ස පරිස පරියන්තෙ ඨිතො ධම්මං සුත්වා පබ්බජ්ජාය චිත්තං උප්පාදෙසි. අථ තථාගතෙන කාලං විදිත්වා පරිසාය උය්‍යොජිතාය සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ස්වාතනාය නිමන්තෙත්වා දුතියදිවසෙ මණ්ඩපං කරෙත්වා ආසනානි පඤ්ඤාපෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා භත්තකිච්චාවසානෙ භගවා අනුමොදනං කත්වා පක්කමි. භුත්තපාතරසො උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය භණ්ඩාගාරිකං පක්කොසාපෙත්වා ''එත්තකං භණ්ඩං විස්සජ්ජිතං එත්තකං පන න විස්සජ්ජිත''න්ති සබ්බං ආචික්ඛිත්වා ''ඉමං සාපතෙය්‍යං මය්හං කනිට්ඨස්ස දෙහී''ති සබ්බං නිය්‍යොතෙත්වා සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨාන පරායණො අහොසි. අථස්ස කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තස්ස කම්මට්ඨානං න උපට්ඨාති, තතො චින්තෙසි ''අයං ජනපදො මය්හං අසප්පායො, යංනූනාහං සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සකට්ඨානමෙව ගච්ඡෙය්‍ය''න්ති. අථ පුබ්බණ්හසමයෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා සායන්හසමයෙ පටිසල්ලානා වුට්ඨිතො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා සත්ථා සීහනාදං නදිත්වා පක්කමි. අථ ඛො ආයස්මා පුණ්ණො සූනාපරන්තරට්ඨං පත්වා සම්මතපබ්බතං නාම පවිසිත්වා වාණිජකගාමං පිණ්ඩාය පාවිසි. අථ නං කනිට්ඨභාතා සඟෙහං නෙත්වා භික්ඛං දත්වා ''භන්තෙ අඤ්ඤත්ථ අගන්ත්වා ඉධෙව වසථා''ති පටිඤ්ඤං කාරෙත්වා වසාපෙසි. තතො සමුද්දගිරිවිහාරං නාම අගමාසි. තත්ථ සමුද්දවීචියො ආගන්ත්වා අයකණ්ටපාසාණෙසු පහරිත්වා මහාසද්දං කරොන්ති. ථෙරො කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො න ඵාසුවිහාරො හොතීති සමුද්දං නිසද්දං කත්වා අධිට්ඨාසි. තතො මාතුලගිරිං නාම ආගමාසි. තත්ථ සකුණසඞ්ඝො උස්සන්නො රත්තිඤ්ච දිවා ච සද්දො එකො බද්ධො හොති. ථෙරො ''ඉදං ඨානං අඵාසුකන්ති තතො මකුළකාරාමවිහාරං නාම ගතො. සො වාණිජගාමස්ස නාතිදූරො නාච්චාසන්නො ගමනාගමනසම්පන්නො විවිත්තො අප්පසද්දො. ථෙරො ''ඉදං ඨානං ඵාසුක''න්ති තත්ථ රත්තිට්ඨානදිවාඨානෙ චඞ්කමනාදීනි කාරෙත්වා වස්සං උපගච්ඡති. එවං චතූසු ඨානෙසු විහාසි. අථෙකදිවසං තස්මිංයෙව අන්තොවස්සෙ පඤ්ච වාණිජකසතානි ''පරසමුද්දං ගච්ඡාමා''ති නාවාය භණ්ඩං පක්ඛිපිංසු. නාවාරොහනදිවසෙ ථෙරස්ස කනිට්ඨභාතා ථෙරං භොජෙත්වා ථෙරස්ස සන්තිකෙ සික්ඛාපදානි ගහෙත්වා ගච්ඡන්තො ''භන්තෙ මහාසමුද්දො නාම අස්සද්ධෙය්‍යො වානෙකන්තරායො ච, අම්හෙ ආවජ්ජෙය්‍යාථා''ති වත්වා නාවං ආරුය්හි. නාවා ඌමිජවෙන ගච්ඡමානා අඤ්ඤතරං දීපං පාපුණි. මනුස්සා ''පාතරාසං කරිස්සාමා''ති දීපකෙ ඔතිණ්ණා. තස්මිං දීපකෙ අඤ්ඤං කිඤ්චි නත්ථි, චන්දනවනමෙව අහොසි. අථෙකො වා සියා රුක්ඛං ආකොටෙත්වා ලොහිතචන්දනභාවං ඤත්වා ''භො මයං ලාභත්ථාය පරසමුද්දං ගච්ඡාම, ඉතො ච උත්තරි ලාභා නාම නත්ථි, චතුරඞ්ගුල මත්තාපි ඝටිකා සතසහස්සං අග්ඝති, සංහාරෙතබ්බකයුත්තං භණ්ඩං හාරෙත්වා ගච්ඡාමා''ති. තෙ තථා කරිංසු චන්දනවනෙ අධිවත්ථා අමනුස්සා කුජ්ඣිත්වා ඉමෙහි අම්හාකං චන්දනවනං නාසිතං, ඝාතෙස්සාම නෙ''ති චින්තෙත්වා න ඉමෙසු ඝාටිතෙසු සබ්බං එකකුණපං භවිස්සති, සමුද්දමජ්ඣෙ නෙසං නාවං ඔසීදෙස්සාමා''ති ආහංසු. අථ තෙසං නාවං ආරුය්හ මුහුත්තං ගතකාලෙයෙව උප්පාදිකං උපට්ඨාපෙත්වා සයම්පි තෙ අමනුස්සා භයානකානි රූපානි දස්සයිංසු. භීතා මනුස්සා අත්තනො දෙවතා නමස්සන්ති. ථෙරස්ස කනිට්ඨො චූළපුණ්ණකුටුම්බිකො ''මය්හං භාතා අවස්සයො හොතූ''ති ථෙරස්ස නමස්සමානො අට්ඨාසි. ථෙරො පි කිර තස්මිංයෙව ඛණෙ ආවජ්ජෙත්වා තෙසං බ්‍යසනප්පත්තිං ඤත්වා වෙහාසං උප්පතිත්වා අභිමුඛො අට්ඨාසි. අමනුස්සා ථෙරං දිස්වාව ''අය්‍යපුණ්ණත්ථෙරො එහී'' ති පක්කමිංසු. උප්පාදිකං සන්නිසීදි. ථෙරො ''මා භායථා''ති තෙසං අස්සාසෙත්වාව කහං ගන්තුකාමත්ථා''ති පුච්ඡි. ''භන්තෙ අම්හාකං සකට්ඨානමෙව ගච්ඡාමා''ති ථෙරො නාවං ඵලෙ අක්කමිත්වා ''එතෙසං ඉච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡතූ''ති අධිට්ඨාති. වාණිජා සකට්ඨානං ගන්ත්වා තං පවත්තිං පුත්තදාරස්ස ආරොචෙත්වා ''එථ ථෙරං සරණං ගච්ඡාමා''ති පඤ්චසතානි අත්තනො අත්තනො පඤ්චමාතුගාමසතෙහි සද්ධිං තීසු

සරණෙසු පතිට්ඨාය උපාසකත්තං පටිවෙදෙසුං. තතො නාවාය භණ්ඩං ඔතාරෙත්වා ථෙරස්ස එකං කොට්ඨාසං කත්වා “අයං භන්තෙ තුම්හාකං කොට්ඨාසො”ති ආහංසු. ථෙරො “මය්හං විසුං කොට්ඨාස කිච්චං නත්ථි”. සත්ථා පන තුම්හෙහි දිට්ඨපුබ්බො’ති. න දිට්ඨපුබ්බො භන්තෙ’ති, තෙනහි ඉමිනා සත්ථු මණ්ඩලමාළං කරොථ. එවං සත්ථාරං පස්සිස්සථාති තෙ සාධු භන්තෙ’ති තෙන ච කොට්ඨාසෙන අත්තනො ච කොට්ඨාසෙන මණ්ඩලමාළං කාතුං ආරභිංසු. සත්ථා කිරස්ස ආරද්ධකාලතො පට්ඨාය පරිභොගං අකාසි. තථො මනුස්සා රත්තිං ඔභාසං දිස්වා “මහෙසක්ඛා දෙවතා අත්ථී”ති සඤ්ඤංකරිංසු. උපාසකා මණ්ඩලමාළඤ්ච භික්ඛුසඞ්ඝස්ස සෙනාසනානි ච නිට්ඨපෙත්වා දානසම්භාරං සජ්ජෙත්වා “කතං භන්තෙ අම්හෙහි අත්තනොකිච්චං, සත්ථාරං පක්කොසථා”ති ථෙරස්ස ආරොචෙසුං. ථෙරො සායන්හසමයෙ ඉද්ධියාසාවත්ථිං පත්වා “භන්තෙ වාණිජගාමවාසිනො තුම්හෙ දට්ඨුකාමා, තෙසං අනුකම්පං කරොථා”ති. භගවා අධිවාසෙසි. ථෙරො භගවතො අධිවාසනං විදිත්වා සකට්ඨානමෙව පච්චාගතො. භගවා ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි “ආනන්ද ස්වෙ සුනාපරන්තෙ වාණිජගාමෙ පිණ්ඩාය චරිස්සාම, ත්වං එකූනපඤ්චසතානං භික්ඛූනං සලාකං දෙහී”ති. ථෙරො සාධු භන්තෙ’ති භික්ඛුසඞ්ඝස්ස තමත්ථං ආරොචෙත්වා “චාරිකා සලාකං ගණ්හන්තූ”ති ආහ. තං දිවසං කුණ්ඩධානත්ථෙරො පඨමං සලාකං අග්ගහොසි. වාණිජගාමවාසිනොපි “ස්වෙ කිර සත්ථා ආගමිස්සතී”ති ගාමමජ්ඣෙ මණ්ඩපං කත්වා දානග්ගං සජ්ජයිංසු. භගවා පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා ගන්ධකුටිං පවිසිත්වා ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා නිසීදි. සක්කස්ස පණ්ඩුකම්බලසිලාසනං උණ්හං අහොසි. සො කිං ඉදන්ති ආවජ්ජෙත්වා සත්ථු සුනාපරන්තගමනං දිස්වා විසුකම්මං ආමන්තෙසි “තාත අජ්ජ භගවා තිංසමත්තානි යොජනසතානි පිණ්ඩාචාරං ගමිස්සති, පඤ්ච කූටාගාරසතානි මාපෙත්වා ජෙතවනද්වාර කොට්ඨමත්ථකෙ ගමනසජ්ජානිං කත්වා ඨපෙහී”ති, සො තථා අකාසි. භගවතො කූටාගාරං චතුමුඛං අහොසි, ද්වින්නං අග්ගසාවකානං ද්විමුඛං, සෙසානං එකමුඛං, සත්ථා ගන්ධකුටිතො නික්ඛම්ම පටිපාටියා ඨපිත කූටාගාරෙසු ධුරකූටාගාරං පාවිසි. ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ආදිං කත්වා එකූනපඤ්චභික්ඛුසතානිපි කූටාගාරං ගන්ත්වා නිසින්නා අහෙසුං, එකං තුච්ඡකූටාගාරං අහොසි. පඤ්චපි කූටාගාරසතානි ආකාසෙ උප්පතිංසු. සත්ථා සච්චබන්ධපබ්බතං නාම පත්වා කූටාගාරං ආකාසෙ ඨපෙත්වා තස්මිං පබ්බතෙ සච්චබන්ධො නාම මිච්ඡාදිට්ඨි, සො මහාජනං මිච්ඡාදිට්ඨිං උග්ගණ්හාපෙන්තො ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො හුත්වා වසති. අබ්භන්තරෙ චස්ස අන්තොචාටියං පදීපො විය අරහත්තස්ස උපනිස්සයො ජලති, තං දිස්වා “ධම්මමස්ස කථෙස්සාමී”ති ගන්ත්වා ධම්මං දෙසෙති. තාපසො දෙසනාපරියොසානෙ අරහත්තං පාපුණි. මග්ගෙනෙවස්ස අභිඤ්ඤා ආගතා, එහි භික්ඛු හුත්වා ඉද්ධිමයපත්තචීවරො කූටාගාරං පාවිසි. භගවා කූටාගාරගතෙහි පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහිසද්ධිං වාණිජගාමං ගන්ත්වා කූටාගාරානි අදිස්සමානානි කත්වා වාණිජගාමං පාවිසි. වාණිජා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා සසත්ථාරං මකුළකාරාමං නයිංසු. සත්ථා මණ්ඩලමාළං පාවිසි. මහාජනො යාව සත්ථා භත්තදරථං පටිප්පස්සම්භෙති, තාව පාතරාසං කත්වා උපොසථඞ්ගානි සමාදාය ගන්ධඤ්ච පුප්ඵඤ්ච ආදාය ධම්මසවනත්ථාය ආරාමං පච්චාගමාසි. සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. මහාජනස්ස බන්ධනා මොක්ඛො ජාතො, මහන්ත බුද්ධකොලාහලං අහොසි. සත්ථා මහාජනස්ස සඞ්ගහත්ථං කතිපාහං තත්ථෙව වසි, අරුණං පන මහාගන්ධකුටියංයෙව උට්ඨපෙසි. තත්ථ කතිපාහං වසිත්වා වාණිජගාමෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා “ත්වං ඉධෙව වසාහී”ති පුණ්ණත්ථෙරං නිවත්තෙත්වා අන්තරෙ නම්මදානදී නාම අත්ථි, තස්සා තීරං අගමාසි. නම්මදානාගරාජා සත්ථු පච්චුග්ගන්ත්වා නාගභවනං පවෙසෙත්වා තිණ්ණං රතනානං සක්කාරං අකාසි. සත්ථා තස්ස ධම්මං කථෙත්වා නාගභවනා නික්ඛමි. සො “මය්හං භන්තෙ පරිචරිතබ්බං දෙථා”ති යාචි. භගවා නම්මදානදීතීරෙ පදචෙතියං දස්සෙසි. තං වීචීසු ආගතාසු පිධියති වීචීසු ගතාසු විවරති, මහාසක්කාරප්පත්තං අහොසි. සත්ථා තතො නික්ඛම්ම සච්චබන්ධපබ්බතං ගන්ත්වා සච්චබන්ධං ආහ “තයා මහාජනො අපායමග්ගෙ ඔතාරිතො. ත්වං ඉධෙව වසිත්වා එතෙසං ලද්ධිං විස්සජ්ජාපෙත්වා නිබ්බානමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙහී”ති. සොපි පරිචරිතබ්බං යාචි. සත්ථා ඝනපිට්ඨීපාසාණෙ අල්ලමත්තිකපිණ්ඩම්හි ලඤ්ඡනං විය පදචෙතියං දස්සෙසි. එවං සුනාපරන්තරට්ඨෙයෙව ද්වෙ චක්කරතනචෙතියානි යාවසාසනන්තරධානං පතිට්ඨාපෙසි. සත්තමෙ පන වස්සෙ සාවත්ථියං කණ්ඩම්බරුක්ඛමූලෙ තිත්ථි මද්දනං කරොන්තො යමකපාටිහාරියං කත්වා දසහි චක්කවාළ සහස්සෙහි ආගතානං දෙවතානං මාතරං කායසක්ඛිං කත්වා අභිධම්මං දෙසෙන්තෙ තාවතිංසභවනෙ පාරිච්ඡත්තකමූලෙ පණ්ඩුකම්බලසිලායං වස්සං වසි. අට්ඨමෙ සංසුමාරනගරෙ එකවස්සං වසි. නවමෙ කොසම්බියං එකවස්සං වසි. තදා භද්දියො, කිම්ලො, භගු, ආනන්දො, අනුරුද්ධො, දෙවදත්තො, චාති ඡ ඛත්තියා පබ්බජිංසු. තෙසං විත්ථාරො ධම්මපදෙ ආගතො. දසමෙ පන වස්සෙ පාලිලෙය්‍යගාමෙ දක්ඛිණවනසණ්ඩෙ භද්දසාලමූලෙ පාලිලෙය්‍යකෙන හත්ථිනා උපට්ඨියමානො ඵාසුකං වස්සාවාසං වසි. එකාදසමෙ නාළන්දබ්‍රාහ්මණගාමෙ එකවාසං වසි. ද්වාදසමෙ වෙරඤ්ජායං එකවාසං වසි දුච්චරිතස්ස විපාකං අනුභවමානො, භගවතා කිර ඵුස්සස්ස භගවතො කාලෙ සාවකානං වචීදුච්චරිතවසෙන කතුපචිතස්ස අකුසලකම්මස්ස තදා ලද්ධොකාසවසෙන උපට්ඨිතත්තා වෙරඤ්ජබ්‍රාහ්මණෙන නිමන්තිතොපි සමානො මාරාවට්ටන වසෙන අසල්ලක්ඛෙත්වා අස්සවාණිජකානං නිබද්ධවත්තසඞ්ඛෙපෙන පඤ්ඤත්තං පත්ථපත්ථමූලකං යවතණ්ඩුලමෙව තෙමාසං භුඤ්ජති, වුත්තඤ්හෙතං අපදානෙ.

“ඵුස්සස්සාහං පාවචනෙ, සාවකෙ පරිභාසිස්සං;
යවං ඛාදථ භුඤ්ජථ, මාච භුඤ්ජථ සාලිනො.

තෙන කම්මවිපාකෙන, තෙමාසං ඛාදිතං යවං;
නිමන්තිතො බ්‍රාහ්මණෙන, වෙරඤ්ජායං වසිං තදාති”.

තෙන වුත්තං “ද්වාදසමෙ වෙරඤ්ජායං එකවාසං වසි දුච්චරිතස්ස විපාකං අනුභවමානො”ති. තෙරසමෙ ජාලියපබ්බතෙ එකවාසං වසි. චතුද්දසමෙ සාවත්ථියං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ ජෙතවනවිහාරෙ පඨමවාසං වසිත්වා

පන්නරසමෙ වස්සෙ ඤාතිජනසඞ්ගහත්ථං කපිලවත්ථුං ගන්ත්වා එකමෙව වාසං කප්පෙසි . සොළසමෙ වස්සෙ ආළවකයක්ඛදමනත්ථං අග්ගාළවිනගරෙ එකවාසං වසි. සත්තරසමෙ වස්සෙ රාජගහමෙව නිවත්තිත්වා වාසං කප්පෙසි. අට්ඨාරසමෙ වස්සෙ ජාලියපබ්බතමෙව නිවත්තිත්වා වසි. එකූනවීසතිමෙපි වස්සෙ තත්ථෙව ජාලියපබ්බතමෙව වසි. වීසතිමෙ වස්සෙ රාජගහස්ස අවිදූරෙ භීසනකෙ භෙසකලවනසණ්ඩෙ වාසං කප්පෙසී''ති ඉමානි වීසති වස්සානි පඨමබොධීති වෙදිතබ්බානි. එතස්මිං කාලෙ එහිභික්ඛූපසම්පදායඑව උපසම්පාදෙසීති යෙභුය්යෙන භගවන්තංයෙව උද්දිස්ස ආචරියුපජ්ඣායං කත්වා එහිභික්ඛු භාවමාපන්නෙ පුඤ්ඤවන්තපුග්ගලෙයෙව සන්ධාය වුත්තං, අඤ්ඤෙසම්පි අරියභාවමනාපන්නානං සුදින්නාදීනං වා යමකපාටිහාරියෙ පසීදිත්වා ආයස්මතො සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිතානං පුබ්බෙ කස්සපබුද්ධකාලෙ වග්ගුලිභූතපුබ්බානං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං ථෙරස්සෙව සන්තිකෙ පබ්බජිතභාවස්ස දිස්සනතො තෙන වුත්තං ''භගවා හි පඨමබොධියං එතස්මිං කාලෙ එහි භික්ඛූපසම්පදාය එව උපසම්පාදෙසී''ති. ඉතො පරෙසු පන පඤ්චවීසතිවස්සෙසු අනාථපිණ්ඩිකෙන කාරිතෙ ජෙතවනමහාවිහාරෙ එකූනවීසතිවස්සා වාසං වසි. විසාඛාය සත්තවීසති කොටිධනපරිච්චාගෙන කාරිතෙ පුබ්බාරාමෙ ඡබ්බස්සානි වසි. ද්වින්නං කුලානං ගුණමහත්තං පටිච්ච සාවත්ථියං නිස්සාය පඤ්චවීසති වස්සානි වාසං වසි. අන්තිමෙ පන වස්සෙ බෙළුවගාමෙ වසිත්වා මරණන්තිකා වෙදනා උප්පජ්ජි, ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනඤ්ච තත්ථ අකාසි. ඉමානි ඉධ නාධිප්පෙතානි, භගවතො වස්සක්කමජානනත්ථංයෙව වුත්තන්ති.

සරණගමනූපසම්පදා නාම ''බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමී''ත්‍යාදිනා තික්ඛත්තුං වාචං භින්දිත්වා වුත්තෙහි තීහි සරණගමනෙහි උපසම්පන්නො.

ඔවාදපටිග්ගහණූපසම්පදා නාම ''තස්මා තිහ තෙ කස්සප එවං සික්ඛිතබ්බං තිබ්බමෙව හිරොත්තප්පං පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සති ථෙරෙසු නවෙසු මජ්ඣිමෙසු චාති, එවඤ්හි තෙ කස්සප සික්ඛිතබ්බං තස්මා තිහ තෙ කස්සප එවං සික්ඛිතබ්බං යං කිඤ්චි ධම්මං සොස්සාමි කුසලූපසඤ්හිතං සබ්බන්තං අට්ඨිං කත්වා මනසිකත්වා සබ්බමෙව චෙතසො සමන්නාහරිත්වා ඔහිතසොතො ධම්මං සොස්සාමීති, එවඤ්හි තෙ කස්සප සික්ඛිතබ්බං තස්මා තිහ තෙ කස්සප එවං සික්ඛිතබ්බං සාතසහගතං මෙ කායගතා සතිං න ජහිස්සතීති , එවඤ්හි තෙ කස්සප සික්ඛිතබ්බන්ති ඉමිනා ඔවාදපටිග්ගහණෙන මහාකස්සපත්ථෙරස්ස අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා නාම.

පඤ්හාබ්‍යාකරණූපසම්පදා නාම සොපාකස්ස අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා, භගවා කිර පුබ්බාරාමෙ අනුචඞ්කමන්තො සොපාකසාමණෙරං ''උද්ධුමාතකසඤ්ඤාති වා සොපාක රූපසඤ්ඤාති වා ඉමෙ ධම්මා නානත්ථා නානාබ්‍යඤ්ජනා, උදාහු එකත්ථා බ්‍යඤ්ජනමෙව නාන''න්ති දසඅසුභනිස්සිතෙ පඤ්හෙ පුච්ඡි. සො තෙ බ්‍යාකාසි. භගවා තස්ස සාධුකාරං දත්වා ''කතිවස්සොසි ත්වං සොපාකා''ති පුච්ඡි. ''සත්තවස්සො අහං භගවා''ති, ''සොපාක ත්වං මම සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සද්ධිං සංසන්දිත්වා පඤ්හෙ බ්‍යාකාසී''ති ආරද්ධචිත්තො උපසම්පදං අනුජානාති, අයං පඤ්හාබ්‍යාකරණූපසම්පදා.

අට්ඨවාචිකූපසම්පදා නාම භික්ඛුනියා භික්ඛුනිසඞ්ඝතො ඤත්තිචතුත්ථෙන භික්ඛුසඞ්ඝතො ඤත්තිචතුත්ථෙනාති ඉමෙහි ද්වීහි කම්මෙහි උපසම්පදා. ඤත්තිචතුත්ථකම්මූපසම්පදා නාම භික්ඛූනං එතරහි උපසම්පදා, අයමෙව ඉධාධිප්පෙතා, සම්පත්තිවිපත්තිවසෙන සම්භවතො. කස්මා හෙස උපසම්පන්නො නාමාති. සමග්ගෙන සඞ්ඝෙන ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන අකුප්පෙන ඨානාරහෙන උපරිභාවං සමාපන්නො පත්තොති උපසම්පන්නො, සෙට්ඨභාවං පත්තොතිඅත්ථො තථා හි ගිහිභාවතො සාමණෙරභාවො සෙට්ඨො නාම, තතොපි උපසම්පන්නභාවොයෙව සෙට්ඨො. තත්ථ සමග්ගෙන සඞ්ඝෙනාති සබ්බන්තිමෙන පරියායෙන පඤ්චවග්ගකරණීයෙ කම්මෙ යාවතිකා භික්ඛූ කම්මප්පත්තා, තෙසං ආගතත්තා ඡන්දාරහානං ඡන්දස්ස ආහටත්තා, සම්මුඛීභූතානඤ්ච අප්පටික්කොසනතො එතස්මිං කම්මෙ සමග්ගභාවං උපගතෙන. ඤත්තිචතුත්ථෙනාති තීහි අනුසාවනාහි එකාය ච ඤත්තියා කත්තබ්බෙන. එත්ථ ච කිඤ්චාපි ඤත්ති සබ්බපඨමං වුත්තා, තිස්සන්නං පන අනුසාවනානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනභෙදාභාවතො අත්ථබ්‍යඤ්ජනභින්නා ඤත්ති තාසං චතුත්ථන්ති කත්වා ඤත්තිචතුත්ථන්ති වුච්චති. කම්මෙනා ති ධම්මිකෙන කම්මෙන, විනයකම්මෙනාතිඅත්ථො. අකුප්පෙනා ති වත්ථු ඤත්ති අනුසාවන සීම පරිසසම්පත්ති සම්පන්නත්තා අකොපෙතබ්බතං අප්පටික්කොසිතබ්බතඤ්ච උපගතෙන. ඨානාරහෙනා ති කාරණාරහෙන, සත්ථුසාසනාරහෙනාති අත්ථො. එතෙහි කාරණෙහි සෙට්ඨභාවමාපන්නොති අත්ථො. තත්ථ සම්පත්තිවිපත්තිවසෙන සම්භවතො ති වත්ථුසම්පත්ති ඤත්තිසම්පත්ති අනුසාවනසම්පත්තිසීමසම්පත්තිපරිසසම්පත්තිවසෙන පඤ්චහි සම්පත්තීහි උපසම්පදකම්මස්ස සිජ්ඣනතොති අත්ථො. තත්ථ වත්ථු සම්පත්තිනාම පරිපුණ්ණවීසතිවස්සභාවො ඉදානි පුරිසත්තභාවො ච. ඌනවීසතිවස්සං, අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නපුබ්බං, පණ්ඩකො, ථෙය්‍යසංවාසකො, තිත්ථියපක්කන්තකො, තිරච්ඡානගතො, මාතුඝාතකො, පිතුඝාතකො, අරහන්තඝාතකො, භික්ඛුනිදූසකො, සඞ්ඝභෙදකො, ලොහිතුප්පාදකො, උභතොබ්‍යඤ්ජනකො, ති ඉමෙ තෙරස පුග්ගලා උපසම්පදාය අවත්ථු. තත්ථ ඌනවීසතිවස්සන්ති සාමඤ්ඤෙන වුත්තෙපි මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනතො පට්ඨාය එකූනවීසපරිපුණ්ණො පුරිසපුග්ගලො උපසම්පදාය වත්ථු, තතො ඔරං න උපසම්පදාය වත්ථු තථා හි එකස්මිං සංවච්ඡරෙ හෙමන්තගිම්හවස්සවසෙන තිණ්ණං උතූනං සම්භවත්තා තයො උතූ හොන්ති, හොන්ති චෙත්ථ.

''කත්තිකන්තිකපක්ඛම්හා, හෙමං ඵග්ගුණපුණ්ණමා;
තස්සන්ති කපක්ඛම්හා, ගිම්හං ආසාළ්හිපුණ්ණමා;
වස්සකාලං තතො සෙසං, චතුවීසතුපොසථා.

චාතුද්දසී ඡ එතෙසු, පක්ඛා තතියසත්තමා;
සෙසා පන්නරසී ඤෙය්‍යා, අට්ඨාරස උපොසථාති’’.

එත්ථ ච කත්තිකස්ස කාළපක්ඛපාටිපදතො පට්ඨාය යාව ඵග්ගුණපුණ්ණමා චත්තාරො මාසා හෙමඋතු නාම. ඵග්ගුණස්ස කාළපක්ඛපාටිපදතො පට්ඨාය යාව ආසාළ්හීපුණ්ණමා චත්තාරො මාසා ගිම්හඋතු නාම. අසාළ්හකාළපක්ඛපාටිපදතො පට්ඨාය යාව අපරකත්තිකපුණ්ණමා චත්තාරො මාසා වස්සඋතු නාම. එවං එකස්මිං සංවච්ඡරෙ තයො උතූ හොන්ති. තත්ථ එකස්මිං උතුම්හි පක්ඛස්ස තතියසත්තමෙසු ද්වෙ ද්වෙ කත්වා ඡ චතුද්දසිකා, පඨමදුතියචතුත්ථපඤ්චමඡට්ඨඅට්ඨමෙසු ඡ ඡ කත්වා අට්ඨාරස පන්නරසිකාති එවං එකසංවච්ඡරෙ චතුවීසති උපොසථා හොන්ති. ඉමෙසු චතුවීසතුපොසථෙසු චාතුද්දසියා එකූනතිංස දිවසා හොන්තීති කත්වා එකසංවච්ඡරෙ ඡ ඌනා දිවසා හොන්ති. ඉමිනා නයෙන එකූනවීසතිමෙ වස්සෙ ඡමාසාධිකානි අට්ඨාරසවස්සානි හොන්ති. තස්මිං මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තකාලෙ දසමාසෙ පක්ඛිපිත්වා චත්තාරි මාසාධිකානි එකූනවීසවස්සානි පරිපුණ්ණානි. රාජානො පන තිණ්ණං තිණ්ණං වස්සානං අච්චයෙන මාසං ආකඩ්ඪන්ති , දිවසෙන සහ මාසම්පි, තස්මා අට්ඨාරසවස්සෙ යෙව ඡ මාසාධිකානි හොන්ති. තං හෙට්ඨාචතුමාසාධික එකූනවීසතිමෙ වස්සෙ පක්ඛිපිත්වා එකමාසාධිකානි වීසතිවස්සානි සබ්බසො පරිපුණ්ණානි හොන්ති. එවං එකූනවීසතිවස්සතො පට්ඨාය ගබ්භවීසො උපසම්පදාය වත්ථූති වෙදිතබ්බො. ඉදානි පුරිසත්තභාවො ති භික්ඛුනියා අභාවතො පුරිසපුග්ගලොව ඉදානි වට්ටතීති අධිප්පෙතො තථා හි මාතුගාමස්ස පබ්බජිතත්ථා පඤ්චවස්සසතානි සද්ධම්මො තිට්ඨෙය්‍ය, පඤ්ඤත්තත්තා පන අපරානි පඤ්චවස්සසතානි ඨස්සතීති එවං වස්සසහස්සමෙව පටිසම්භිදාප්පත්තසද්ධම්මස්ස පතිට්ඨිතභාවො වුත්තො. මාතුගාමා ච නාම දුප්පඤ්ඤා තිබ්බකිලෙසා ලාමකා ච. භගවතා ච පඨමබොධියං ආදිතො පට්ඨායමෙව මහාපජාපතියා ගොතමියා අට්ඨගරුධම්මපටිග්ගහණෙන උපසම්පදත්තෙ අනුඤ්ඤාතෙපි සාසනස්ස අචිරට්ඨිතිකභාවො වුත්තො. දුප්පඤ්ඤත්තා ඉත්ථියො සාසනෙ චිරං න තිට්ඨන්ති, තිබ්බකිලෙසත්තා යථා පඤ්ඤත්ත සික්ඛාපදානුරූපං සංවරම්පි රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති. ලාමකත්තාපි තා අට්ඨසමාපත්තිං ලභන්තාපි බ්‍රාහ්මපාරිසජ්ජං නාතික්කමන්ති, එවං භික්ඛුනියා අභාවතො ඉදානි පුරිසපුග්ගලොති වුත්තං. ඉමස්මිං ඨානෙ ඨත්වා චත්තාරි ඛෙත්තානි වෙදිතබ්බානි තථා හි මාතුගාමස්ස පබ්බජිතත්තා වස්සසහස්සමෙව ඨස්සතීති චෙතං පටිසම්භිදාප්පත්තඛීණාසවවසෙන වුත්තං, තතො පරං උත්තරිපි සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවවසෙන වස්සසහස්සං, අනාගාමිවසෙන වස්සසහස්සං, සකදාගාමිවසෙන වස්සසහස්සං, සොතාපන්නවසෙන වස්සසහස්සන්ති එවං පඤ්චවස්සසහස්සානි පටිවෙධසද්ධම්මො තිට්ඨති. පරියත්තිසද්ධම්මොපි තානියෙව න හි පරියත්තියා අසති පටිවෙධො අත්ථි. නාපි පරියත්තියා සති පටිවෙධො න හොති. ලිඞ්ගං පන පරියත්තියා අන්තරහිතාය චිරං පවත්තිස්සති, ඉදං ඛන්ධකභාණකානං මතෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. දීඝනිකායට්ඨකථායං පන එවං වුත්තං ‘‘පටිසම්භිදාප්පත්තෙහි වස්සසහස්සං අට්ඨාසි, ඡළභිඤ්ඤෙහි වස්සසහස්සං, තෙවිජ්ජෙහි වස්සසහස්සං, සුක්ඛවිපස්සකෙහි වස්සසහස්සං, පාතිමොක්ඛෙන වස්සසහස්සං අට්ඨාසී’’ති. ඉදම්පි දීඝභාණකත්ථෙරානං මතෙන වුත්තං.
අඞ්ගුත්තරනිකායට්ඨකථායම්පි බුද්ධානං පරිනිබ්බානතො වස්සසහස්සමෙව පටිසම්භිදා නිබ්බත්තෙතුං සක්කොන්ති, තතො පරං ඡ අභිඤ්ඤා , තතො තාපි අසක්කොන්තා තිස්සො විජ්ජා නිබ්බත්තෙන්ති. ගච්ඡන්තෙකාලෙ තානිපි නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තා සුක්ඛවිපස්සකා හොන්ති. එතෙනෙව උපායෙන අනාගාමිනො සකදාගාමිනො, සොතාපන්නාති වුත්තං. ඉදම්පි අඞ්ගුත්තරනිකායෙ වුත්තං. සංයුත්තනිකායට්ඨකථායං පන පඨමබොධියං භික්ඛූ පටිසම්භිදාප්පත්තා. අථ කාලෙ ගච්ඡන්තෙ පටිසම්භිදා පාපුණිතුං න සක්ඛිංසු, ඡළභිඤ්ඤා අහෙසුං. තතො ඡපි අභිඤ්ඤා පත්තුං අසක්කොන්තා තිස්සො විජ්ජා පාපුණිංසු. ඉදානි කාලෙ ගච්ඡන්තෙ තිස්සො විජ්ජා පාපුණිතුං අසක්කොන්තා ආසවක්ඛයං පාපුණිස්සන්ති, තම්පි අසක්කොන්තා අනාගාමිඵලං, තම්පි අසක්කොන්තා සකදාගාමිඵලං, තම්පි අසක්කොන්තා සොතාපත්තිඵලං. ගච්ඡන්තෙකාලෙ සොතාපත්තිඵලම්පි පත්තුං න සක්ඛිස්සන්තී’ති වුත්තං. යස්මා චෙ තෙ ආචරියා භින්නවාදා, තස්මා තෙසං ආචරියානං භාණකානං මතමෙව බුද්ධඝොසාචරියෙන තත්ථ තත්ථ ලිඛිතන්ති ගහෙතබ්බං, අඤ්ඤථා ආචරියස්සෙව පුබ්බාපරවිරොධප්පසඞ්ගො සියා ආචරියබුද්ධඝොසෙනෙව හි සීහළභාසං අපනෙත්වා මාගධභාසාය සාට්ඨකථං බුද්ධවචනං ලිඛිතං, න අඤ්ඤෙන ආචරියෙන තස්මා අට්ඨකථාය වුත්තවචනමෙව පමාණන්ති ගහෙතබ්බං. නනු චත්තාරොපි නිකායට්ඨකථාසඞ්ගීතිං ආරුළ්හා, අථ කස්මා එවං භින්නාති. සච්චං, තථාපි කෙසඤ්චි ථෙරානං වාදප්පකාසනත්ථං වුත්තං. න සඞ්ගාහකත්ථෙරානං, තස්මා අට්ඨකථාවචනමෙව පමාණන්ති වුත්තං.

අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නපුබ්බන්ති පාරාජිකභික්ඛු, සො අභබ්බො සාසනෙ උපසම්පදකම්මස්ස ලද්ධුං.

පණ්ඩකොතිචෙත්ථ පඤ්චවිධො හොති ආසිත්තපණ්ඩකො, උස්සූයපණ්ඩකො, ඔපක්කමිකපණ්ඩකො, නපුංසකො, පක්ඛපණ්ඩකොති. තත්ථ යස්ස පරෙසං අඞ්ගජාතං මුඛෙන ගණ්හිත්වා අසුචිනා ආසිත්තස්ස පරිළාහො වූපසමති, අයං ආසිත්තපණ්ඩකො නාම. යස්ස පරෙසං අජ්ඣාචාරං පස්සතො උස්සූයාය උප්පන්නාය පරිළාහො වූපසමති, අයං උස්සූයපණ්ඩකො නාම. යස්ස උපක්කමෙන බීජානි අපනීතානි හොන්ති, අයං ඔපක්කමිකපණ්ඩකො නාම. යො පන පටිසන්ධියං යෙව අභාවකො උප්පන්නො හොති, අයං නපුංසකො නාම. එකච්චො පන අකුසලවිපාකානුභාවෙන කාළපක්ඛෙ පණ්ඩකො හොති, ජුණ්හපක්ඛෙ පනස්ස පරිළාහොවූපසමති , අයං පක්ඛපණ්ඩකො නාම, කෙචි පන යො කාළපක්ඛෙ ඉත්ථී හොති, ජුණ්හපක්ඛෙ පුරිසො, අයං පක්ඛපණ්ඩකොති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තමෙව. එතෙසු ආසිත්තපණ්ඩකස්ස ච උස්සූයපණ්ඩකස්ස ච පබ්බජ්ජා න වාරිතා. ඔපක්කමිකනපුංසකපක්ඛපණ්ඩකානං පන වාරිතා. තෙසුපි පක්ඛපණ්ඩකස්ස යස්මිං පක්ඛෙ පණ්ඩකො හොති, තස්මිංයෙව පබ්බජ්ජා වාරිතා. එත්ථ ච අපණ්ඩකපක්ඛෙ පබ්බජිත්වා පණ්ඩකපක්ඛෙ නාසෙතබ්බොති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙචි පන ‘‘අපණ්ඩකපක්ඛෙපබ්බජිතො සතො කිලෙසක්ඛයං පාපුණාති, න නාසෙතබ්බො’’ති

වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තමෙව, පණ්ඩකස්ස කිලෙසක්ඛයා සම්භවතො ඛීණකිලෙසස්ස ච පණ්ඩකභාවානුපපත්තිතො අහෙතුක පටිසන්ධිකථායඤ්හි අවිසෙසෙන පණ්ඩකස්ස අහෙතුකපටිසන්ධි කථා වුත්තා, ආසිත්ත උස්සූයපක්ඛපණ්ඩකානඤ්ච පටිසන්ධිතො පට්ඨායෙව පණ්ඩකභාවො, න පවත්තියංයෙවාති වදන්ති. තෙනෙව අහෙතුකපටිසන්ධිනිද්දෙසෙ ජච්චන්ධ-ජච්චබධිරාදයො විය පණ්ඩකො ජාතිසද්දෙන විසෙසෙත්වා නිද්දිට්ඨො. චතුත්ථපාරාජිකසංවණ්ණනායං පන අභබ්බපුග්ගලෙ දස්සෙන්තෙන පණ්ඩකතිරච්ඡානගතඋභතොබ්‍යඤ්ජනකා තයො වත්ථුවිපන්නා අහෙතුකපටිසන්ධිකා, තෙසං සග්ගො අවාරිතොති අවිසෙසෙන වුත්තං, එවං පඤ්චවිධා පණ්ඩකා තෙ පණ්ඩකසාමඤ්ඤෙන අවිසෙසෙත්වා ‘‘පණ්ඩකාති එවමෙව වත්වා පණ්ඩකො භික්ඛවෙ න උපසම්පාදෙතබ්බො’’ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

ථෙය්‍යසංවාසකො ති යො සයමෙව පබ්බජ්ජාලිඞ්ගං ගහෙත්වා භික්ඛුවස්සං ගණෙත්වා භික්ඛූති පටිඤ්ඤං සම්පටිච්ඡති, යථාවුඩ්ඪං වන්දනං සාදියති, සො ලිඞ්ගස්ස සංවාසස්ස ච ථෙනත්තා උභයත්ථෙනකො නාම. යො පන යථාවුඩ්ඪං වන්දනං න සාදියති, අසුද්ධචිත්තවසෙන ලිඞ්ගස්සථෙනත්තාලිඞ්ගත්ථෙනකො නාම. යො වා පන සාමණෙරභූමියං ඨත්වා මුසාවාදෙන භික්ඛූති පටිඤ්ඤං ගහෙත්වා භික්ඛුවස්සග්ගෙන වන්දනාදිං සාදියති, සො භික්ඛූහි දින්නලිඞ්ගත්තා ලිඞ්ගත්ථෙනකො න හොති, සංවාසස්ස ථෙනත්තා සංවාසත්ථෙනකො නාම. එත්ථ ච උභයත්ථෙනකොපි අසුද්ධචිත්තෙන ලිඞ්ගත්ථෙනකෙඑව පවිට්ඨොති වෙදිතබ්බො. යොපි සාමණෙරො වුඩ්ඪසාමණෙරානං වන්දනං සාදියති, දහරභික්ඛූපි වුඩ්ඪභික්ඛූනං වන්දනං සාදියති, සොපි ථෙය්‍යසංවාසකො නාපි හොති, අථෙනත්තා. යො වා පන භික්ඛුපාරාජිකමාපන්නොව භික්ඛුලිඞ්ගෙ ඨිතො යාව පටිජානාති, තාව අත්ථෙව තස්ස භික්ඛුභාවො, න සො අනුපසම්පන්නසඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, තථා හි සො සංවාසං සාදියන්තොපි ථෙය්‍යසංවාසකො න හොති, සො සහසෙය්‍යාදිආපත්තිම්පි න ජනෙති, ඔමසවාදෙ පාචිත්තියඤ්ච න ජනෙති තෙනෙව ‘‘අසුද්ධො හොති පුග්ගලො අඤ්ඤතරං පාරාජිකං ධම්මං අජ්ඣාපන්නො, තඤ්චෙ සුද්ධදිට්ඨී සමානො ඔකාසං කාරාපෙත්වා අක්කොසාධිප්පායො වදති ආපත්ති ඔමසවාදස්සා’’ති ඔමසවාදෙ පාචිත්තියං වුත්තං. අසති හි භික්ඛුභාවෙ දුක්කටං වදෙය්‍ය. යො පන සාමණෙරො සාමණෙරලිඞ්ගෙනෙව පාණාතිපාතාදිපඤ්චවිධං සිලවිපත්තිං පාපුණාති, සොපි ආගතො ලිඞ්ගනාසනාය නාසෙත්වා සරණසීලං දාතබ්බං, අථෙනත්තා උපසම්පදාය අවත්ථුභාවම්පි න පාපුණාති. විකාලභොජනාදිකං කරොන්තස්ස පන ‘‘අච්චයො මං භන්තෙ අච්චාගමා’’ත්‍යාදිනා සඞ්ඝමජ්ඣෙ අච්චයං දෙසාපෙත්වා වා දණ්ඩකම්මං වා කත්වා සීලං දාතබ්බමෙව. තිත්ථියපක්කන්තකො උත්තානොයෙව.

තිරච්ඡානගතොති යොකොචි අමනුස්සභූතො චත්තාරො අපායිකාපි උපසම්පදාය අවත්ථුයෙව. තෙ පටිසන්ධියා ලාමකත්තා අභබ්බා සාසනෙ පබ්බජිතුං. යදි චත්තාරො අපායිකා උපසම්පදාය අවත්ථු භවෙය්‍යා, අථ කස්මා සෙසෙ අනපදිසිත්වා තිරච්ඡානගතොව අවත්ථූති වුත්තන්ති. සෙසානං අපාකටවත්ථුත්තා, තථා හි සම්බුද්ධකාලෙ තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්තො එකො නාගරාජා නාගයොනියා අට්ටීයති හරායති ජිගුච්ඡති. අථඛො තස්ස නාගස්ස එතදහොසි කෙනනුඛො අහං උපායෙන නාගයොනියා පරිමුච්චෙය්‍යං ඛිප්පඤ්ච මනුස්සත්තං ලභෙය්‍යන්ති. අථඛො තස්ස නාගස්ස එතදහොසි ‘‘ඉමෙ ඛො සමණාසක්‍යපුත්තියා ධම්මචාරිනො සමචාරිනො බ්‍රහ්මචාරිනො සච්චවාදිනො සීලවන්තො කල්‍යාණධම්මා සචෙ ඛො අහං සමණෙසු සක්‍යපුත්තියෙසු පබ්බජෙය්‍යං, එවාහං නාගයොනියා පරිමුච්චෙය්‍යං ඛිප්පඤ්ච මනුස්සත්තං පටිලභෙය්‍යා’’න්ති. අථ ඛො සො නාගො මාණවකවණ්ණෙන භික්ඛූ උපසඞ්කමිත්වා පබ්බජ්ජං යාචි. තං භික්ඛූ පබ්බාජෙසුං උපසම්පාදෙසුං. තෙන ඛො පන සමයෙන සො නාගො අඤ්ඤතරෙන භික්ඛුනා සද්ධිං පච්චන්තිමෙ විහාරෙ පටිවසති. අථ ඛො සො භික්ඛු රත්තියා පච්චූසසමයං පච්චුට්ඨාය අජ්ඣොකාසෙ චඞ්කමති. අථ ඛො සො නාගො තස්ස භික්ඛුනො නික්ඛන්තෙ විස්සට්ඨො නිද්දං ඔක්කමෙසි. සබ්බො විහාරො අහිනා පුණ්ණො, වාතපානෙහි භොගා නික්ඛන්තා හොන්ති. අථඛො සො භික්ඛු ‘‘විහාරං පවිසිස්සාමී’’ති කවාටං පණාමෙන්තො අද්දස සබ්බං විහාරං අහිනාපුණ්ණං වාතපානෙහි භොගෙ නික්ඛන්තෙ. දිස්වාන භීතො විස්සරමකාසි. භික්ඛූ උපධාවිත්වා තං භික්ඛුං එතදවොචුං ‘‘කිස්ස ත්වං ආවුසො විස්සරමකාසී’’ති. අයං ආවුසො සබ්බො විහාරො අහිනා පුණ්ණො වාතපානෙහි භොගා නික්ඛන්තාති. අථ ඛො සො නාගො තෙන සද්දෙන පබුජ්ඣිත්වා සකෙ ආසනෙ නිසීදි. භික්ඛූ එවමාහංසු ‘‘කොචි ත්වං ආවුසො’’ති. ‘‘අහං භන්තෙ නාගො’’ති. ‘‘කිස්ස පන ත්වං ආවුසො එවරූපං අකාසී’’ති. අථ ඛො සො නාගො භික්ඛූනං එතමත්ථං ආරොචෙසී. භික්ඛූ භගවතො එතමත්ථං ආරොචෙසුං. අථ ඛො භගවා එතස්මිං නිදානෙ එතස්මිං පකරණෙ භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතාපෙත්වා තං නාගං එතදවොච ‘‘තුම්හෙ ඛ්වත්ථ නාගා අවිරුළ්හිධම්මා ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ, ගච්ඡ ත්වං නාග, තත්ථෙව චාතුද්දසෙ පන්නරසෙ අට්ඨමියා ච පක්ඛස්ස උපොසථං උපවස, එවං ත්වං නාගයොනියා පරිමුච්චිස්සසි ඛිප්පඤ්ච මනුස්සත්තං පටිලභිස්සසී’’ති. අථ ඛො සො නාගො ‘‘අවිරුළ්හධම්මො කිරාහං ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙති දුක්ඛී දුම්මනො අස්සූනි පවත්තයමානො විස්සරං කත්වා පක්කමි. අථ ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි ‘‘ද්වෙ මෙ භික්ඛවෙ පච්චයා නාගස්ස සභාවපාතුකම්මාය. යදා ච සජාතියා මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවති, යදා ච විස්සට්ඨො නිද්දං ඔක්කමති. ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ ද්වෙ පච්චයා නාගස්ස සභාව පාතුකම්මාය. තිරච්ඡානගතො භික්ඛවෙ න උපසම්පාදෙතබ්බො, උපසම්පන්නො නාසෙතබ්බො’’ති එවං තිරච්ඡානස්සෙව පාකටවත්ථුත්තාති. එත්ථ ච පවත්තියං අභිණ්හං සභාවපාතුකම්මදස්සනවසෙන ‘‘ද්වෙ පච්චයා’’ති වුත්තං. නාගස්ස පන පඤ්චසු කාලෙසු සභාවපාතුකම්මං හොති පටිසන්ධිකාලෙ, තචපජහනකාලෙ, සජාතියා මෙථුනකාලෙ, විස්සට්ඨ නිද්දොක්කමනකාලෙ, චුතිකාලෙති. නනු ච දෙවාපි උපසම්පදාය අවත්ථුයෙව, අථ කස්මා චත්තාරො අපායිකාව උපසම්පදාය අවත්ථූති වුත්තන්ති. සච්චං, තථාපි දෙවානං අභබ්බත්තා පටිවෙධසාසනස්ස ඨිතත්තා තෙ අභබ්බතො විසුං කරණත්ථාය එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. වක්ඛති හි සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය මහාවග්ගෙ ‘‘තිරච්ඡානගතො භික්ඛවෙති එත්ථ නාගො වා හොතු සුපණ්ණමාණවකාදීනං වා අඤ්ඤතරො අන්තමසො සක්කං දෙවරාජානං උපාදාය යො කොචි අමනුස්සජාතියො සබ්බොව ඉමස්මිං අත්ථෙ තිරච්ඡානගතොති වෙදිතබ්බො’’ති, තෙන ‘‘තිරච්ඡානගතොති යොකොචි

අමනුස්සභූතො''ති වුත්තන්ති. එත්ථ චාහ යදි නාගසුපණ්ණා පටිසන්ධියා ලාමකා භවෙය්‍යා, අථ කස්මා විධුරජාතකෙ චත්තාරො ජනා නාගසුපණ්ණසක්කධනඤ්චයකොරබ්‍යොසු භවනෙසු තං තදෙව ඨානං පත්ථෙන්තා දානාදීනි පුඤ්ඤානි කරොන්ති, තෙසු එකො ආයුපරියොසානෙ සපුත්තදාරො නාගභවනෙ නාගරාජා හුත්වා නිබ්බත්ති, එකො සුපණ්ණභවනෙ සිම්බලිවිමානෙ සුපණ්ණරාජා හුත්වා නිබ්බත්ති, එකො තාවතිංසභවනෙ සක්කො හුත්වා නිබ්බත්ති, එකො ධනඤ්චයකොරබ්‍යරඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තීති චතුන්නම්පි ජනානං පටිසන්ධියං කුසලකම්මෙනෙව පවත්තභාවො වුත්තො යදි කුසලකම්මෙන භවෙය්‍ය, ''කුසලා චෙතනා විපාකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයො''ති ඉමිස්සාපි පට්ඨානපාළියා අහෙතුකානම්පි පටිසන්ධික්ඛණෙ කම්මපච්චයභාවො වුත්තො භවෙය්‍ය, න පනෙවං වත්තබ්බං අථ කථඤ්චිදං පච්චෙතබ්බන්ති. වුච්චතෙ, නිකන්තියා බලවත්තා සත්තවිධමෙථුනසංයොගත්තා ච අපරිසුද්ධා තෙසං කුසලචෙතනා, අපරිසුද්ධායෙව සුගතිභූමියං ජනෙතුං න සක්කොන්ති. දුග්ගතිභූමියං පවත්තමානාපි කම්මා යුහනකාලෙ තං තං භූමිපත්ථනා තණ්හාසම්පයුත්තාපුබ්බභාගචෙතනා බලෙන තෙසු තිරච්ඡානභූමීසු නිබ්බත්තන්ති, න අඤ්ඤෙන අකුසලෙන. එවඤ්හි පත්ථිතපත්ථනා සිද්ධාපි භවෙය්‍යා. යදි අඤ්ඤෙන අකුසලකම්මෙන භවෙය්‍ය, ඉච්ඡිතපත්ථනාපි අසිද්ධාව භවෙය්‍යා. නිකන්තිච නාමෙසා බලවඣානසම්පයුත්තචෙතනාපි පටිබාහිතුං සක්කා තථා හි ගොපකදෙවදත්තස්ස ආචරියසමණො ඣානබලෙන බ්‍රහ්මභූමීසු අනිබ්බත්තිත්වා ඣානං පටිබාහිත්වා අඤ්ඤකම්මෙන ගන්ධබ්බදෙවෙසුයෙව උප්පජ්ජති ''සීලවතො හි භික්ඛවෙ චෙතොපණිධි සමිජ්ඣති විසුද්ධත්තා''ති තෙසං විත්ථාරො දීඝනිකායෙ ආගතො, අත්ථිකෙහි තත්ථ ඔලොකෙතබ්බො. සත්තවිධමෙථුනසංයොගවසෙනාපි සත්තා දුක්ඛතො න මුච්චන්ති වුත්තඤ්හි භගවතා ''ඉධ බ්‍රාහ්මණ එකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා සම්මා බ්‍රහ්මචාරී පටිජානමානො න හෙව ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං ද්වයංද්වය සමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපි ච ඛො මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනං න්හාපනං පරිමද්දනං සම්බාහනං සාදියති, සො තදස්සාදෙති තං නිකාමෙති, තෙනචවිත්තිං ආපජ්ජති. ඉදම්පිඛො බ්‍රාහ්මණබ්‍රහ්මචරියස්ස ඛණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පි. අයං වුච්චති බ්‍රාහ්මණ අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං චරති. සංයුත්තො මෙථුනසංයොගෙන න පරිමුච්චති ජාතියා ජරාමරණෙන...පෙ.... න පරිමුච්චති දුක්ඛස්මාති වදාමි. පුනච පරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණොවා...පෙ.... පටිජානමානො. න හෙව ඛො මාතුගාමෙනසද්ධිං ද්වයංද්වයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, න පි මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනං... පෙ.... සාදියති, අපි ච ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං සංජග්ඝති සංකීළති සංකෙළායති, සො තදස්සාදෙති...පෙ.... දුක්ඛස්මාති වදාමි. පුනච පරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණො වා...පෙ.... න හෙව ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං සමාපජ්ජති. නපි මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනං සාදියති. නපි මාතුගාමෙන සද්ධිං සංජග්ඝති සංකීළති සංකෙළායති. අපිච ඛො මාතුගාමස්ස චක්ඛුං උපනිජ්ඣායති පෙක්ඛති, සො තදස්සාදෙති...පෙ.... දුක්ඛස්මාති වදාමි. පුනච පරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණොවා බ්‍රාහ්මණො වා...පෙ.... න හෙව ඛො මාතුගාමෙන, න මාතුගාමස්ස, නපි මාතුගාමෙන පෙක්ඛති. අපි ච ඛො මාතුගාමස්ස සද්දං සුණාති තිරොකුට්ටංවා තිරොපාකාරංවා හසන්තියා වා භණන්තියා වා ගායන්තියා වා රොදන්තියා වා, සො තදස්සාදෙති...පෙ.... දුක්ඛස්මාති වදාමි. පුනච පරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා...පෙ.... නහෙව ඛො මාතුගාමෙන, නපි මාතුගාමස්ස, නපි මාතුගාමෙන, නපි මාතුගාමස්ස රොදන්තියා වා...පෙ.... අපි ච ඛො යානිතානි පුබ්බෙ මාතුගාමෙන සද්ධිං හසිතලපිතකීළිතානි අනුස්සරති. සො තදස්සා දෙති...පෙ.... දුක්ඛස්මාති වදාමි. පුනච පරං බ්‍රාහ්මණ ඉධෙකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා...පෙ.... න හෙව ඛො මාතුගාමෙන, නපි මාතුගාමස්ස...පෙ.... න පි යානි තානි පුබ්බෙ මාතුගාමෙන සද්ධිං හසිතලපිතකීළිතානි අනුස්සරති, අපි ච ඛො ගහපතිං වා ගහපතිපුත්තං වා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සහිතං සමඞ්ගීභූතං පරිචාරයමානං, සො තදස්සාදෙති...පෙ.... දුක්ඛස්මාති වදාමි. පුනච පරං බ්‍රාහ්මණ...පෙ.... න හෙව ඛො මාතුගාමෙන...පෙ.... නපි අනුස්සරති ගහපතිං වා ගහපතිපුත්තං වා පරිචාරයමානං, අපි ච ඛො අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණිධාය බ්‍රහ්මචරියං චරති ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙනවා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වාති, සො තදස්සාදෙති , තං නිකාමෙති, තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජති. ඉදං ඛො බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මචරියස්ස ඛණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පී''ති එවං ලාභාදිහෙතුකෙන භෙදෙන ච සත්තවිධමෙථුනසංයොගෙන ඛණ්ඩාදිභාවො සඞ්ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

මාතුඝාතකෙ පන යෙන මනුස්සිත්ථිභූතාපි අජනිකා පොසා වනිකා මාතා වා මහාමාතා වා චූළමාතා වා ජනිකාපි අමනුස්සිත්ථිභූතා මාතා ඝාතිතා, තස්ස පබ්බජ්ජා න වාරිතා, න ච අනන්තරිකො හොති. තිරච්ඡානිත්ථියොපි මනුස්සපුරිසමාගම්ම මනුස්සභූතං පුත්තං විජායන්ති කොන්තපුත්තා ද්වෙභාතිකත්ථෙරා විය තෙපි හි අණ්ඩජායෙව, තථා හි පෙතලොකෙ තිරච්ඡානෙ මනුස්සෙ චාති ඉමෙසු තීසු භූමීසු චතස්සො යොනියො සම්භවන්ති. මනුස්සෙසු පනෙත්ථ කෙචිදෙව ඔපපාතිකා හොන්ති, සෙය්‍යථාපි මහාපදුමකුමාරාදයො. අණ්ඩජාපි කොන්ත පුත්තා ද්වෙභාතිකත්ථෙරා විය. විත්ථාරො පන සීහළවත්ථුස්මිං ඔලොකෙතබ්බො. එත්ථ ච කොන්තාති කින්නරී, තස්සා පුත්තා කොන්තපුත්තා, සා හි රඤ්ඤො අසොකධම්මරාජස්ස කාලෙ වනචරකෙන ලභිත්වා මනුස්සසංවාසමාගම්ම ද්වෙ පුත්තෙ විජායිත්වා ''ඉදානි දාරකෙ පහාය න ගමිස්සතී''ති සඤ්ඤාය වනචරකො තස්සා පොත්ථං අදාසි, සා පොත්ථං ලභිත්වා පක්ඛන්දිත්වා සකට්ඨානමෙව ගතා කින්නරියො හි පොත්ථං විනා පක්ඛන්දිතුං න සක්කොන්ති, තෙනෙව තාපසො ''මා පොත්ථං අස්සා අදාසී''ති ආහ. කම්මපච්චය උතුසමුට්ඨානඤ්හි තාසං පොත්ථං, රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස චක්කරතනං විය, තථා හි චක්කවත්තිනො වෙහාසගමනාදි පුඤ්ඤවතො ඉද්ධිනාම, න තෙන චක්කරතනං වා හත්ථිඅස්සරතනං වා විනා අත්තනො සභාවෙනෙව ගන්තුං සක්කොන්ති. තත්ථ චක්කරතනං රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස කම්මබලෙන නිබ්බත්තත්තා සමුද්දමජ්ඣෙ ජායමානම්පි කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නාම. හත්ථිඅස්සරතනානි පන කම්මපච්චයකම්මසමුට්ඨානානි නාම. පක්ඛීනං වෙහාසගමනාදිකා කම්මවිපාකජා ඉද්ධි. කින්නරියො පන පොත්ථං විනා අත්තනො සභාවෙන පක්ඛන්දිතුං න සක්කොන්ති, තස්මා තාසං පොත්ථං කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානන්ති දට්ඨබ්බං. කෙචි පන දෙවානං අලඞ්කාරා විය පටිසන්ධියා සහ ආගතොති වදන්ති, න තං පච්චෙතබ්බං, අණ්ඩජජලාබුජානං තථා අසම්භවතො. කෙචිපි පවත්ති කාලෙ කතන්ති වදන්ති, තම්පි අයුත්තමෙව,

සංසෙදජාපි පදුමගබ්භෙවා වෙළුගබ්භෙ වා නිබ්බත්තා පොක්ඛරසාතිබ්‍රාහ්මණපදුමවතීවෙළුවතීදෙවීආදයො විය. ජලාබුජා පන පාකටායෙව. යෙන සයං තිරච්ඡානභූතෙන මනුස්සිත්ථිභූතා මාතා ඝාතිතා, සොපි ආනන්තරිකො න හොති තිරච්ඡානගතත්තා පනස්ස පබ්බජ්ජා පටික්ඛිත්තා, කම්මං පනස්ස භාරියං හොති, ආනන්තරියං ආහච්ච තිට්ඨති. මනුස්සිත්ථියොපි තිරච්ඡානමාගම්ම ගබ්භං ජනෙන්ති, සෙය්‍යථාපි භූරිදත්තස්ස මාතා ඉත්ථියො හි අට්ඨහි කාරණෙහි ගබ්භග්ගහණං හොති - අජ්ඣාචාරෙන, කායසංසග්ගෙන, චොළග්ගහණෙන, අසුචිපානෙන, නාභිපරාමසනෙන, රූපදස්සනෙන, සද්දෙන ගන්ධෙනාති. තත්ථ අජ්ඣාචාරෙන සුදින්නස්ස පුරාණදුතියිකා ගබ්භං ගණ්හිත්වා පච්ඡිමභවිකං සුවණ්ණබිම්බසදිසං බීජකං නාම පුත්තං විජායි. කදාචි එකච්චා උතුසමයෙ ඡන්දරාගරත්තා පුරිසානං හත්ථගාහවෙණිගාහඅඞ්ගපච්චඞ්ගපරාමසනං සාදියන්තියොපි ගබ්භං ගණ්හන්ති. එවං කායසංසග්ගෙන ගබ්භග්ගහණං හොති. උදායිත්ථෙරස්ස පන පුරාණදුතියිකා භික්ඛුනී තං අසුචිං එකදෙසං මුඛෙන අග්ගහෙසි, එකදෙසං චොළකෙනෙව සද්ධිං අඞ්ගජාතෙ පක්ඛිපි, සා තෙන ගබ්භං ගණ්හි. එවං චොළග්ගහණෙන ගබ්භග්ගහණං හොති. මිගසිඞ්ගතාපසස්ස මාතා මිගී උතුසමයෙ තාපසස්ස පස්සාවට්ඨානං ආගන්ත්වා සසම්භවං පිවි, සා තෙන ගබ්භං ගණ්හිත්වා මිගසිඞ්ගං නාම තාපසදාරකං විජායි. එවං අසුචිපානෙන ගබ්භග්ගහණං හොති. සාමස්ස පන බොධිසත්තස්ස මාතා උතුසමයෙ නාභිපරාමසනෙන ගබ්භං ගණ්හිත්වා සාමතාපසදාරකං විජායි, එවං මණ්ඩබ්‍යස්ස ච චණ්ඩපජ්ජො තස්ස ච මාතා උතුසමයෙ නාභිපරාමසනවසෙන, තත්ථ ච දිට්ඨමඞ්ගලිකාය නාභිපරාමසනෙන මණ්ඩබ්‍යස්ස නිබ්බත්ති අහොසි. චණ්ඩපජ්ජොතස්ස මාතු නාභියං විච්ඡිකො ඵරිත්වා ගතො, තෙන චණ්ඩපජ්ජොතස්ස නිබ්බත්ති අහොසි. ඉධෙකච්චා ඉත්ථී උතුසමයෙ පුරිසසංසග්ගං අලභමානා ඡන්දරාගවසෙන අන්තොගෙහෙගතාව පුරිසං උපනිජ්ඣායති, රාජොරොධො විය, සා තෙන ගබ්භං ගණ්හාති. එවං රූපදස්සනෙන ගබ්භග්ගහණං හොති. බලාකාසු පන පුරිසොනාම නත්ථි, තා උතුසමයෙ මෙඝසද්දං සුත්වා ගබ්භං ගණ්හන්ති. ගාවීඑව වා කදාචි උසභගන්ධෙන ගබ්භං ගණ්හන්ති. එවං ගන්ධෙන ගබ්භග්ගහණං හොති. එවං අට්ඨහි කාරණෙහි ඉත්ථියො ගබ්භං ගණ්හන්ති. එත්ථ ච පිතුසදිසායෙව පුත්තා හොන්ති, තස්මා භූරිදත්තාදයො ධතරට්ඨං නාගරාජානං පටිච්ච නාගායෙව හොන්ති. චණ්ඩපජ්ජොතස්ස පන විච්ඡිකං පටිච්ච මනුස්සො ජාතො, සම්භවෙන අජාතත්තා. පිතුඝාතකෙපි එසෙව නයො.

අරහන්තඝාතකො පන අමනුස්ස අරහන්තදෙවතං වා මනුස්සජාතියං වා අවසෙසං අරියපුග්ගලං ඝාතෙත්වා අනන්තරියො න හොති, පබ්බජ්ජාපිස්ස න වාරිතා, කම්මං පන බලවං හොති. තිරච්ඡානො පන අමනුස්සඅරහන්තම්පි ඝාතෙත්වා ආනන්තරිකො න හොති, කම්මං පන භාරියං තිරච්ඡානගතත්තා පනස්ස පබ්බජ්ජා වාරිතා. භික්ඛුනිදූසකසඞ්ඝභෙදකානි පාකටායෙව.

ලොහිතුප්පාදකො පන යො තථාගතස්ස අභෙජ්ජකායතාය පරූපක්කමෙන චම්මං ඡින්දිත්වා ලොහිතං පග්ඝරිතුං න සක්කොති, සරීරස්ස පන අන්තොයෙව එකස්මිං ඨානෙ ලොහිතං සමොසරති, ආඝාතෙන පතුබ්බනමානං සඤ්චිතං හොති, තස්ස බහු අපුඤ්ඤං පසවති, ආනන්තරිකො ච හොති, පබ්බජ්ජාපිස්ස වාරිතා, සෙය්‍යථාපි දෙවදත්තො. යො පන ජීවකො විය රොගවූපසමනත්ථං ඵාලෙත්වා පූතිමංසඤ්ච ලොහිතඤ්ච නීහරිත්වා ඵාසුං කරොති, අයං ලොහිතුප්පාදකො න හොති, බහුපුඤ්ඤං පසවති බ්‍රහ්මපුඤ්ඤං පසවති, සෙය්‍යථාපි ජීවකොකොමාරභච්චො.

උභතොබ්‍යඤ්ජනකො පන ඉත්ථී-පුරිසවසෙන දුවිධො තත්ථ ඉත්ථීඋභතොබ්‍යඤ්ජනකස්ස ඉත්ථිනිමිත්තං පාකටං, පුරිසනිමිත්තං පටිච්ඡන්නං. පුරිසඋභතොබ්‍යඤ්ජනකස්ස පුරිසනිමිත්තං පාකටං, ඉත්ථිනිමිත්තං පටිච්ඡන්නං. ඉත්ථීඋභතොබ්‍යඤ්ජනකස්ස ඉත්ථීසු පුරිසත්තං කරොන්තස්ස ඉත්ථිනිමිත්තං පටිච්ඡන්නං හොති, පුරිසනිමිත්තං පාකටං හොති. පුරිසඋභතොබ්‍යඤ්ජනකස්ස පුරිසානං ඉත්ථීභාවං උපගච්ඡන්තස්ස පුරිසනිමිත්තං පටිච්ඡන්නං හොති, ඉත්ථිනිමිත්තං පාකටං. ඉත්ථීඋභතොබ්‍යඤ්ජනකො සයඤ්ච ගබ්භං ගණ්හාති, පරඤ්ච ගණ්හාපෙති. පුරිස උභතො බ්‍යඤ්ජනකො පන සයං න ගණ්හාති, පරං ගණ්හාපෙති. ඉදමෙව තෙසං නානාකරණං. උභතොබ්‍යඤ්ජනන්ති චෙත්ථ ‘‘බ්‍යඤ්ජනන්ති නිමිත්තං. උභතො බ්‍යඤ්ජනං අස්ස අත්ථීති විග්ගහෙන ‘‘උභතොබ්‍යඤ්ජ’’න්ති වක්ඛථ, එකස්ස ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි හොන්ති, අථ එකමෙවාති. එකමෙව න ද්වෙ, ‘‘යස්ස ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති නො. යස්ස වා පන පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති නොති එකස්මිං සන්තානෙ ඉන්ද්‍රිය ද්වයස්ස පටිසෙධිතත්තා. තඤ්ච ඛො ඉත්ථීඋභතොබ්‍යඤ්ජනකස්ස ඉත්ථින්ද්‍රියං, පුරිසඋභතොබ්‍යඤ්ජනකස්ස පුරිසින්ද්‍රියමෙවාති. යදි එකමෙව ඉන්ද්‍රියං, එවං උභතොබ්‍යඤ්ජනකභාවො කථං සියා. ඉන්ද්‍රියං බ්‍යඤ්ජනකාරණන්ති වුත්තං, තඤ්ච තස්ස නත්ථීති. වුච්චතෙ න ඉත්ථින්ද්‍රියං පුරිසබ්‍යඤ්ජනස්ස කාරණං, තථා පුරිසින්ද්‍රියම්පි ඉත්ථිබ්‍යඤ්ජනකස්ස, කස්මා සදා අභාවතොති, තථා හි ඉත්ථී උභතොබ්‍යඤ්ජනකස්ස යදා ඉත්ථියා රත්තං හොති, තදා පුරිසබ්‍යඤ්ජනං පාකටං හොති, ඉත්ථිබ්‍යඤ්ජනං පටිච්ඡන්නං තථා පුරිසඋභතොබ්‍යඤ්ජනකස්සපි. යදි තෙසං ඉන්ද්‍රියද්වයං බ්‍යඤ්ජනානං කාරණං භවෙය්‍ය, සදා බ්‍යඤ්ජන ද්වයං එකතො තිට්ඨෙය්‍ය න පන තිට්ඨති, තස්මා එකමෙව ඉන්ද්‍රියන්ති නිට්ඨමෙත්ථාව ගන්තබ්බං. බ්‍යඤ්ජනකාරණං ඉන්ද්‍රියං පහාය රාගචිත්තමෙවෙත්ථ බ්‍යඤ්ජනද්වයස්ස කාරණන්ති දට්ඨබ්බං, තස්මා ඉත්ථීඋභතොබ්‍යඤ්ජනකො සයම්පි ගබ්භං ගණ්හාති, පරම්පි ගණ්හාපෙති, පුරිසඋභතොබ්‍යඤ්ජනකො පරං ගණ්හාපෙති, සයං පන න ගණ්හාති, ඉත්ථින්ද්‍රියසමඞ්ගිස්සෙව ගබ්භසම්භවතොති. කුරුන්දියං පන ‘‘යදි පටිසන්ධියං පුරිසලිඞ්ගං, පවත්තෙ ඉත්ථිලිඞ්ගං නිබ්බත්තති, යදි පටිසන්ධියං ඉත්ථිලිඞ්ගං, පවත්තෙ පුරිසලිඞ්ගං නිබ්බතී’’ති පටිසන්ධියං ලිඞ්ගසම්භවො වුත්තො, සො අයුත්තොව. කස්මා, පවත්තියංයෙව ඉත්ථිලිඞ්ගාදීනි සමුට්ඨහන්ති. පටිසන්ධියමෙව සමුට්ඨාති, න ලිඞ්ගාදීනි. ඉන්ද්‍රියමෙව ලිඞ්ගන්ති න සක්කා වත්තුං, ඉන්ද්‍රියලිඞ්ගානං භින්නසභාවත්තා, යථා ච බීජෙ සති රුක්ඛො සම්භවති, නාසති, එවමෙව ඉන්ද්‍රියෙ සති ලිඞ්ගාදීනි සම්භවන්ති බීජසදිසඤ්හි ඉන්ද්‍රියං, රුක්ඛසදිසානි ලිඞ්ගාදීනි එවමෙව තෙසු පුග්ගලෙසු පණ්ඩකාදයො එකාදසපුග්ගලා තස්මිං යෙව භවෙ නියාමං ඔක්කමිතුං න අරහන්ති, තස්මා අභබ්බා නාම. ඌනවීසති

අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නපුබ්බා ද්වෙ උපසම්පදාය අවත්ථුමත්තමෙව, උපනිස්සයෙ සති තස්මිංයෙව භවෙ නියාමං ඔක්කමිතුං අරහන්ති, තස්මා භබ්බානාම හොන්ති.

වත්ථුසම්පත්තිකථා නිට්ඨිතා.

ඤත්තිසම්පත්ති නාම.

''සිථිලං ධනිතඤ්ච දීඝරස්සං, ගරුකං ලහුකඤ්ච නිග්ගහිතං;
සම්බන්ධං වවත්ථිතං විමුත්තං, දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදො''ති.

එවං වුත්තං දසවිධං බ්‍යඤ්ජනං අපෙක්ඛිත්වා වා එවං අසක්කොන්තෙනාපි සිථිලධනිත විමුත්තනිග්ගහිතවසෙන වුත්තානි බ්‍යඤ්ජනානි අකොපෙත්වා වා දුරුත්තං වා අකත්වා වුත්තං ඤත්තිසම්පත්ති නාම. ඤත්තිවිපත්ති නාම සබ්බසො ඤත්තිං අට්ඨපෙත්වා වා වත්ථුසඞ්ඝපුග්ගලඤත්තීනං අපරාමසනානි පච්ඡා ඤත්තිට්ඨපනඤ්චාති ඉමෙ තාව පඤ්ච ඤත්තිදොසා. තත්ථ අයං ඉත්ථනාමොති උපසම්පදාපෙක්ඛස්ස අපි අකිත්තනං වත්ථුඅපරාමසනං නාම. සුණාතු මෙ භන්තෙ සඞ්ඝොති එත්ථ සුණාතු මෙ භන්තෙති වත්වා සඞ්ඝොති අභණනං සඞ්ඝඅපරාමසනං නාම. ඉත්ථන්නාමස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛොති උපජ්ඣායස්ස අකිත්තනං පුග්ගලඅපරාමසනං නාම. සබ්බෙන සබ්බං ඤත්තියා අනුච්චාරණං ඤත්තිඅපරාමසනං නාම. පඨමං කම්මවාචං නිට්ඨාපෙත්වා එසා ඤත්තීති වත්වා ඛමති සඞ්ඝස්සාති එවං ඤත්ති කිත්තනං පච්ඡා ඤත්තිට්ඨපනං නාම. ඉති ඉමෙ පඤ්ච ඤත්තිදොසා ඤත්තිවිපත්ති නාම. ඉමෙහි දොසෙහි විමුත්තාය ඤත්තියා සම්පන්නං ඤත්තිසම්පත්ති නාම.

ඤත්තිසම්පත්තිකථා නිට්ඨිතා.

අනුසාවනසම්පත්ති නාම වත්ථු සඞ්ඝපුග්ගලානං අපරාමසනානි, සාවනාය හාපනං, අකාලෙ සාවනන්ති ඉමෙ පඤ්ච අනුසාවනදොසෙ වජ්ජෙත්වා කථනං අනුසාවනසම්පත්ති නාම. තත්ථ වත්ථාදීනං අපරාමසනානි ඤත්තියං වුත්තසදිසානෙව. තීසු පන අනුසාවනාසු යත්ථ කත්ථචි එතෙසං අපරාමසනං අපරාමසනමෙව. සබ්බෙන සබ්බං පන කම්මවාචං අවත්වා චතුක්ඛත්තුං ඤත්තිකිත්තනමෙව වා කම්මවාචබ්භන්තරෙපි චත්තාරි බ්‍යඤ්ජනානි කොපෙත්වා වා අක්ඛරස්ස වා පදස්ස වා දුරුච්චාරණං වා කත්වා සාවනං සාවනාය හාපනං නාම, තථා හි සිථිලධනිතවිමුත්තනිග්ගහිතවසෙන චත්තාරි බ්‍යඤ්ජනානි අන්තොකම්මවාචාය කම්මං කොපෙන්ති. තත්ථ ''සුණාතු මෙ ති සිථිලෙ වත්තබ්බෙ සුණාථු මෙ''ති වචනං සිථිලෙ ධනිතං නාම. ''භන්තෙ''ති වත්තබ්බෙ භන්තෙති වචනං ධනිතෙ සිථිලං නාම. ''සුණාතු එසා ඤත්ති''ති වත්තබ්බෙ ''සුණන්තු එසං ඤත්තී''ති වචනං විමුත්තෙ නිග්ගහිතං නාම. ''පත්තකල්ල''න්ති වත්තබ්බෙ ''පත්තකල්ලා''ති වචනං නිග්ගහිතෙ විමුත්තං නාම. එවං ඉමානි චත්තාරි බ්‍යඤ්ජනානි අන්තොකම්මවාචාය කම්මං දූසෙන්ති. ඉමානි චත්තාරි අකොපෙත්වා වදන්තෙනාපි අඤ්ඤස්මිං අක්ඛරෙ වත්තබ්බෙ අඤ්ඤං අක්ඛරං වදන්තො දුරුත්තං කරොති නාම. ඉතරෙසු දීඝරස්සාදීසු ඡසු ඨානෙසු දීඝට්ඨානෙ දීඝං, රස්සට්ඨානෙ රස්සමෙවාති එවං යථාඨානෙ තං තදෙව අක්ඛරං භාසන්තෙන අනුක්කමාගතං පවෙණිං අවිනාසෙත්වා කම්මවාචා කාතබ්බා. සචෙ පන එවං අකත්වා දීඝෙ වත්තබ්බෙ රස්සං, රස්සෙ වත්තබ්බෙ දීඝං වදති, තථා ගරුකෙ වත්තබ්බෙ ලහුකං, ලහුකෙ වත්තබ්බෙ ගරුකං වදති. සම්බන්ධෙ වා වත්තබ්බෙ වවත්ථිතං, වවත්ථිතෙ වා වත්තබ්බෙ සම්බන්ධං වදති, එවම්පි කම්මවාචා න කුප්පති. ඉමානි ඡ බ්‍යඤ්ජනානි කම්මං න කොපෙන්ති. ඉදමෙව ආචරියානං සමානකථා. අපරෙ පන ඉදානි බ්‍යඤ්ජනානි අන්තොකම්මවාචාය කම්මං දූසෙන්තීති වදන්ති, එවං සති අනුපසම්පන්නාව බහුතරා භවෙය්‍යුං, වීමංසිත්වා පන ගහෙතබ්බං. සුට්ඨුතරා වා කම්මවාචා සික්ඛිතබ්බා. සාවනාය අනොකාසෙ පඨමං ඤත්තිං අට්ඨපෙත්වා අනුසාවනං අකාලෙ සාවනං නාම. ඉති ඉමෙහි දොසෙහි විමුත්තාය අනුසාවනාය සම්පන්නං අනුසාවනසම්පත්තිසම්පන්නං නාම. යදි පත්තචීවරරහිතං පුග්ගලං උපසම්පාදෙති, ''පරිපුණ්ණස්ස පත්තචීවර''න්ති අනුසාවනාය කතත්තා කම්මකොපො න හොති, කාරකසඞ්ඝො පන සාතිසාරො තෙනෙවාහ විමතිවිනොදනියම්පි පත්තචීවරානං අභාවෙපි'පරිපුණ්ණස්ස පත්තචීවර'න්ති කම්මවාචාය සාවිතත්තා කම්මකොපං අවත්වා දුක්කටමෙව වුත්තන්ති. සචෙ අනුපජ්ඣායකො උපසම්පාදෙති, ''ඉත්ථන්නාමස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො, ඉත්ථන්නාමෙන උපජ්ඣායෙනා''ති වා උපජ්ඣායං සාවෙති, සූපසම්පන්නොව හොති. උපජ්ඣායං න සාවෙති නුපසම්පන්නො. වක්ඛති හි විමතිවිනොදනියං ''කම්මං න කුප්පතීති ඉදං උපජ්ඣායාභාවෙපි ඉත්ථන්නාමස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො ඉත්ථන්නාමෙන උපජ්ඣායෙනා''ති මතස්ස වා විබ්භමන්තස්ස වා පුරාණඋපජ්ඣායස්ස වා යස්ස කස්සචි අවිජ්ජමානස්සාපි නාමෙන සබ්බත්ථ උපජ්ඣායකිත්තනස්ස කතත්තා වුත්තං. යදි හි උපජ්ඣායකිත්තනං න කරෙය්‍ය,'පුග්ගලං න පරාමසතී'ති වුත්තකම්මවිපත්තිඑව සියා, තෙනෙව පාළියං ''අනුපජ්ඣායකන්ති වුත්ත''න්ති. සචෙ සඞ්ඝුපජ්ඣායෙන ගණුපජ්ඣායෙන උපසම්පාදෙති, කාරකසඞ්ඝො සාතිසාරො, කම්මං පන න කුප්පති, වක්ඛති හි විමතිවිනොදනියං ''සඞ්ඝෙන උපජ්ඣායෙනා''ති අයං ඉත්ථන්නාමො සඞ්ඝස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො, ඉත්ථන්නාමො සඞ්ඝං උපසම්පදං යාචති. සඞ්ඝෙන උපජ්ඣායෙනා''ති එවං කම්මවාචාය සඞ්ඝමෙව උපජ්ඣායං කිත්තෙත්වාති අත්ථො. එවං'ගණෙන උපජ්ඣායෙනා'ති එත්ථාපි අයං ඉත්ථන්නාමොගණස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො'ති ආදිනා යොජනා වෙදිතබ්බා. එවං වුත්තෙපි කම්මං න කුප්පති එව, දුක්කටස්සෙව වුත්තත්තා, අඤ්ඤථා සො ච පුග්ගලො අනුපසම්පන්නොති වදෙය්‍යා'ති. සචෙ පණ්ඩකාදිනා අනුපසම්පන්නකෙන උපජ්ඣායෙන උපසම්පාදෙති, තෙ වජ්ජෙත්වා පඤ්චවග්ගාදිගණො හත්ථපාසං අවිජහිත්වා පූරති, කම්මං න කුප්පති, කාරකසඞ්ඝො පන සාතිසාරො තෙන වුත්තං විමතිවිනොදනියං ''පණ්ඩකාදීහි උපජ්ඣායෙහි කරියමානෙසු පණ්ඩකාදිකෙන විනාව

පඤ්චවග්ගාදිගණො පූරති, කම්මං න කුප්පති. ඉතරථා කුප්පතී''ති. සචෙ චත්තාරො ආචරියා එකතො අනුසාවෙන්ති, එත්ථ පන කථන්ති වුච්චතෙ, සබ්බඅට්ඨකථාසු ද්වීහි වා තීහි වා ආචරියෙහි විසුං විසුං එකෙන එකස්සාති එකප්පහාරෙනෙව ද්වෙ තිස්සො වා කම්මවාචා කාතබ්බා. සචෙ පන නානාචරියා නානුපජ්ඣායා හොන්ති, තිස්සත්ථෙරො සුමනත්ථෙරස්ස සද්ධිවිහාරිකං, සුමනත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරස්ස සද්ධිවිහාරිකං අනුසාවෙති, ගණපූරකා හොන්ති වට්ටති. සචෙ පන නානුපජ්ඣායා හොන්ති, එකො ආචරියො හොති, නත්වෙව'නානුපජ්ඣායෙනා'ති පටික්ඛිත්තත්තා න වට්ටතීති එත්තකමෙව වුත්තං. චතුන්නං පන ජනානං විචාරණකථාය නාපි කම්මවිපත්තිභයා දිස්සති, තථාපි න කත්තබ්බමෙව, සබ්බඅට්ඨකථාසු අවිචාරිතත්තා. සචෙ වත්ථාලඞ්කාරාදිසහිතපරුළ්හකෙසමස්සුං උපසම්පාදෙති, සූපසම්පන්නොව හොති, පබ්බජා කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදෙතුං වට්ටති තෙරසවත්ථුවිමුත්තත්තා සම්පත්ති යෙවෙත්ථපමාණත්තා ච.

අනුසාවනසම්පත්තිකථා නිට්ඨිතා.

ඉදානි සීමවිසොධනිං නාම, නානාගන්ථසමාහන්ති ඉමිස්සා ගාථාය සංවණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො.

පඤ්ඤාව සබ්බඤෙය්‍යෙසු, දයා යස්ස මහෙසිනො;
අනන්තෙසුපි සත්තෙසු, පවත්තිත්ථ යථාරුචි.

තාය උස්සාහිතො සත්ථා, භික්ඛූනං හිතකාරණං;
යං සීමං අනුජානාති, තත්ථ පඤ්හො පවත්තති.

ද්වෙළ්හකා සංසයා හොන්ති, දෙසෙ සබ්බත්ථ භික්ඛවො;
ගන්ථාපි විසමා හොන්ති, අත්තනොමතිකාරණා.

යදි මෙ ඊදිසං වාදං, සුත්වාවුපෙක්ඛකො භවෙ;
පබ්බජ්ජා නිප්ඵලා මය්හං, වරෙ සම්බුද්ධසාසනෙ;
ගම්භීරො නිපුණො අත්ථො, සබ්බඤ්ඤුජිනගොචරො.

සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො, ථෙරස්සපි අවිසයො;
කථං ත්වං සක්කුණෙය්‍යාසි, සබ්බඤ්ඤුජිනගොචරෙ;
ඉති මෙ උපවදෙය්‍යුං, ධරතෙව මහාමුනි.

පාලිඵුල්ලො මහාසාලො, උච්චො මෙරුනගූපමො;
පරිනිබ්බානකාලම්හි, සම්බුද්ධො ඉච්චමබ්‍රවි.

මා ත්වං ආනන්ද රොදසි, මා ත්වං ආනන්ද සොචසි;
අහමෙකොව නිබ්බායි, ධරන්තෙව බහූ බුද්ධා.

සම්බුද්ධා චතුරාසීති, සහස්සානි ඉමානි තෙ;
ඔවදිස්සන්ති ත්වං භික්ඛු, කතපුඤ්ඤොසි හොහිසි.

වරෙ සාට්ඨකථෙ පාළි, යීතෙ සබ්බඤ්ඤුගොචරෙ;
නිබ්බුතොපි සම්බුද්ධො, අසුඤ්ඤොව පජං ඉමං.

එවාහං චින්තයිත්වාන, රත්තිදිවං අතන්දිතො;
ධරන්තෙයෙව සම්බුද්ධෙ, භින්නවාදො අවිසයො.

තං වාදං භින්දයිත්වාන, ජහිත්වා චත්තනොමතිං;
විස්සජ්ජිස්සමහං දානි, චිරං සද්ධම්මසුද්ධියාති.

තත්ථ සීමවිසොධනි'න්ති සීමවිපත්තිජහනං සීමවිපත්තිං පහාය සම්පත්තිලක්ඛණප්පකාසකං පකරණං කරිස්සන්ති අත්ථො. තත්ථ සීමාති පන්නරසවිධා සීමා. කතමෙ පන්නරස. ඛණ්ඩසීමා, උපචාරසීමා, සමානසංවාසසීමා, අවිප්පවාසසීමා, ලාභසීමා, ගාමසීමා, නිගමසීමා, නගරසීමා, අබ්භන්තරසීමා, උදකුක්ඛෙපසීමා, ජනපදසීමා, රට්ඨසීමා, රජ්ජසීමා, දීපසීමා, චක්කවාළසීමා'ති. තත්ථ ඛණ්ඩසීමා නාම පබ්බජ්ජුපසම්පදාදීනං සඞ්ඝකම්මානං සුඛකරණත්ථං මහාසීමාය වා ගාමඛෙත්තෙ වා ඛණ්ඩිත්වා පරිච්ඡින්දිත්වා සම්මතා. තස්සාවිත්ථාරො "පඨමං නිමිත්තා කිත්තෙතබ්බා"ති ආදිනා ද්වාසත්තතිප්පභෙදාය සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය මහාවග්ගෙ වුත්තො, ඉධ වුත්තොපි තථෙව වුත්තො භවෙය්‍යා, තස්මා න වක්ඛාම, දුවිඤ්ඤෙය්‍යාට්ඨානමෙව කිඤ්චිඨානං නීහරිත්වා පාකටං කරිස්සාම. තත්ථ සචෙ පන හෙට්ඨා උපරිමස්ස සීමාපරිච්ඡෙදස්ස පරතො අන්තො ලෙණං හොති, බහි සීමා න ඔතරති.

අථාපි උපරිමස්ස සීමාපරිච්ඡෙදස්ස ඔරතො බහි ලෙණං හොති, අන්තොසීමා න ඔතරතීති ඉමෙ ද්වෙ එකත්ථා බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. අයඤ්හෙත්ථත්ථො උපරිමස්ස සීමාපරිච්ඡෙදස්ස ඔරිමභාගතො හෙට්ඨා පබ්බතපාදෙ උමඞ්ගසණ්ඨානෙන පබ්බතපස්සෙ විජ්ඣිත්වා ලෙණං හොති, සීමාපරිච්ඡෙදස්ස පරතො ලෙණෙ ච ලෙණස්ස බහිභූතෙ හෙට්ඨා පබ්බතෙ ච භූමිභාගෙ සීමා න ඔතරති, ලෙණස්ස උපරියෙව සීමා හොතීති. තස්ස උපරිමස්ස සීමාපරිච්ඡෙදස්ස ඔරිමභාගතො බහිභූතෙ හෙට්ඨා පබ්බතපාදෙ උමඞ්ගසණ්ඨානෙන විජ්ඣිත්වා පබ්බතපස්සෙ ලෙණං අථාපි හොති, ලෙණෙ ච ලෙණස්ස පරභූතෙ හෙට්ඨා පබ්බතෙ ච භූමිභාගෙ සීමා න ඔතරති, ලෙණස්ස උපරිභාගෙ ච සීමා හොතීති. එසා ච විචාරණා විමතිවිනොදනියම්පි කතා. අන්තො ති පබ්බතස්ස අන්තො, පබ්බතමූලෙති අත්ථො. තමෙව අන්තොසද්දං සීමාපරිච්ඡෙදෙන විසෙසෙතුං “උපරිමස්ස සීමාපරිච්ඡෙදස්ස පරතො”ති වුත්තං. පබ්බතපාදං පන අපෙක්ඛිත්වා “ඔරතො”ති වත්තබ්බෙපි සීමානිස්සයං පබ්බතග්ගං සන්ධාය “පරතො”ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං තෙනෙව බහිලෙණන්ති එත්ථ බහිසද්දං විසෙසෙන්තො “උපරිමස්ස සීමාපරිච්ඡෙදස්ස ඔරතො”ති ආහ. බහි සීමා න ඔතරතීති එත්ථ බහී ති පබ්බතපාදෙලෙණං සන්ධාය වුත්තං. ලෙණස්ස බහිභූතෙ උපරි සීමාපරිච්ඡෙදස්ස හෙට්ඨාභාගෙ සීමා න ඔතරතීති අත්ථො. අන්තොසීමාති ලෙණස්ස ච පබ්බතපාදස්ස ච අන්තො අත්තනො ඔතරණාරහට්ඨානෙ න ඔතරතීති අත්ථො. බහි සීමා න ඔතරතීති අත්ථො, සීමා න ඔතරතී ති චෙත්ථ අත්තනො ඔතරණාරහට්ඨානෙ ලෙණභාවෙන සීමා සබ්බථා “අනොතරණමෙව දස්සිතන්ති ගහෙතබ්බං. තත්ථ පි අනොතරණන්ති උපරිඑව සීමා හොතී”ති විමතිවිනොදනී. කෙචි පන වෙළුසුසිරො විය සුසිරමෙව ලෙණන්ති වදන්ති, තං අයුත්තං.

උපචාරසීමා නාම ගාමාරඤ්ඤනිගමාදිවසා යාව බ්‍රහ්මලොකා තෙසං තෙසං සත්තානං නිවාසගෙහස්ස වා දෙවවිමානකප්පරුක්ඛාදීනං වා උපචාරාරහට්ඨානමෙව උපචාරසීමා තෙ ඉධ නාධිප්පෙතා, භික්ඛූනං අවිසයතාය . යං පන පදෙසං පරිච්ඡින්දිත්වා පරිවෙණං කත්වා පාකාරාදිපරික්ඛිත්තං වා කත්වා අපරික්ඛිත්තෙපි උපචාරාරහට්ඨානං පරිච්ඡින්දිත්වා වා යස්මිං පදෙසෙ භික්ඛූ වසන්ති, අයමෙව උපචාරසීමාති අධිප්පෙතා. භික්ඛූනං වස්සූපගමනකඨිනත්ථාරකරණට්ඨානත්තා, තථා හි “කඨිනත්ථතසීමාය”න්ති උපචාරසීමං සන්ධාය වුත්තං, බන්ධසීමාය තත්‍රුප්පාදාභාවතොති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. තත්‍රුප්පාදෙනා භතන්ති විහාරසන්තකෙන ඛෙත්තවත්ථුආදිනා ආහතං කිඤ්චි සඞ්ඝිකං චීවරං උප්පජ්ජති, තං තෙසං කඨිනත්ථාරකභික්ඛූනං යෙව භවිස්සතීති යොජනා කාතබ්බා. ඛෙත්තවත්ථුආදිනා ති එත්ථ ආදිසද්දෙන මතකචීවරං වා හොතු සංඝං උද්දිස්ස දින්නං වා සඞ්ඝිකෙන වා ති මහාඅට්ඨකථායං වුත්තං. තස්මිං උපචාරසීමෙ පවත්තචීවරං සබ්බං සඞ්ගණ්හාති, තෙනෙව “තෙන ඛො පන සමයෙන අඤ්ඤතරෙන උපාසකෙන සඞ්ඝං උද්දිස්ස විහාරො කාරිතො හොති, සො තස්ස විහාරස්ස කතෙ උභතොසඞ්ඝස්ස අකාලචීවරං දාතුකාමො හොති. තෙන ඛො පන සමයෙන උභතොසඞ්ඝස්ස කඨිනං අත්ථතං හොති. අථ ඛො සො උපාසකො සඞ්ඝං උපසඞ්කමිත්වා කඨිනුද්ධාරං යාචී”ති ඉමස්මිං වත්ථුස්මිං ආනිසංසපසම්භනත්ථං කඨිනුද්ධාරං භගවතා පඤ්ඤත්තං, තෙනෙව ථුල්ලනන්දා භික්ඛුනී ආනිසංසං අප්පටිප්පස්සම්භෙන්තා චීවරං අම්හාකං භවිස්සතීති කඨිනුද්ධාරං පටිබාහි, තස්මා කඨිනත්ථතසීමායං අනුද්ධටෙ කඨිනෙ යාව ඵග්ගුණපුණ්ණමා පඤ්ච මාසා එත්ථන්තරෙ මතකචීවරං වා හොතු චාතුද්දිසං සඞ්ඝං උද්දිස්ස මතානං ඤාතිජනානං වා, භික්ඛාපඤ්ඤත්තියා වා විහාරමහාදිකිච්චෙන වා යෙනකෙනචි ආකාරෙන සඞ්ඝිකං චීවරං දින්නං හොති, තං සබ්බං තෙසං කඨිනත්ථාරකභික්ඛූනංයෙව හොති. ඡින්නවස්සානං වා පච්ඡිමිකාය උපගතානං වා තත්ථ සම්පත්තානං සීමට්ඨකභික්ඛූනං වා න හොති. අජානිත්වා වෙ ගණ්හන්ති දාතබ්බමෙව. යදි තං චීවරං තණ්ඩුලාදිඛාදනීයභොජනං කරොති, ඉතරෙසම්පි හොතියෙව. කස්මාති වෙ ආනිසංස විගතත්තා. තෙනෙව ගණපූරණවසෙන සම්පත්තානං ඡින්නං වස්සානං වා පච්ඡිමිකාය උපගතානං වා අඤ්ඤස්මිං විහාරෙ වුත්ථවස්සනං වා ඛාදනීයභොජනීයාදීනි පාපුණන්ති. කඨිනත්ථතසාටකස්ස දානකම්මවාචා පන ඛණ්ඩසීමායමෙව වට්ටසි. තස්මිං විහාරෙ අසති අඤ්ඤවිහාරෙ බද්ධසීමාය වා උදකුක්ඛෙපසීමාදීසු වා කාතබ්බමෙව.

කස්මාති වෙ , තස්මිං විහාරෙ පුරිමිකාය උපගතා කඨිනත්ථාරකුසලා න හොන්ති. අත්ථාරකුසලා ඛන්ධකභාණකත්ථෙරා පරියෙසිත්වා ආනෙතබ්බා. කම්මවාචං සාවෙත්වා කඨිනං අත්ථරාපෙත්වා දානඤ්ච භුඤ්ජිත්වා ගමිස්සන්ති, ආනිසංසො පන ඉතරෙසං වහොතී’ති. අඤ්ඤසීමට්ඨකභික්ඛූනම්පි කම්මවාච සාවනස්ස අට්ඨකථායං වුත්තත්තා. ඡින්නවස්සාවා පච්ඡිමිකාය උපගතා වා අඤ්ඤස්මිං විහාරෙ වුත්ථවස්සාපි වා පුරිමිකාය උපගතානං ගණපූරණමත්තමෙව ලභන්ති, ආනිසංසො ඉතරෙසංයෙව හොති. සචෙපි තෙ ඡින්නවස්සාදයො අනුමොදෙන්ති, භින්නො කඨිනත්ථාරො, ඉදං අට්ඨකථායං විචාරිතං. අපරෙ පන “කඨිනත්ථතසීමන්ති උපචාරසීමං සන්ධාය වුත්ත”න්ති වුත්තත්තා උපචාරසීමායමෙව කඨිනනත්ථාරක ඤත්තිං කරොන්ති, තං අයුත්තං, සොධෙතුං දුක්කරත්තා. තථා හි උපචාරසීමායමෙව පවිට්ඨගාමසීමායං තත්ථ ඔතිණ්ණෙ භික්ඛූ තත්ථ පාසානයනං වා බහිසීමකරණං වා කො සක්ඛිස්සති. “කඨිනත්ථතසීමාය”න්ති ඉමිනාපිපදෙන කඨිනත්ථතභාවොයෙව වුත්තො, න කඨිනත්ථතසාටකස්ස දානකම්මවාචා, සා ච විචාරණා කම්මචතුක්කෙන දීපෙතබ්බා. තත්ථ අපලොකනකම්මං ඤත්තිකම්මං ඤත්තිදුතියකම්මං ඤත්තිචතුත්ථකම්මන්ති. තත්ථ අපලොකනකම්මං නාම සීමට්ඨකසඞ්ඝං සොධෙත්වා ඡන්දාරහානං ඡන්දං ආහරිත්වා සමග්ගස්ස සඞ්ඝස්ස අනුමතියා සඞ්ඝං කිත්තෙත්වා “රුච්චති සඞ්ඝස්සා”ති තික්ඛත්තුං අනුසාවෙත්වා කත්තබ්බං වුච්චති. ඤත්තිකම්මං නාම වුත්තනයෙනෙව සමග්ගස්ස සඞ්ඝස්ස අනුමතියා එකාය ඤත්තියා කත්තබ්බං කම්මං. ඤත්තිදුතියකම්මං නාම වුත්තනයෙනෙව සමග්ගස්ස සඞ්ඝස්ස අනුමතියා එකාය ඤත්තියා එකාය ච අනුසාවනායාති එවං ඤත්තිදුතියාය අනුසාවනාය කත්තබ්බං කම්මං. ඤත්තිචතුත්ථකම්මං නාම වුත්තනයෙනෙව සමග්ගස්ස සඞ්ඝස්ස අනුමතියා එකාය ඤත්තියා තීහි ච අනුසාවනාහීති එවං ඤත්තිචතුත්ථාහි තීහි අනුසාවනාහි කත්තබ්බං කම්මං. තත්ථ අපලොකනකම්මං ඵලභාජනකාලාදීසු ලහුකකම්මෙයෙව ලබ්භති. කඨිනත්ථතසාටකදානෙපි අනත්ථතෙයෙව කඨිනෙ තතො බහුආනිසංසචීවරසාටකං ලභිත්වා තෙනෙව සාටකෙන අත්ථරිතබ්බා, පුන කම්මවාචාය දානකිච්චං නත්ථි අපලොකනකම්මෙන සඞ්ඝස්ස අනුමතියා දාතබ්බං. කඨිනත්ථතසාටකදානකම්මවාචා

එකා වෙ වට්ටති. පුන කම්ම වාචායකිච්චං නත්ථි. ඤත්තිකම්මං පන ධම්මසඞ්ගාහකකාලෙ මහාකස්සපත්ථෙරාදීහි අත්තනාව අත්තානං සම්මන්නනකාලෙ ලහුකකම්මෙයෙව ලබ්භති. ඤත්තිදුතියකම්මං පන සීමාසම්මුති, සීමාසමූහනං, කඨිනදානං, කඨිනුද්ධාරො, කුටිවත්ථුදෙසනා, විහාරවත්ථුදෙසනාති ඉමානි ඡ ගරුකම්මානි අපලොකෙත්වා කාතුං න වට්ටති. ඤත්තිදුතියකම්මවාචං සාවෙත්වාව කාතබ්බං. ඉතො පරෙසු චීවරවිප්පවාසසම්මුතිආදීසු ඤත්තිදුතියකම්මෙසු අපලොකෙත්වාපි කාතබ්බං, ලහුකකම්මත්තා. ඤත්තිචතුත්ථකම්මං පන ඉදානි උපසම්පදාකම්මං ඉදානි චත්තාරි කම්මානි බද්ධසීමාය වා, තස්මිං අසති උදකුක්ඛෙපසීමාය වා සොධෙතුං අසක්කොන්තෙ සති අබද්ධසීමාය වා කාතබ්බමෙව. අපරෙ එවං වදන්ති ''කුටිවත්ථුකාරවිහාරවත්ථුකාරකාලෙ තානි කුටිවිහාරවත්ථූනි කථං සීමට්ඨා කාතුං සක්ඛිස්සන්ති, තස්මා තත්ථ තත්ථෙව කුටිවිහාරකරණට්ඨානෙයෙව කාතබ්බ''න්ති, තං තෙසං වචනමත්තමෙව, න සාරතො පච්චෙතබ්බං. වත්ථුපරාමසනමෙවෙත්ථ පමාණං, තථා හි සඞ්ඝකුටිවත්ථුං ඔලොකෙන්තං යාචතිත්‍යාදිනා වත්ථුපරාමසනං කත්වා හෙට්ඨා වත්ථුඤත්තිදොසෙ ච විපත්ති ලක්ඛණෙ ච වජ්ජෙත්වා ඤත්තිදුතියකම්මෙන සම්මතභික්ඛූහි තත්ථ කුටිවිහාරට්ඨානං ගන්ත්වා ඔලොකෙතබ්බං තෙනෙව පාළියං ''තෙහි සම්මතෙහි භික්ඛූහි තත්ථ ගන්ත්වා කුටිවත්ථු ඔලොකෙතබ්බ''න්ති වුත්තං. අඤ්ඤථා පත්තචීවරවිරහිතං පුග්ගලං වා අනුපජ්ඣායකං වා කත්වා උපසම්පාදෙන්තෙහි ''පරිපුණ්ණස්ස පත්තචීවර''න්ති වා ''ඉත්ථන්නාමස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො, ඉත්ථන්නාමෙන උපජ්ඣායෙනා''ති කම්මවාචාය සාවිතෙපි කම්මස්ස අසිජ්ඣනං භවෙය්‍ය. අපරෙ එවං වදන්ති ''සීමාසම්මුතිකාලෙ පන කතං, තථා හි සීමාසම්මුතිකාලෙ භික්ඛූ තස්මිං යෙව ඨානෙ ඨත්වා කම්මවාචං සාවෙන්ති, තස්මිම්පි ඨානෙ අබද්ධසීමාව හොති. යදි බද්ධසීමා භවෙය්‍ය, සීමජ්ඣොත්ථරණං වා සීමසම්භෙදො වා සියා''ති. සච්චං, තථාපි තං සීමාසම්මුතිට්ඨානං භුජිස්සං කත්වා සීමසම්මුතිකම්මස්සකතත්තා විසුංගාමෙ සම්මතානං භික්ඛූනං ගාමසීමෙ ඨිතා භික්ඛූ කම්මං කොපෙතුං න සක්කොන්ති. යදි සීමසම්මුතිට්ඨානං භුජිස්සං කත්වාව සීමං සම්මන්නෙය්‍ය, කථං භගවතො ධරමානකාලෙ ඡබ්බග්ගියා භික්ඛූ යථාසුඛං සීමං සම්මන්නිස්සන්තීති න පනෙවං දට්ඨබ්බං තථා හි වාසාඛා මිගාරමාතාපි නවකොටීහි භූමිං ගණ්හිත්වා පුබ්බාරාමං නාම මහා විහාරං කාරෙසි, තථා අනාථපිණ්ඩිකො කහාපණසන්ථතෙන ජෙතස්ස රාජකුමාරස්ස උය්‍යානට්ඨානං කිණාපෙත්වා ගණ්හිත්වා ජෙතවනං නාම මහාවිහාරං කාරෙසි එවං පුඤ්ඤකාමා පරිවෙණං කත්වා විහාරං කරොන්ති තස්මා ඡබ්බග්ගියා භික්ඛූ යථාසුඛං සීමං බන්ධන්තීති දට්ඨබ්බන්ති. අයං උපචාරසීමාය විචාරණා.

සමානසංවාසසීමා නාම දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඞ්ඝාතසඞ්ඛාතෙහි භික්ඛුගණෙහි උපොසථාදිසඞ්ඝකම්මෙන සමානං එකීභාවං හුත්වා වසිතුං සම්මතා සීමා. අවිප්පවාසසීමා නාම තිචීවරෙන විප්පවසිතුං සම්මතා සීමා, එතා ද්වෙසීමා තියොජනපරමතායපි සම්භවතො මහාසීමා තිපි නාමං ලභන්ති, තාසං විචාරණා මහාඅට්ඨකථායං සබ්බසො පරිපුණ්ණං කත්වා වුත්තා, තස්මා ඉධ න වක්ඛාම වුච්චමානම්පි අවිසෙසෙත්වා වුත්තං භවෙය්‍ය, තස්මා න වක්ඛාම.

ලාභසීමා නාම යං ගාමං වා නිගමං වා පොක්ඛරණීතළාකවනාදිකං වා යං යං පදෙසං සඞ්ඝස්ස චතුච්චප්පයත්ථාය රාජරාජමහාමත්තෙහි පරිච්ඡින්දිත්වා ඨපිතා, එසා ලාභසීමා නාම. නෙව සම්මාසම්බුද්ධෙන අනුඤ්ඤාතා, න ධම්මසඞ්ගහකත්ථෙරෙහි ඨපිතා, අපි ච ඛො ලාභදායකෙහි ඨපිතාව. මාතිකාට්ඨකථාය ලීනත්ථප්පකාසනියම්පි ලාභසීමාති යං රාජරාජමහාමත්තාදයො විහාරං කාරෙත්වා ගාවුතං වා අඩ්ඪයොජනං වා යොජනං වා සමන්තා පරිච්ඡින්දිත්වා ''අයං අම්හාකං විහාරස්ස ලාභසීමා, යං එත්ථන්තරෙ උප්පජ්ජති, තං සබ්බං අම්හාකං විහාරස්ස දෙමා''ති ඨපෙන්ති, අයං ලාභසීමා නාමා'ති වුත්තං. ඉමස්මිං ලාභසීමාධිකාරෙ රඤ්ඤො මහාචෙතියදායකස්ස දිවඞ්ගතකාලතො එකස්මිං සංවච්ඡරෙ අතීතෙ තස්ස ජෙට්ඨපුත්තස්ස ධම්මරඤ්ඤො කාලෙ ඊදිසං පුඤ්ඤං භූතපුබ්බං. යදි හි රාජරාජමහාමත්තාදීසු යො කොචි යස්ස විහාරස්ස යානි තළාකඛෙත්තවත්ථාදීනි දත්වා තං සහිතවිහාරං පුග්ගලස්ස දෙති, එවං සති කිං තස්ස පුග්ගලස්ස තං සහිතවිහාරං පුග්ගලිකභාවෙන පටිග්ගහෙතුං වට්ටති, උදාහු සඞ්ඝිකභාවෙනෙවාති තළාකඛෙත්තවත්ථාදිවිරහිතො පන කෙවලො පුග්ගලිකවිහාරො අඤ්ඤෙසං දම්මීති අදත්වා පුග්ගලෙ මතෙ සඞ්ඝිකො හොති, උදාහු පුග්ගලිකොයෙවාති. තත්‍රායං විස්සජ්ජනා, යදි හි රාජරාජමහාමත්තාදීසු යොකොචි විහාරස්ස තළාකඛෙත්තාවත්ථාදීනි දෙති, එවං සති පටික්ඛිපිතුං න වට්ටතීතිදට්ඨබ්බං තෙන වුත්තං විනයට්ඨකථායං ''ඉමං තළාකං, ඉමං ඛෙත්තං, ඉමං වත්ථුං විහාරස්ස දෙමාති වුත්තෙ පටික්ඛිපිතුං න ලබ්භතී''ති. ''පාසාදස්ස දාසිං, දාසං, ඛෙත්තං, වත්ථුං, ගොමහිංසං දෙමාති වදන්ති, පාටෙක්කං ගහණකිච්චං නත්ථි, පාසාදෙ පටිග්ගහිතෙ පටිග්ගහිතමෙව හොතී''ති ච. විනයවිනිච්ඡයපකරණෙ ච.

''ඛෙත්තවත්ථුතළාකං වා, දෙම ගොඅජිකාදිකං;
විහාරස්සාති වුත්තෙපි, නිසෙධෙතුං න වට්ටතී''ති.

ඛුද්දසික්ඛාපකරණෙ ච ''ඛෙත්තාදීනි විහාරස්ස, වුත්තෙ දම්මීති වට්ටතී''ති වුත්තං. ''විහාරස්ස දෙමා''ති චෙත්ථ සඞ්ඝිකවිහාරස්සෙව, න පුග්ගලිකවිහාරස්සාති දට්ඨබ්බං, තථා හි වුත්තං විමතිවිනොදනියං විහාරස්ස දෙමාති සඞ්ඝිකවිහාරං සන්ධාය වුත්තන්ති. ''පාසාදස්සා''ති ච සාමඤ්ඤෙන වුත්තෙපි ''තෙන ඛො පන සමයෙන විසාඛා මිගාරමාතා සඞ්ඝස්ස අත්ථාය සාළින්දං පාසාදං කාරාපෙතුකාමො හොති හත්ථිනඛක''න්ති ඉමස්මිං වත්ථුස්මිං පාසාදපරිභොගස්ස අනුඤ්ඤාතත්තා සඞ්ඝිකංයෙව පාසාදං සන්ධාය වුත්තන්ති විඤ්ඤායති තථා හි වුත්තං විමතිවිනොදනියං සබ්බං පාසාදපරිභොග'න්ති. පාළියා අට්ඨකථාය වණ්ණනාධිකාරෙ ''සුවණ්ණරජතාදිවිචිත්‍රානී''තිආදි සඞ්ඝිකසෙනාසනං සන්ධාය වුත්තං. පුග්ගලිකං පන සුවණ්ණාදිවිචිත්‍රං භික්ඛුස්ස සම්පටිච්ඡිතුමෙව න වට්ටති, ''න කෙනචි පරියායෙන ජාතරූපජතං සාදියිතබ්බ''න්ති වුත්තත්තා, තෙනෙවෙත්ථ අට්ඨකථායං සඞ්ඝිකවිහාරෙ වා පුග්ගලිකවිහාරෙ වාති න වුත්ත'න්ති. ''භික්ඛූනං ධම්මවිනයවණ්ණනට්ඨානෙ''ති

වුත්තත්තා සඞ්ඝිකමෙව සුවණ්ණාදිමයං සෙනාසනං සෙනාසනපරික්ඛාරා ච වට්ටන්ති, න පුග්ගලිකානීති ගහෙතබ්බන්ති ච, තස්මා තළාකඛෙත්තවත්ථාදිසහිතවිහාරො සඞ්ඝිකොයෙව හොති, න පුග්ගලිකොති විනයකොවිදෙහි දට්ඨබ්බො. සචෙ පන රාජරාජමහාමත්තාදීසු යොකොචි තළාකඛෙත්තවත්ථාදිසහිතං විහාරං පුග්ගලස්ස තං සහිතවිහාරභාවමාරොචෙත්වා දෙති, එවං සති පුග්ගලස්ස සඞ්ඝිකවිහාරභාවෙනෙව පටිග්ගහෙතුං වට්ටති, න පුග්ගලිකවිහාරභාවෙනාති දට්ඨබ්බං. ''කස්මා, විහාරස්ස දෙමා''ති වත්වා දින්නානං තළාකඛෙත්තවත්ථාදීනං සඞ්ඝස්සෙව වට්ටමානත්තා. තෙනෙවාහ විමතිවිනොදනියං ''විහාරස්ස දෙමාති වුත්තං සඞ්ඝස්ස වට්ටති, න පුග්ගලස්ස, ඛෙත්තාදි විය දට්ඨබ්බ''න්ති. තත්‍රායං යොජනා විහාරස්සාදෙමාති වත්වා දින්නං ඛෙත්තාදි සඞ්ඝස්ස වට්ටති, න පුග්ගලස්ස, එවං විහාරස්ස දෙමාති වුත්තං සුවණ්ණාදිවිචිත්තං අකප්පියමඤ්චං සඞ්ඝස්ස වට්ටති, න පුග්ගලස්සාති දට්ඨබ්බන්ති. සඞ්ඝස්සෙව කප්පියවොහාරෙන ඛෙත්තාදීනි පටිග්ගහෙතුං වට්ටති, තථා හි වුත්තං විමතිවිනොදනියං ''චත්තාරොපච්චයෙ පරිභුඤ්ජතූති දෙති වට්ටතීතිඑත්ථ භික්ඛුසඞ්ඝස්ස චතුපච්චයපරිභොගත්ථාය තළාකං දම්මීති වා භික්ඛුසඞ්ඝො චත්තාරො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිතුං තළාකං දම්මීති වා ඉතො තළාකතො උප්පන්නෙ චත්තාරො පච්චයෙ දම්මීති වා වුත්තම්පි වට්ටති. ඉදඤ්ච සඞ්ඝස්ස දියාමානඤ්ඤෙව සන්ධාය වුත්තං, පුග්ගලස්ස පන එවම්පි දින්නං තළාකඛෙත්තාදි න වට්ටති. සුද්ධචිත්තස්ස පන උදකපරිභොගත්ථං කූපපොක්ඛරණීආදයො වට්ටන්ති. සඞ්ඝස්සතළාකංඅත්ථි, තංකථන්තිආදිනාභිසඞ්ඛතත්ථ සඞ්ඝස්සවසෙනෙව වුත්තන්ති. ''ඛෙත්තාදයො පන සබ්බෙසඞ්ඝස්සෙව වට්ටන්ති, පාළියං පුග්ගලිකවසෙන ගහෙතුං අනනුඤ්ඤාතත්තාති දට්ඨබ්බ''න්ති ච. පුග්ගලස්ස පන පුග්ගලානඤ්ච ඛෙත්තවත්ථාදීනි කප්පියවොහාරෙනාපි පටිග්ගහෙතුං න වට්ටති. එවඤ්චකත්වා විමතිවිනොදනියං ''ඛෙත්තවත්ථාදීනිපි කප්පියවොහාරෙනාපි පුග්ගලානං ගහෙතුං න වට්ටති, තථා අනුඤ්ඤාතත්තාති විඤ්ඤායති ඛෙත්තවත්ථුපටිග්ගහණා පටිවිරතො හොතී''ති ආදිනා හි පටික්ඛිත්තාසු එකස්සෙව පුග්ගලිකවසෙන ගහණෙ අනනුඤ්ඤාතෙ තදිතරානං තථාගහෙතබ්බතා සිද්ධාව හොතී'ති වුත්තං, තස්මා තළාකඛෙත්තවත්ථාදිසහිතස්ස විහාරස්ස සඞ්ඝිකභාවෙනෙව පටිග්ගහෙතබ්බතා සිද්ධා හොතීති දට්ඨබ්බා. අයං පඨමපඤ්හෙ විස්සජ්ජනා.

තළාකඛෙත්තවත්ථාදිවිරහිතං පන විහාරං පුග්ගලිකභාවෙනාපි පටිග්ගහෙතුං වට්ටති. සො ච විහාරො තස්මිං පුග්ගලෙ ජීවන්තෙ පුග්ගලිකො හොති. අඤ්ඤෙසං දම්මීති අදත්වා මතෙ අවිස්සජ්ජනීයො අවෙභඞ්ගියො, සඞ්ඝිකොයෙව හොතීති දට්ඨබ්බො. යථාහ, භික්ඛුස්ස භික්ඛවෙ කාලඞ්කතෙ සඞ්ඝො සාමී පත්තචීවරෙ. අපි ච ගිලානුපට්ඨාකා බහූපකාරා, අනුජානාමි භික්ඛවෙ සඞ්ඝෙන තිචීවරඤ්ච ගිලානුපට්ඨාකානං දාතුං. යං තත්ථ ලහුභණ්ඩං ලහුපරික්ඛාරං, තං සම්මුඛීභූතෙන සඞ්ඝෙන භාජෙතබ්බං. යං තත්ථ ගරුභණ්ඩංගරුපරික්ඛාරං තං ආගතානාගතස්ස චාතුද්දිසස්ස සඞ්ඝස්ස අවිස්සජ්ජියං අවෙභඞ්ගියන්ති. විනයට්ඨකථායඤ්ච ''තස්මිං ජීවන්තෙ පුග්ගලිකො, මතෙ සඞ්ඝිකොයෙවාති අඤ්ඤෙසං අදත්වා ඨපිතපරික්ඛාරාපි තත්ථ සඞ්ඝස්සෙව හොන්ති. ද්වින්නං සන්තකං හොති අවිභත්තං, එකස්මිං කාලඞ්කතෙ ඉතරො සාමී. බහූනං සන්තකෙපි එසෙව නයො, සබ්බෙසු මතෙසු සඞ්ඝිකං හොතී''ති වුත්තං.

එත්ථ ච යං තත්ථ ගරුභණ්ඩ'න්ති ආදීසු ගරුභණ්ඩං නාම රාසිවසෙන පඤ්චවිධං, සරූපවසෙන පන පඤ්චවීසතිවිධං හොති, තස්මා මතකසන්තකභූතස්සාපි විහාරස්ස ගරුභණ්ඩභාවො වෙදිතබ්බො, තෙනාහ අට්ඨකථායං ''යං තත්ථ ලහුභණ්ඩං යං තත්ථ ගරුභණ්ඩ''න්ති.

ඉති පඤ්චහි රාසීහි, පඤ්චනිම්මලලොචනො;
පඤ්චවීසවිධං නාථො, ගරුභණ්ඩං පකාසයීති.

එත්ථ විහාරස්ස ගරුභණ්ඩභාවො වෙදිතබ්බො. අයං දුතියපඤ්හෙ විස්සජ්ජනා.

අයං හංසාවතියා පාමොක්ඛමහාථෙරානං විස්සජ්ජනා. රාමඤ්ඤරට්ඨවාසිනො පන මහාථෙරා පුග්ගලිකභාවෙනාපි පටිග්ගහෙතබ්බමෙවාති වදන්ති, තථා ජංමායරට්ඨවාසිනොපි මහාථෙරා, තථා සූනාපරන්තරට්ඨවාසිනොපි මහාථෙරා තථා ඉසිනගරවාසිනොපි මහාථෙරා පුග්ගලිකභාවෙන පටිග්ගහණෙ දොසො නත්ථී'ති වදන්ති තෙසං මහාථෙරානං අයමධිප්පායො ලාභසීමානාමෙසා නෙව සම්මාසම්බුද්ධෙන අනුඤ්ඤාතා. න ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහිපි ඨපිතා. අපි ච ඛො පුඤ්ඤත්ථිකෙහි ලාභදායකෙහි ඨපිතා තස්මා පුඤ්ඤත්ථිකා රාජරාජමහාමත්තාදයො විහාරං කාරාපෙත්වා තස්ස විහාරස්ස ලාභත්ථාය පදෙසං පරිච්ඡින්දිත්වා ඨපෙන්ති ''යං එත්ථන්තරෙ උප්පජ්ජති, තං සබ්බං අම්හාකං විහාරස්ස දෙමා''ති. තං පන විහාරං අත්තනො රුචිතස්ස යස්සකස්සචි පුග්ගලස්ස ''ඉමං විහාරං තුය්හං දම්මි, තව විහාරො හොතූ''තිවා අත්තනො රුචියා දෙති සොපි පුග්ගලො ''අනුජානාමි භික්ඛවෙ පඤ්චලෙණානි විහාර''න්ති ආදිනා අනුඤ්ඤාතවිහාරමෙව පටිග්ගණ්හාති, භගවතො අනුඤ්ඤාතවිහාරමත්තස්සෙව පටිග්ගහිතත්තාති. තස්මිං විහාරෙ ඛෙත්තවත්ථාදීනි අත්ථීති චෙ. ''ඛෙත්තවත්ථුපටිග්ගහණා පටිවිරතො හොතී''ති ආදිනා යං ඛෙත්තාදිවත්ථුපටිග්ගහණං පටික්ඛිත්තං, තස්ස ඛෙත්තාදිවත්ථුස්ස අප්පටිග්ගහිතත්තා විහාරමත්තමෙව හි පටිග්ගහිතෙ තප්පටිබද්ධා ඛෙත්තාදිවත්ථුස්මිං උප්පන්නචීවර පිණ්ඩපාතගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාපි තස්සෙව පුග්ගලස්ස කප්පියභාවෙනෙව පවත්තන්ති, පුග්ගලස්ස පටිග්ගහණෙ වා පරිභුත්තෙ වා දොසො නත්ථි, භගවතා එව අනුඤ්ඤාතස්ස කප්පියපච්චයස්ස පරිභුඤ්ජිතත්තා. සුත්තං ආහරාති චෙ, ''අනුජානාමි භික්ඛවෙ සබ්බං පාසාදපරිභොග''න්ති. නනු ච විසාඛා මිගාරමාතා සඞ්ඝස්සෙව අත්ථාය සාලින්දං පාසාදං හත්ථිනඛකන්ති. සච්චං, තථාපි පුග්ගලො සඞ්ඝපරියාපන්නො සඞ්ඝස්ස

පාසාදපරිභොගෙ අනුඤ්ඤාතෙ තදන්තොගධස්සපි පුග්ගලස්ස අනුඤ්ඤාතමෙව හොති. අඤ්ඤථා පුග්ගලෙ අන්තොවිහාරෙ නිසින්නොයෙව සඞ්ඝො තස්මිං යෙව විහාරසීමෙ කම්මං කරොන්තොපි කම්මකොපො න භවෙය්‍ය, අවග්ගාරහත්තාති වක්ඛති ච සාරත්ථදීපනියං ‘‘අනුජානාමි භික්ඛවෙ සබ්බං පාසාදපරිභොග’’න්ති වචනතො පුග්ගලිකෙපි සෙනාසනෙ සෙ නාසනපරිභොගවසෙන නියමිතං සුවණ්ණඝටාදිකං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටමානම්පි කෙවලං අත්තනො සන්තකං කත්වා පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටතී’’ති, ඉමිනාපි වචනෙන පුග්ගලිකවිහාරස්සපි සබ්බකප්පියභාවො විඤ්ඤායති ‘‘අනුජානාමි භික්ඛවෙ සබ්බං පාසාදපරිභොග’’න්ති ඤාපකස්ස දස්සනතො. සුවණ්ණඝටාදිකන්ති එත්ථ ආදිසද්දො මරියාදත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන රජතභාරකූට-ජාතිඵලිකාදීනි අකප්පියඝටානි සුවණ්ණරජතභාරකූට ජාතිඵලිකාදිභාජනසරවාදීනි ච සෙනාසනපරික්ඛාරානි සඞ්ගණ්හාති, තානි භික්ඛුස්ස පරික්ඛාරභාවෙන න වට්ටන්ති තථා දාසිදාසගොමහිංසාපි, තථා ඛෙත්තාදිවත්ථුම්පි භික්ඛුස්ස අත්තනො සන්තකභාවෙන පටිග්ගහෙතුං න වට්ටන්ති, විහාරස්ස පන පටිසෙධෙතබ්බං නත්ථි, සබ්බසද්දස්ස දස්සනතො තෙනෙවාහ සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය ‘‘සෙනාසනෙ පන ද්වාරකවාට වාතපානකවාටාදීසු සබ්බං රතනමයම්පි වණ්ණමට්ඨකම්මං වට්ටති. සෙනාසනෙ කිඤ්චි පටිසෙධෙතබ්බං නත්ථි අඤ්ඤත්‍ර විරුද්ධසෙනාසනා’’ති, ඉමිනා ඨපෙත්වා’ගාමඤ්ච ගාමූපචාරඤ්චා’ති එත්ථ විරුද්ධසෙනාසනං ඨපෙත්වා සබ්බකප්පියාකප්පියං විහාරස්ස කප්පති, කිඤ්චිඅප්පමත්තකම්පි පටිසෙධෙතබ්බං නාම නත්ථීති විඤ්ඤායති, තෙනෙවාහ විනයවිනිච්ඡයෙ.

‘‘ඛෙත්තවත්ථු තළාකංවා, දෙම ගොඅජිකාදිකං;
විහාරස්සාති වුත්තෙපි, නිසෙධෙතුං න වට්ටතී’’ති.

නනුච විහාරස්ස දෙමාති සඞ්ඝිකවිහාරං සන්ධාය වුත්තන්ති විමතිවිනොදනියං වුත්තන්ති. වුත්තං එත්ථ හි ආචරියස්සඅධිප්පායෙන භවිතබ්බං ‘‘ඛෙත්තවත්තාදීනිපුග්ගලිකවිහාරස්ස දෙමා’’ති වුත්තෙ ‘‘න කප්පති උපාසකා’’ති පටික්ඛිපිතබ්බං. කස්මා පුග්ගලො තස්ස විහාරස්ස සාමි, විහාරස්ස දින්නෙ පුග්ගලස්ස දින්නමෙව හොති, එවං සති ච ‘‘ඛෙත්තවත්ථුපටිග්ගහණා පටිවිරතො හොතී’’ති ආදිනා වුත්තසික්ඛාපදෙන කාරෙතබ්බතං ආපජ්ජති. සඞ්ඝිකවිහාරස්ස පන න පටික්ඛිපිතබ්බං. කස්මා සො පුග්ගලො තස්ස සඞ්ඝිකවිහාරස්ස අනිස්සරො. චාතුද්දිසං සඞ්ඝං උද්දිස්ස දින්නං යංකිඤ්චි ඛුද්දකං වා මහන්තං වා පදෙසං අච්ඡින්දිත්වා ගණ්හන්තස්සපි පාරාජිකො න හොති, සබ්බස්සෙව චාතුද්දිසිකස්ස සඞ්ඝස්ස ධුරනික්ඛෙපස්ස අසම්භවතො තස්මා සඞ්ඝිකවිහාරස්ස දින්නෙ පටික්ඛිත්තෙ සඞ්ඝස්ස ලාභන්තරායකරො හොතීති. ඉමමෙවත්ථං සන්ධාය විහාරස්ස දෙමාති සඞ්ඝිකවිහාරං සන්ධාය වුත්ත’න්ති වුත්තං භවෙය්‍ය, න පුග්ගලිකභාවෙනාපි පටිග්ගහෙතබ්බන්ති. එවඤ්ච සති සාමිකානං ධුරනික්ඛෙපෙනා’ති එත්ථ එකස්ස සන්තකෙ තළාකෙ ඛෙත්තෙ ච ජාතෙ තස්සෙව ධුරනික්ඛෙපෙන පාරාජිකං. යදි පන තං තළාකං සබ්බසාධාරණං, ඛෙත්තානි පාටිපුග්ගලිකානි, තස්ස ච ධුරනික්ඛෙපෙ අවහාරො. අථ ඛෙත්තානිපි සබ්බසාධාරණානි, සබ්බෙසං ධුරනික්ඛෙපෙයෙව පාරාජිකං, නාසතීති දට්ඨබ්බන්ති විමතිවිනොදනියං වුත්තවචනෙන අවිරොධො සියා, තථා හි ඛෙත්තවත්ථාදිසහිතස්ස විහාරස්ස පුග්ගලිකභාවෙන අකප්පියෙ සති. කථං පුග්ගලස්ස ඛෙත්තවත්ථාදිකමාරබ්භ අභියුඤ්ජභාවො භවෙය්‍ය, එවඤ්ච පන වදෙය්‍ය ‘‘ධුරං නික්ඛිපතීති එත්ථ එකස්ස සන්තකෙ තළාකෙ ඛෙත්තෙ චාතිඑත්ථ ගිහිසන්තකමෙව සන්ධාය වුත්ත’’න්ති. තථාපි න වත්තබ්බං. කස්මා ‘‘ධුරං නික්ඛිපතීති යදා පන සාමිකො අයං ථද්ධො කක්ඛළො, ජීවිතබ්‍රහ්මචරියන්තරායම්පි මෙ කරෙය්‍ය, අලං දානි මය්හං ඉමිනා’’ති පදස්ස දිස්සනතො තෙනෙව ‘‘ඛෙත්තානි පාටිපුග්ගලිකානි, තස්ස ච ධුරනික්ඛෙපෙ’’ති විමතිවිනොදනියං වුත්තං. තථා ‘‘අනුජානාමි භික්ඛවෙ සබ්බං පාසාදපරිභොග’’න්ති වචනතො පුග්ගලිකෙපි සෙනාසනෙ සෙනාසනපරිභොගවසෙන නියමිතං සුවණ්ණඝටාදිකං පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටමානම්පි කෙවලං අත්තනො සන්තකං කත්වා පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටතී’’ති සාරත්ථදීපනියං වුත්ත වචනෙනාපි අවිරොධො සියා, තථා ‘‘සෙනාසනෙ කිඤ්චි පටිසෙධෙතබ්බං නත්ථි අඤ්ඤත්‍ර විරුද්ධසෙනාසනනා’’ති අට්ඨකථාවචනෙනාපි සංසන්දමෙව. තථා ‘‘යං භික්ඛවෙ මයා ඉදං න කප්පතීති අප්පටික්ඛිත්තං, තං චෙ කප්පියං අනුලොමෙති, අකප්පියං පටිබාහති, තං වො කප්පතී’’ති ඉමිනා සුත්තානුලොමෙනපිසංන්දමෙව. කථං ‘‘අනුජානාමි භික්ඛවෙ පඤ්චලෙණානි විහාරන්ත්‍යා’’දිනා අනුඤ්ඤාතවිහාරස්ස පටිග්ගහිතත්ථා. තප්පටිබද්ධචීවරාදිකප්පියපච්චයස්සෙව පරිභුඤ්ජිතත්තා ච විහාරපිණ්ඩපාතගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාපි භික්ඛුස්ස සබ්බකප්පියා කප්පියානුලොමා ච හොන්ති. එවං සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදඅත්තනොමතීහි සංසන්දනතො අඤ්ඤදත්ථු ගඞ්ගොදකෙන යමුනොදකං විය ඛෙත්තවත්ථාදිසහිතවිහාරො පුග්ගලිකභාවෙනාපි පටිග්ගහෙතබ්බොති කප්පියා කප්පියානි විනයකොවිදෙහි දට්ඨබ්බො. අයං ඉසිනගරවාසීනං මහාථෙරානං සමානවිස්සජ්ජනා.

‘‘යෙ ච ජනා ගරුභණ්ඩං සංවිධාය අවහරුං. ධුරනික්ඛෙපො ච හොති, පාරාජිකමනාපන්නා, පඤ්හාමෙසා කුසලෙහි චින්තිතා’’ති.

අයං පඤ්හා සඞ්ඝිකභූමිථෙනකෙ භික්ඛු සන්ධාය වුත්තා, තත්ථ හි පච්චුප්පන්නසඞ්ඝස්ස ධුරනික්ඛෙපෙන චාතුද්දිසිකසඞ්ඝස්ස ධුරනික්ඛෙපාභාවතො අවහාරො නත්ථීති. අයං ලාභසීමාය විචාරණා.

ගාමසීමානිගමසීමානගරසීමා පන පාකටායෙව. තාසං පන විසෙසො එවං වෙදිතබ්බො යස්මිං පන පදෙසෙ ආපණමෙව අත්ථි, න පාකාරපරික්ඛිත්තං පාකාරපරික්ඛිත්තමෙව වා අත්ථි න ආපණං අයං පදෙසො ගාමො නාම. යස්මිං පන ඨානෙ ගාමොයෙව අත්ථි, න පන ආපණපාකාරා සන්ති, අයං පදෙසො නිගමො නාම. යත්ථ පන

ආපණම්පි අත්ථි පාකාරපරික්ඛිත්තම්පි, අයං පදෙසො නගරං නාම. අයං පදෙසො නාගාරවන්ති එත්ථාති වචනත්ථෙන රාජූනං වා මහාමත්තානං වා නිවාසනයොග්‍යට්ඨානත්තා නගරන්ති වුච්චති. ලොකියසත්ථෙ පන.

> ‘‘විචිත්තදෙවායතනං, පාසාදාපණමන්දිරං;
> නගරං දස්සයෙ විද්වා, රාජමග්ගො පසොභිත’’න්ති.

වුත්තං. එවං ගාමනිගමනගරානං විසෙසං ඤත්වා ගාමොයෙව ගාමසීමා, නිගමොයෙව නිගමසීමා, නගරමෙව නගරසීමාති තාසං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ යං පදෙසං අසම්මතාය භික්ඛවෙ සීමාය අට්ඨපිතාය යං ගාමං වා නිගමං වා උපනිස්සාය විහරති, යා තස්ස ගාමස්ස වා ගාමසීමා නිගමස්ස වා නිගමසීමා, අයං තත්ථ සමානසංවාසා එකූපොසථා’ති අනුඤ්ඤාතං, තස්මිං පදෙසෙ සබ්බොපි වා ගාමපදෙසො. යම්පි එකස්මිංයෙව ගාමඛෙත්තෙ එකං පදෙසං ‘‘අයං විසුං ගාමො හොතූ’’ති පරිච්ඡින්දිත්වා රාජා කස්සචි දෙති සොපි විසුංගාමසීමා හොතියෙව තස්මා සා ච ඉතරා ච පකතිගාමනගරනිගමසීමා බද්ධසීමාසදිසායෙව හොන්ති. කෙවලං පන තිචීවරවිප්පවාසපරිහාරං න ලභන්ති. එත්ථ ච අපරෙ එවං වදන්ති, ‘‘රාජා පසෙනදීකොසලාදයො පොක්ඛරසාතිපභුතීනං දක්ඛිණොදකපාතනවසෙන දෙන්ති විය බ්‍රහ්මදෙය්‍යවසෙන දින්නමෙව විසුං ගාමසීමා හොති, න ආයමත්තස්ස, ජෙජ්ජහෙජ්ජස්ස අනිස්සරත්තා’’ති තං න පනෙවං දට්ඨබ්බං, ජෙජ්ජහෙජ්ජස්ස රාජාරහත්තා තථා හි ලොකවොහාරසඞ්කෙතවසෙන අයං පදෙසො ඉමස්ස ගාමස්ස පරිච්ඡෙදො’’ති ඉස්සරෙහි කතපරිච්ඡින්නමෙව පමාණං හොති. යදි ජෙජ්ජහෙජ්ජකරො භවෙය්‍ය, රාජාත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. සොපි ගාමදෙසො නගරරජ්ජසීමා භවෙය්‍ය, න පන ගාමසීමාමත්තමෙව, තෙනෙවාහ සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය ‘‘යත්තකෙ පදෙසෙ තස්ස ගාමස්ස ගාමභොජකා බලිං ලභන්ති, සො පදෙසො අප්පො වා හොතු මහන්තො වා, ගාමසීමාත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. නගරනිගමසීමාසුපි එසෙව නයො’’ති. අයං ගාම නිගමනගරසීමානං විචාරණා.

අබ්භන්තරසීමා නාම යං පටපදෙසං අගාමකෙ භික්ඛවෙ අරඤ්ඤෙ සමන්තා සත්තබ්භන්තරා, අයං තත්ථ සමානසංවාසා එකූපොසථා’ති අනුඤ්ඤාතා අබ්භන්තරසීමා නාම. තත්ථ සමන්තා සත්තබ්භන්තරාති යස්මිං විඤ්ඣාටවිසදිසෙ අරඤ්ඤෙ භික්ඛු වසති, අථස්ස ඨිතොකාසතො සමන්තා පුරත්ථිමාය සත්තබ්භන්තරා පච්ඡිමාය සත්තබ්භන්තරා දක්ඛිණාය සත්තබ්භන්තරා උත්තරාය සත්තබ්භන්තරාති සමන්තා සත්තබ්භන්තරා. විනිබ්බෙධෙන චුද්දසා ති පුරත්ථිමපච්ඡිමවසෙන චුද්දසබ්භන්තරා, දක්ඛිණුත්තරවසෙනපි චුද්දසබ්භන්තරාති එවං නිබ්බෙධෙන චුද්දස චුද්දස කත්වා සමන්තා අට්ඨවීසති අබ්භන්තරා හොන්ති. එත්ථ ච එකං අබ්භන්තරං අට්ඨවීසති හත්ථප්පමාණං හොති, තස්මා පුරත්ථිමාය සත්තබ්භන්තරෙ ඡන්නවුතිසතහත්ථප්පමාණං හොති, එවං දක්ඛිණුත්තරපච්ඡිමෙසුපීති සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා චතුරාසීතිසත්තසතහත්ථප්පමාණං හොති. පරිමණ්ඩලවසෙන පන සබ්බං ඡසත්තතිඑකසතුත්තරානි ච එකං සහස්සඤ්ච හොති. පකතිඅයනවසෙන මිනිතෙ පන –

> ‘‘පඤ්චහත්ථො මතො දණ්ඩො, වීසදණ්ඩො උසභො;
> අථීතිඋසභා ගාවී, චතුගාවී යොජන’’න්ති.

වුත්තත්තා අයනවසෙන විනිබ්බෙධෙ චුද්දසබ්භන්තරෙ ද්වෙහත්ථාධිකඅට්ඨසත්තති හොති. සබ්බං අට්ඨවීසති අබ්භන්තරං සම්පිණ්ඩෙත්වා චතුහත්ථාධිකඡප්පඤ්ඤාසුත්තර එකසතං හොති. පරිමණ්ඩලවසෙන පන ඡහත්ථාධිකචතුතිංසුත්තරද්වෙසතානි හොන්ති, උසභවසෙන පන විනිබ්බෙධෙන චුද්දස අබ්භන්තරෙ ද්වෙහි ඌනානි චත්තාරි උසභානි ච ද්වෙරතනඤ්ච හොන්ති. සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා අට්ඨවීසතියා අබ්භන්තරෙ චතුරතනඤ්ච සොළස අයනානි අධිකානි සත්ත උසභානි හොන්ති. පරිමණ්ඩලවසෙන පන ඡරතනඤ්ච චුද්දසඅයනානි ච අධිකානි එකාදස උසභානි හොන්ති. අයමෙත්ථ සාරතො විනිච්ඡයො. කෙචි පන අබ්භන්තරසද්දං හත්ථරතනවාචකං පරිකප්පෙත්වා එවං වදන්ති මජ්ඣෙ ඨිතස්ස සමන්තා සත්ත විනිබ්බෙධෙන චුද්දසා’ති වුත්තත්තා පුරත්ථිමාය සත්ත හත්ථා දක්ඛිණුත්තරපච්ඡිමෙසුපි සත්ත සත්ත හත්ථාති කත්වා එවං නිබ්බෙධෙන චුද්දස හත්ථා හොන්ති. සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා අට්ඨවීසතිහත්ථං අබ්භන්තරන්ති තං තෙසං මතිමත්තමෙව, න සාරතො පච්චෙතබ්බං. කස්මා අට්ඨකථායං තත්ථ එකං අබ්භන්තරං අට්ඨවීසතිහත්ථ’න්ති වුත්තත්තා. යදි තෙසං මතෙන සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා අට්ඨවීසතිහත්ථබ්භන්තරං භවෙය්‍ය, අට්ඨකථායං තත්ථ අබ්භන්තරං නාම අට්ඨවීසතිහත්ථප්පමාණං හොති, මජ්ඣෙ ඨිතස්ස සමන්තා සත්තවිනිබ්බෙධෙන චුද්දසා හොන්ති’ති වත්තබ්බං භවෙය්‍ය, න පනෙවං වුත්තං, තස්මා තං තෙසං මතිමත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. තත්ථ අයඤ්හෙත්ථත්ථො තත්ථ තත්ථා’ති නිද්ධාරණෙ භුම්මං. එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදො. අබ්භන්තරන්ති පරිච්ඡින්නනිද්දෙසො, නියමිතපරිදීපනං වා. අට්ඨවීසතිහත්ථප්පමාණන්ති පරිච්ඡින්දිතබ්බධම්මසමුදායනිද්දෙසො තත්ථ තෙසු සමන්තා සත්තබ්භන්තරෙසු එකං අබ්භන්තරං නාම අට්ඨවීසතිහත්ථප්පමාණං හොතීති අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථ පන සඞ්ඛ්‍යා කථෙතබ්බා. සා දුවිධා පරිමාණමිනනවසෙන. තත්ථ පරිමාණ සඞ්ඛ්‍යා එවං වෙදිතබ්බා චතස්සො මුට්ඨියො එකො කුඩුවො. චත්තාරො කුඩුවා එකො පත්ථො, චත්තාරො පත්ථා එකො ආළ්හකො. චත්තාරො ආළ්හකා එකං දොණං, චත්තාරි දොණානි එකා මානිකා. චතස්සො මානිකා එකා ඛාරී. වීසති ඛාරිකා එකො වාහො. තදෙව එකං සකටන්ති සුත්තනිපාතට්ඨකථාදීසු වුත්තං. සාරත්ථදීපනියං පන නව වාහසහස්සානීති එත්ථ චතස්සො මුට්ඨියො කුඩුවො, චත්තාරො කුඩුවා එකො පත්ථො, චත්තාරො පත්ථා එකො ආළ්හකො. චත්තාරො ආළ්හකා එකං දොණං, චත්තාරි දොණානි එකා මානිකා, චතස්සො මානිකා එකා ඛාරී. වීසතිඛාරිකා එකො වාහො. තදෙව එකං සකටන්ති සුත්තනිපාතට්ඨකථාදීසු වුත්ත’න්ති වත්වා ‘‘ඉධ පන ද්වෙ සකටානි එකො වාහොති වදන්ති’’ති ලිඛිතං පච්චන්තවොහාරෙන මිනිතෙ පන සට්ඨිසතං එකො

වාහොති රඤ්ඤො ධම්මාසොකස්ස සුවකාහතසාලියා මිනිතෙ පන පච්චන්තවොහාරෙන වීසාධිකතිසතං හොති එකො වාහොති වදන්ති. මිනන සඞ්ඛ්‍යා පන එවං වෙදිතබ්බා. තථා හි –

‘‘ඡත්තිංස පරමාණූනං, අණූමත්තන්ති වුච්චති;
ඡත්තිං සඅණුමත්තං, තජ්ජාරීති පවුච්චති.

ඡත්තිං සමත්තාතජ්ජාරී, රථරෙණුපමාණකං;
ඡත්තිංස රථරෙණූ ච, එකා ලික්ඛාති වුච්චති.

සත්තලික්ඛා ච එකූකා, සත්තූකා ධඤ්ඤමාසකො;
සත්තධඤ්ඤඞ්ගුලි එකා, විදත්ථී ද්වාදසඞ්ගුලි.

ද්වෙ විදත්ථීතු රතනං, සත්තහත්ථං එකයට්ඨී;
වීසයට්ඨීතු උසභං, උසභාසීති ගාවුතං;
ගාවුතානි චත්තාරි, මෙරුයොජනන්ති වුච්චතී’’ති.

වුත්තත්තා එකා රජො පරමාණු අතිසුඛුමා අචක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා, සරීරම්පි ඝනසෙලමයං සිනෙරුපබ්බතරාජම්පි විනිජ්ඣිත්වා ගතා. තස්සා ඡත්තිංසපරිමාණං එකොඅණු තජ්ජාරිතස්ස ඡත්තිංසපරිමාණං එකාරථරෙණු. තස්සා ඡත්තිංසපරිමාණං එකලික්ඛා. සත්තලික්ඛා එකා ඌකා. සත්ත ඌකා එකං ධඤ්ඤං. සත්තධඤ්ඤං එකා අඞ්ගුලි, ද්වාදසඅඞ්ගුලි එකා විදත්ථී. ද්වෙ විදත්ථී එකරතනං. සත්තහත්ථං එකයට්ඨී, වීසයට්ඨී එකා උසභා, අසීති උසභා ගාවුතං. චත්තාරි ගාවුතානි මෙරුයොජනන්ති වුච්චති. තත්ථ අණුරජො කිළඤ්ජකුට්ටච්ඡිද්දාදීසු වාතෙ පහටකාලෙ සූරියාලොකෙසු දිස්සති. තජ්ජාරී පන සකටමග්ගාදීසු දක්ඛිණවාම පස්සාදීසු දිස්සති . රථරෙණු පන තස්සා අල්ලීයනට්ඨානෙසු දිස්සති. ලික්ඛා පන අතිඔළාරිකා පාකටා හොති. අයං මෙරුඅයනවසෙන වුත්තං.

අපරම්පි

‘‘දස කෙසා එකතිලං, ඡතිලං යවකං හවෙ;
චතුයවඤ්ච අඞ්ගුලි, පඤ්චදස එකපාද’’න්ති.

වුත්තත්තා දස කෙසා එකතිලං නාම. ඡතිලං එකං යවං නාම. චතුයවං එකො අඞ්ගුලි නාම. පඤ්චදසඞ්ගුලියො එකො පාදොති වුච්චති. ඉදං තීසු වෙදෙසු ආගතවසෙන වුත්තං.

අපරම්පි

‘‘දස කෙසා එකතිලං, ඡතිලං යවකං හවෙ;
චතුයවඤ්ච අඞ්ගුලි, අට්ඨඞ්ගුලි එකා මුට්ඨී, රතනං තිමුට්ඨී හවෙ’’ති.

වුත්තත්තා දසකෙසා එකං තිලං නාම. ඡතිලං එකං යවං නාම. චතුයවං එකාඅඞ්ගුලි නාම. අට්ඨඞ්ගුලං එකාමුට්ඨී. තිමුට්ඨී එකරතනං. පඤ්ච රතනානි එකොදණ්ඩො. වීසති දණ්ඩානි එකොඋසභො. අසීති උසභා එකා ගාවී. චතස්සො ගාවියො එකයොජනන්ති වුත්තං, තෙනෙවාහ.

‘‘පඤ්චහත්ථො මතො දණ්ඩො, වීසදණ්ඩො ච උසභො;
අසීති උසභා ගාවී, චතුගාවී ච යොජන’’න්ති.

ඉදං පකතිඅයනවසෙන වුත්තං. චක්කවාළඅයනයොජනවසෙන පන

‘‘සත්තහත්ථො මතො දණ්ඩො, වීසදණ්ඩො ච උසභො;
අසීති උසභා ගාවී, චතුගාවී ච යොජන’’න්ති වුත්තං.

අපරම්පි.

‘‘දස කෙසා එකතිලං; ඡතිලං එකං යවං;
චතුයවං එකඞ්ගුලි; අට්ඨඞ්ගුලං එකාමුට්ඨී;
තිමුට්ඨී එකරතනං, අට්ඨවීසතිරතනං එකංඅබ්භන්තරන්ති.

වුත්තං. තෙනෙවාහ ‘‘තත්ථ එකං අට්ඨවීසතිහත්ථප්පමාණං හොතී’’ති. එත්ථ ච අගාමකෙ චෙති එත්ථ අකාරො කතරත්ථොති, තථා හි අකාරො.

පටිසෙධෙ වුද්ධිතබ්භාවෙ, අඤ්ඤත්ථෙ සදිසෙපිච;
විරුද්ධෙ ගරහෙ සුඤ්ඤෙ, අකාරො විරහ’ප්පකෙ’ති.

වුත්තෙසු දිස්සති තථා හි අජනෙත්වා තිආදීසු පටිසෙධෙ දිස්සති. ‘‘අපරිහානීයා ධම්මා’’ති ආදීසු වුද්ධිම්හි. ‘‘අනවජ්ජං භත්තෙ’’ති ආදීසු තබ්භාවෙ අක්ඛරා’ති ආදීසු අඤ්ඤත්ථෙ. ‘‘අමරූ රාජා’’තිආදීසු සදිසෙ. ‘‘අමල’’න්ති ආදීසු විරුද්ධෙ. ‘‘අසෙට්ඨොයං බ්‍රාහ්මණො අබ්‍රහ්මචාරී’’ති ආදීසු ගරහෙ. ‘‘අගාමො’’ති ආදීසු සුඤ්ඤෙ. ‘‘අපතිකායංඉත්ථී’’ති ආදීසු විරහෙ. ‘‘අථ නායං කඤ්ඤා’’ති ආදීසු අප්පකෙ. ඉධ පන සුඤ්ඤෙ විරහෙ වා දට්ඨබ්බො. සුඤ්ඤත්ථෙන පන අගාමකෙ නිමනුස්සෙ කෙවලාරඤ්ඤෙති අත්ථො. විරහත්ථො වා අගාමකෙ ගාමවිරහිතෙ පදෙසෙති අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙනෙව සුඤ්ඤත්ථෙන විරහත්ථෙන ‘‘අගාමකෙ’’තිමිනාපදෙන ගාමනදීජාතස්සරසමුද්දෙ මුඤ්චිත්වා යං අනවසෙසං හෙට්ඨා පථවීසන්ධාරකඋදකම්පිඋදකසන්ධාරකො වාතොපි අජටාකාසම්පි, තථා යාව උපරිබ්‍රහ්මලොකං උපාදාය සබ්බං අසුරයක්ඛසුරාදිආකාසට්ඨකදෙවබ්‍රහ්මවිමානානිපි අරඤ්ඤන්ත්වෙව සඞ්ගහිතා. නදීසමුද්දන්තරෙසුපි මච්ඡබන්ධානං අගමනපථො දීපකො වා පබ්බතො වා, සොපි අරඤ්ඤසීමාත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, තස්මා අයං සත්තබ්භන්තරසීමා නිමනුස්සෙ කෙවලාරඤ්ඤෙ පථවිමණ්ඩලෙපි දෙවලොකෙ විමානකප්පරුක්ඛාදීසුපි ලබ්භතෙව. පථවියං පන යස්මිං ගාමඛෙත්තෙ හෙට්ඨා පථවියා යත්ථ වා සුවණ්ණමණිආදීනි ඛණිත්වා ගහෙතුං සක්කොන්ති, තං පදෙසං ගාමඛෙත්තමෙව. තතො පරා යාව පථවීසන්ධාරකඋදකා අජටාකාසෙපි ලබ්භතෙව. නනු ඡකාමාවචර දෙවලොකෙසුපි දෙවවිමානකප්පරුක්ඛගාමනිගමාදයොපි අත්ථෙව. අථ කස්මා ‘‘අරඤ්ඤා’’ති කථිතාති අමනුස්සා වා සත්තා ජාතිභින්නත්තා ච තෙ අගාමායෙව, තෙනෙව ‘‘නිමනුස්සම්හි අරඤ්ඤම්හී’’ති වුත්තං. තිරච්ඡානවත්ථුස්මිම්පි ‘‘නාගො වා හොතු සුපණ්ණමාණවකාදීනං වා අඤ්ඤතරො අන්තමසො සක්කං දෙවරාජානං උපාදාය යො කොචි අමනුස්සජාතිකො සබ්බොව ඉමස්මිං අත්ථෙ තිරච්ඡානගතොති වෙදිතබ්බො’’ති වුත්තං, තස්මා ජාතිභින්නතාය අමනුස්සාවාසො අරඤ්ඤන්ති වෙදිතබ්බො. අබ්භන්තරසීමාය විචාරණා.

ඉදානි උදකුක්ඛෙපසීමාය සංවණ්ණනාක්කමො සම්පත්තො. තත්ථ ‘‘සබ්බා භික්ඛවෙ නදී අසීමා. සබ්බො සමුද්දො අසීමො. සබ්බො ජාතස්සරො අසීමො. නදියා වා භික්ඛවෙ සමුද්දෙ වා ජාතස්සරෙ වා යං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපා, අයං තත්ථ සමානසංවාසා එකූපොසථා’’ති පඤ්ඤත්තා, අයං උදකුක්ඛෙපසීමා නාම. තත්ථ ‘‘සබ්බා භික්ඛවෙ නදී අසීමා’’ති එත්ථ අසීමසද්දෙ අකාරො විරහත්ථො, අසීමා බද්ධසීමා විරහිතාති අත්ථො. ඤත්තිදුතියකම්මවාචං සාවෙත්වාපි බන්ධසීමාවිරහිතාති වුත්තං හොති. පටිසෙධත්ථො වා, අසම්මන්නිතබ්බාති අත්ථො. වුඩ්ඪිඅත්ථො වා, ‘‘අසෙක්ඛා ධම්මා’’ති යථා සික්ඛිතසික්ඛා නිට්ඨිතසික්ඛාති වුත්තං හොති. එවං අසීමාසීමකිච්චනිට්ඨප්පත්තාති අත්ථො. ඤත්තිදුතියකම්ම වාචං සාවෙත්වා සම්මතාපි අසම්මතායෙව, අත්තනො සභාවෙනෙව ගාමසීමා විය බද්ධසීමාසදිසාති වුත්තං හොති. එතෙන නදීජාතස්සරසමුද්දානං බද්ධසීමාය අඛෙත්තභාවො දස්සිතො හොති. එවං ‘‘සබ්බා භික්ඛවෙ නදී අසීමා’’තිආදිනා නදීසමුද්දජාතස්සරානං බද්ධසීමාභාවං පටික්ඛිපිත්වා තත්ථ ලොකවොහාරසිද්ධාසු එතාසු නදීආදීසු අබද්ධසීමාසු පුන වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං වාලිකාදීහි සීමපරිච්ඡින්දනං කත්තුකාමො භගවා ‘‘නදියා වා භික්ඛවෙ සමුද්දෙ වා ජාතස්සරෙ වා යං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපා’’ති ආදිමාහ. තත්ථ මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්සති ථාමමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස තෙනෙවාහ සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථායං ‘‘ථාමමජ්ඣිමෙන පුරිසෙනා’’ති. යදි වඩ්ඪකීපුරිසමිච්ඡෙයා, ‘‘වඩ්ඪකීපුරිසෙනා’’ති වුත්තං භවෙයා, න පනෙවං වුත්තං, තෙන ඤායති ‘‘ථාමමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්සා’’ති. තිවිධා හි පුරිසා උත්තමපුරිසො මජ්ඣිමපුරිසො පකතිපුරිසොති. තත්ථ උත්තමපුරිසො නාම සබ්බඤ්ඤූ භගවා, සො හි භගවා සබ්බසත්තුත්තමො ථාමයසසම්පත්තිඉස්සරියාදීහි තථා හි තථාගතස්ස ථාමො.

‘‘කාළාවකඤ්ච ගඞ්ගෙය්‍යං, පණ්ඩරං තම්බපිඞ්ගලං;
ගන්ධමඞ්ගලහෙමඤ්ච, උපොසථං ඡද්දන්තිමෙ’’ති.

වුත්තානං දසන්නං හත්ථිකුලානං බලානුසාරෙන වෙදිතබ්බො. තත්ථ කාළාවක න්ති පකතිහත්ථිකුලං යං දසන්නං පුරිසානං කායබලං, තං එකස්ස කාළාවකස්ස හත්ථිනො බලං. යං දසන්නං කාළාවකානං බලං, තං එකස්ස ගඞ්ගෙය්‍යස්ස බලං. යං දසන්නං ගඞ්ගෙය්‍යානං බලං, තං එකස්ස පණ්ඩරස්ස බලං, යං දසන්නං පණ්ඩරානං බලං, තං එකස්ස තම්බස්ස බලං. යං දසන්නං තම්බානං බලං, තං එකස්ස පිඞ්ගලස්ස බලං. යං දසන්නං පිඞ්ගලානං බලං, තං එකස්ස ගන්ධහත්ථිනො බලං. යං දසන්නං ගන්ධහත්ථීනං බලං, තං එකස්ස මඞ්ගලස්ස බලං. යං දසන්නං මඞ්ගලානං බලං, තං එකස්ස හෙමස්ස බලං. යං දසන්නං හෙමවතානං බලං, තං එකස්ස උපොසථස්ස බලං. යං දසන්නං උපොසථානං බලං, තං එකස්ස ඡද්දන්තස්ස බලං. යං දසන්නං ඡද්දන්තානං බලං, තං එකස්ස තථාගතස්ස කායබලං. ‘‘නාරායනසඞ්ඛාතං බල’’න්තිපි ඉදමෙව වුච්චති. තත්ථ නාරා වුච්චන්ති රස්මියො, තා බහූ නානාවිධා තතො උප්පජ්ජන්තීති නාරයනං, වජිරං, තස්මා වජිරසඞ්ඛාතං බලන්ති පි අත්ථො, තදෙතං පකතිහත්ථිගණනාය හත්ථිකොටිසහස්සං, පුරිසගණනාය දසන්නං පුරිසකොටිසහස්සානං බලං හොති, ඉදං තථාගතස්ස කායබලං. ඉස්සරියාදිබලවිධානං පන තංතං සුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. මජ්ඣිමපුරිසො නාම වඩ්ඪකිපුරිසො සො හි තථාගතස්ස බලං පටිච්ච සිනෙරුපබ්බතරාජං සාසපබීජෙන මිනන්තො විය සතෙනපිසහස්සෙනපි සතසහස්සෙනපි මිනෙතුං අභබ්බො, අන්තමසො පාදඞ්ගුට්ඨ සො පාදඞ්ගුට්ඨකම්පි ගණ්හෙතුං අභබ්බොව. තස්ස පකතිපුරිසතො මහන්තභාවෙන මජ්ඣෙ භවත්තා මජ්ඣිමපුරිසො නාම ජාතො, තථා හි සුගතවිදත්ථි වඩ්ඪකිස්ස තිස්සො විදත්ථියො, වඩ්ඪකිහත්ථෙන දියඩ්ඪහත්ථො හොති, තථා වඩ්ඪකිවිදත්ථි පකතිපුරිසස්ස ද්වෙ විදත්ථියො, පකතිපුරිසහත්ථෙන

පරිපුණ්ණහත්ථො හොති තථා හි සුගතවිදත්ථි නාම ඉදානි මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස තිස්සො විදත්ථියො, වඩ්ඪකිහත්ථෙන දියඩ්ඪො හත්ථො හොතීති කුටිකාරසික්ඛාපදට්ඨකථායං වුත්තං. අයං ඉධ මජ්ඣිමපුරිසොති නාධිප්පෙතා. කස්මා කුටිකාරසික්ඛාපදෙයෙව තිහත්ථාති වඩ්ඪකිහත්ථෙන තිහත්ථා. පමාණයුත්තො මඤ්චොති පකතිවිදත්ථියා නවවිදත්ථිප්පමාණො මඤ්චොති වුච්චති යථා, එවං මජ්ඣිමපුරිසෙනා'ති ඉධ අවත්වා'ථාමමජ්ඣිමෙන පුරිසෙනා'ති අට්ඨකථායං වුත්තත්තා. පකතිපුරිසො නාම'යං දසන්නං පුරිසානං කායබලං, තං එකස්ස කාළාවකස්ස හත්ථිනො බල'න්ති වුත්තපුරිසො පකතිපුරිසො නාම. තත්ථ කිඤ්චාපි එකච්චෙ පුඤ්ඤවන්තා රාජා අජාතසත්තු ජීවකො කොමාරභච්චො ඉත්ථියාපි විසාඛා මිගාරමාතාති එවමාදයො පඤ්චන්නං හත්ථීනං බලං ධාරෙන්ති, න පන තෙ මජ්ඣිමපුරිසා නාම හොන්ති, පකතිපුරිසො යෙව, පුඤ්ඤවන්තභාවෙන විසෙසපුරිසත්තා. ඉධ පන පකතිපුරිසොයෙව ථාම මජ්ඣිමපුරිසොති අධිප්පෙතො. උදකුක්ඛෙපාති උදකුක්ඛෙපෙන පරිච්ඡින්නා, තෙනෙවාහ මාතිකාට්ඨකථායං ලීනත්ථප්පකාසනියං උදකුක්ඛෙපාති කරණත්ථෙ නිස්සක්කවචනන්ති ආහ. උදකුක්ඛෙපෙනා'ති අයඤ්හෙත්ථත්ථො . නදීසමුද්දජාතස්සරෙසු යංඨානං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා පරිසපරියන්තතො උදකුක්ඛෙපෙන පරිච්ඡින්නං, අයං තත්ථ නදීආදීසු ලොකවොහාර සිද්ධාසු තාසුඑව අබද්ධසීමාසු අපරාපි සමානසංවාසා එකූපොසථාති කඞ්ඛාවිතරණියං පන යං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපාති යං ඨානං ථාමමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තතො උදකුක්ඛෙපෙන පරිච්ඡින්නං. තත්ථ යථා අක්ඛධුත්තා දාරුගුළං ඛිපන්ති, එවං උදකං වා වාලිකං වා හත්ථෙන ගහෙත්වා මජ්ඣිමෙන පුරිසෙන සබ්බථාමෙන ඛිපිතබ්බං. යත්ථ එවං ඛිත්තං උදකං වා වාලිකා පතති, අයං උදකුක්ඛෙපො නාම. අයං තත්ථ සමාන සංවාසා එකූපොසථාති, අයං තෙසු නදීආදීසු උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡින්නා සීමා සමානසංවාසාචෙව එකූපොසථාචා'ති අත්ථයොජනං කත්වා අයං එතෙසං නදීආදීනං අන්තොයෙව ලබ්භති, න බහි, තස්මා නදියා වා ජාතස්සරෙ වා යත්තකං පදෙසං පකතිවස්සකාලෙ චතූසු මාසෙසු උදකං ඔත්ථරති, සමුද්දෙ යස්මිං පදෙසෙ පකතිවීචියො ඔසරිත්වා සණ්ඨහන්ති, තතොපට්ඨාය කප්පියභූමි. දුබ්බුට්ඨිකාලෙ වා ගිම්හෙ වා නදීජාතස්සරෙසු සුක්ඛෙසුපි සාඑව කප්පියභූමි. සචෙ පන සුක්ඛෙ ජාතස්සරෙ වාපිං වා ඛණන්ති වප්පං වා කරොන්ති, තං ඨානං ගාමඛෙත්තං හොති. යා පනෙසා කප්පියභූමීති වුත්තා, තතො බහි උදකුක්ඛෙපසීමා න ගච්ඡති, අන්තොයෙව ගච්ඡති, තස්මා තෙසං අන්තොපරිසපරියන්තතො පට්ඨාය සමන්තාඋදකුක්ඛෙප පරිච්ඡෙදො කාතබ්බො''ති වුත්තං. ගණ්ඨිපදෙ පන යං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපාති පන එතිස්සා නදියා චතුවග්ගාදීනං සඞ්ඝානං විසුං චතුවග්ගකරණීයාදිකම්මකරණකාලෙ සීමාපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං වුත්තං, තිචීවරෙන විප්පවාසපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථම්පි සත්තබ්භන්තරසීමාය පරිච්ඡෙදදස්සනං වියාති ආචරියා, තස්මා උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදාභාවෙපි අන්තොනදියං කාතුං වට්ටතීති සිද්ධ'න්ති ලිඛිතං. තත්ථ උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදාභාවෙපී'ති ඉදං පදං සමන්තතො උදකුක්ඛෙපෙන පරිච්ඡින්න'න්ති මහාඅට්ඨකථාවචනෙන වා සමන්තා උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදො කාතබ්බො'ති මාතිකාට්ඨකථාය කඞ්ඛා විතරණියඤ්ච වුත්තවචනෙන වා, ''තත්ථාපි හි මජ්ඣිමපුරිසො න ඤායති, තථා සබ්බථාමෙන ඛිපන''න්ති වා, ''එතදත්ථමෙව හි වාලිකාදීහි සීමපරිච්ඡින්දන''න්ති වා විමතිවිනොදනීවචනෙහි වා න සමෙති. ගන්ථකාරෙනාපි පරූපවාදවිවජ්ජනත්ථං ''අයං අම්හාකං ඛන්තී''ති අවත්වා'අචරියා'ති අඤ්ඤකත්තාරෙ නිදස්සිත්වා පරතො නිගමනෙ ''ඉදං සබ්බං සුට්ඨු විචාරෙත්වා ගරුකුලෙ පයිරුපාසිත්වා ගහෙතබ්බං යුත්තං ගහෙතබ්බං, ඉතරං ඡඩ්ඩෙතබ්බ''න්ති වුත්තං තස්මා අඤ්ඤෙසං ආචරියානං මතෙන ලිඛිතන්ති දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤථා තිස්සොපි සඞ්ගීතියො ආරුළ්හෙ අට්ඨකථාවචනෙ ච කඞ්ඛාවිතරණී-විමතිවිනොදනීවචනානි ච මක්ඛෙතබ්බානි භවෙය්‍යුං, ගන්ථාපි අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධා භවෙය්‍යුං, භගවතා පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදම්පි සාවකානං මතෙන පටිසඞ්ඛරිතබ්බං භවෙය්‍ය භගවතා පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං පන න මක්ඛෙතබ්බං, යථා පඤ්ඤත්තෙයෙව වත්තිතබ්බං වක්ඛති හි වත්ථුං ජානිත්වාපි මජ්ජං පිවතො භික්ඛුස්ස පාචිත්තියං, සාමණෙරස්ස පන ජානිත්වා පිවතො සීලභෙදො, න අජානිත්වාති වුත්තං තත්ථ කාරණං මග්ගිතබ්බං, සික්ඛාපද පඤ්ඤත්තියා බුද්ධානමෙව විසයත්තා න වා මග්ගිතබ්බං, යථා පඤ්ඤත්තෙයෙව වත්තිතබ්බ'න්ති තස්මා සමන්තා උදකුක්ඛෙපාති පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානුරූපං සමන්තතො උදකුක්ඛෙපෙන පරිච්ඡින්නන්ති වා උදකං උක්ඛිපිතබ්බන්ති වා උදකුක්ඛෙපෙන පි පරිච්ඡින්නා සීමාතිවා සමන්තා උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදො කාතබ්බොති වා වුත්තධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරානං වචනමෙව පමාණං තෙ හි බුද්ධමතඤ්ඤුනො, ඉදඤ්ච වචනං භගවතො න පච්චක්ඛවචනං නාපිසඞ්ගාහකත්ථෙරානං වචනං අථවා ''යං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපා''ති පන එතිස්සා නදියා...පෙ.... සත්තබ්භන්තරසීමාය පරිච්ඡෙදදස්සනං විය සීමපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං වුත්ත'න්ති ආචරියා යස්මා වදන්ති, තස්මා උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදාභාවෙපි අන්තොනදියං කාතුං වට්ටතීති සිද්ධන්ති ඉමිස්සා අත්ථයොජනාය න ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරාපි පවිට්ඨා, ගන්ථකාරොපි අපවිට්ඨො. කස්මාති චෙ තිස්සොපි සඞ්ගීතියො ආරුළ්හෙසු විනයට්ඨකථාසුචෙව තබ්බිවරණභූතාසු සිලොකටීකාසු ච ''උදකුක්ඛෙපෙන පරිච්ඡින්නං, උදකං උක්ඛිපිතබ්බං, උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදො කාතබ්බො''ති ආදිනා බහූහි ආකාරෙහි උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදමෙව ලිඛන්ති, තස්මා ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරාපි අප්පවිට්ඨාති විඤ්ඤායති ගන්ථකාරො පි පරූපවාදවිවජ්ජනත්ථං ''ආචරියා''ති අඤ්ඤකත්තාරෙ නිදස්සෙති, තස්මා ගන්ත්ථකාරොපි අප්පවිට්ඨොති විඤ්ඤායති, ඉදඤ්ච වචනං කෙසඤ්චි ථෙරානං අත්තනොමති, අත්තනොමතිච නාමෙසා සබ්බදුබ්බලා, සිනෙරුපබ්බතරාජං සාසපබීජෙන මිනෙන්තො විය සබ්බඤ්ඤුබුද්ධෙන පඤ්ඤත්තස්ස උදකුක්ඛෙපාති සික්ඛාපදස්ස අත්ථං වදන්තානං මහාකස්සපයසමොග්ගලිපුත්තතිස්සපභුතීනඤ්ච තෙසං සිස්සානුසිස්සානං මහාවිහාරවාසීනඤ්ච වචනං කො නාම පුග්ගලො මක්ඛෙතුං සක්ඛිස්සති, උපසම්පදාදිකම්මස්ස ච ගරුකම්මත්තා සාසනස්ස මූලත්තා ච ගරුකෙයෙව ඨාතබ්බං. ''යං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපා''ති භගවතා පඤ්ඤත්තං, කථං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස උදකුක්ඛෙපාරහට්ඨානමෙව උදකුක්ඛෙපසීමා, උදාහු උදකුක්ඛෙපෙනෙව උදකුක්ඛෙපසීමාති චොදනං පරිහරන්තො අට්ඨකථාචරියො කථං පන උදකං උක්ඛිපිතබ්බන්ත්‍යාදිමාහ. තත්ථ කථන්ති කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා, කථං කෙන කාරණෙන උදකං උක්ඛිපිතබ්බං උදකාසිඤ්චනසඞ්ඛෙපෙන උක්ඛිපිතබ්බං අථ ඛො ලෙඩ්ඩුඛිපනදාරුගුළඛිපනාකාරෙන උක්ඛිපිතබ්බන්ති අත්ථො. අක්ඛධුත්තාති සාමඤ්ඤෙන වුත්තෙපි ''සීහො ගායති නඞ්ගුට්ඨං, සීහො චාලෙති චාලධි''න්ති එත්ථ විය දාරුගුළං ඛිපන්ති සද්දන්තරසන්නිධානතො අත්ථවසෙන

දාරුගුළකීළකා ධුත්තජනාති විඤ්ඤායති අක්ඛසද්දො හි ජූතෙපි නිරුළ්හො. දාරුගුළන්ති හමං ආරොපෙත්වා ආරග්ගෙන කතදාරුවිකති අයඤ්හෙත්ථත්ථො... යථා අක්ඛධුත්තා දාරුගුළකා ධුත්තජනා දාරුගුළං හත්ථෙන ගහෙත්වා අත්තනො බලං දස්සෙන්තා විය සබ්බථාමෙන අත්තානං ඔනමිත්වා ඛිපන්ති, එවමෙව ථාමමජ්ඣිමෙන පුරිසෙන උදකං වා වාලිකං වා හත්ථෙන ගහෙත්වා අත්තනො බලං දස්සෙන්තාවිය ඔනමිත්වා සබ්බථාමෙන නිසින්නස්ස වා ඨිතස්ස වා පරිසපරියන්තතො අනුපරියායිත්වා ඛිපිතබ්බං, එවං චිත්තං උදකං වා වාලිකං වා යත්ථ යස්මිං ඨානෙ පතති, අයමෙකො උදකුක්ඛෙපො නාමාති ''අයමෙකො උදකුක්ඛෙපො''ති ඉමිනා පදෙන ද්වින්නං සඞ්ඝානං විසුංවිසුං කම්මකරණාධිකාරෙ සීමන්තරිකත්තා අඤ්ඤස්සාපි උදකුක්ඛෙපස්ස සම්භවං දස්සෙති, තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථාය ''සචෙ පන ද්වෙ සඞ්ඝා විසුංවිසුං උපොසථාදිකම්මං කරොන්ති, ද්වින්නං උදකුක්ඛෙපානං අන්තරෙ අඤ්ඤො එකො උදකුක්ඛෙපො උපචාරත්ථාය ඨපෙතබ්බො''ති වුත්තං, විමතිවිනොදනියම්පි ''තස්ස අන්තොති තස්ස උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡින්නස්ස ඨානස්ස අන්තො න කෙවලඤ්ච තස්සෙව අන්තො, තතො බහිපි එකස්ස උදකුක්ඛෙපස්ස අන්තො ඨාතුං න වට්ටතීති වචනං උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදස්ස දුබ්බිජානතො කම්මකොපසඞ්කා හොති''ති වුත්තං, සාරත්ථදීපනියං පන ''තස්ස අන්තො හත්ථපාසං විජහිත්වා ඨිතො කම්මං කොපෙතීති ඉමිනා පරිච්ඡෙදතො බහි යත්ථ කත්ථචි ඨිතො කම්මං න කොපෙතීති දීපෙති''ති වත්වා මාතිකාට්ඨකථාවචනම්පි පටික්ඛිපි, තං එකසඞ්ඝං සන්නිපාතං සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, යථා ච මහාසීමාය ඛණ්ඩිත්වා බද්ධානං ඛණ්ඩසීමානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිවජ්ජනත්ථං සීමන්තරිකා ඨපිතා, එවමෙව අත්තනො සභාවෙන ගාමසීමා විය සයං ජාතසීමායං නදීසමුද්දජාතස්සරානං අතිමහන්තභාවෙන උදකුක්ඛෙපෙන උදකුක්ඛෙපසීමා භගවතා අනුඤ්ඤාතා, තථාපි ද්වින්නං බද්ධසීමානම්ච අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිවජ්ජනත්ථං ද්වින්නං උදකුක්ඛෙපසීමානං අන්තරෙ සීමන්තරිකත්ථාය අඤ්ඤො උදකුක්ඛෙපො ඨපෙතබ්බො'ති වුත්තං, සනිමිත්තා බද්ධසීමා, සඋදකුක්ඛෙපා උදකුක්ඛෙපසීමා, සීමන්තරිකා විය එකො උදකුක්ඛෙපො දට්ඨබ්බො, තෙනෙව විමතිවිනොදනියං ''ඉදඤ්චෙත්ථ සීමන්තරිකාවිධානං ද්වින්නං බද්ධසීමානං සීමන්තරිකාඅනුජානනසුත්තානුලොමතො සිද්ධන්ති දට්ඨබ්බ''න්ති වුත්තං, එකස්මිං සඞ්ඝසන්නිපාතෙ පන එකස්ස උදකුක්ඛෙපස්ස බහි තිට්ඨන්තොපි කම්මං න කොපෙතීති දට්ඨබ්බං වුත්තඤ්හි විමතිවිනොදනියං භගවතා නිදානවසෙන එකගාමසීමනිස්සිතානං එකසභාගානඤ්ච ද්වින්නං බද්ධසීමානමෙව අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්භෙදජ්ඣොත්ථරණං සීමන්තරිකං විනා අබ්‍යවධානෙ ඨානඤ්ච භගවතා අනුමතමෙවාති ඤත්වා අට්ඨකථාචරියා ඉධාපි සීමන්තරිකාවිධානමකංසු විසභාගසීමානම්පි හි එකසීමනිස්සිතත්තං එකසභාවත්තඤ්චාති ද්වීහඞ්ගෙහි සමන්නාගතෙ සති එව සීමන්තරිකං විනා ඨානං සම්භෙදාය හොති, නාසතීති දට්ඨබ්බ'න්ති. එවං නදීසමුද්දජාතස්සරෙසු සමන්තාඋදකුක්ඛෙපාති පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානුරූපං උදකුක්ඛෙපෙන පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා රස්සපභවෙ නදීජාතස්සරපදෙසෙ උදකුක්ඛෙපෙන විනාව අත්තනො සභාවෙන ගාමසීමායම්ව සබ්බථා කප්පියභාවං දස්සෙතුං සචෙ පන නාතිදීඝා හොති, පභවතො පට්ඨාය ත්‍යාදිමාහ. තත්ථ පභවතො පට්ඨායාති යස්මිං පදෙසෙ චතුමාසපරමා නදී සන්දති, තස්ස උපරිමභාගතො පට්ඨායාති අත්ථො. යාව මුඛද්වාරා ති යාව නදීතීරමෙවෙත්ථ මුඛද්වාරාති අධිප්පෙතා. සබ්බත්ථා'ති සබ්බස්මිං නදීපදෙසෙ උදකුක්ඛෙපසීමාකම්මං නත්ථී ති උදකුක්ඛෙපෙන පවත්තා සීමා උදකුක්ඛෙපසීමා. කරිතබ්බන්ති කම්මං, කරකරණෙති ධාතු, රම්මපච්චයො. කරණෙති මනොද්වාරවීථියා සත්තමකුසලජවනචිත්තසමුට්ඨාපිතවායොධාතුයා විකාරභූතො කායපයොගො, තෙන කායපයොගෙන ඛිපිතබ්බං උද්ධටං කම්මන්ති වුච්චති පරමත්ථවසෙන පන කායපයොගසඞ්ඛාතාය චිත්තං ජවායොධාතුයා විප්ඵාරෙන දෙසන්තරප්පත්තිසමුට්ඨාපිකා අට්ඨකලාපපුඤ්ජායෙව. උදකුක්ඛෙපසීමාය කම්මං උදකුක්ඛෙපසීමාකම්මං තං එත්ථ රස්සපභවනදියා නත්ථීති අත්ථො. අයඤ්හෙත්ථත්ථො සචෙ නදී නාතිදීඝා හොති අඩ්ඪයොජනං වා ගාවුතං වා අඩ්ඪගාවුතං වා, තස්සා පවත්තනට්ඨානතො පට්ඨාය යාව නදීතීරා සබ්බත්ථ නදීපදෙසෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා සඞ්ඝො නිසීදති, තත්ථ තස්මිං නදීපදෙසෙ සමන්තතො අවසෙසනදියා අභාවා වග්ගකම්මසඞ්කාභාවෙන උදකුක්ඛෙපසීමා කම්මං නත්ථි, කෙවලා නදී සීමායෙවාති සාරත්ථදීපනියම්පි මාතිකාට්ඨකථායලීනත්ථප්පකාසනියම්පි එතදෙව සන්නිට්ඨානං වුත්තං විමතිවිනොදනියං පන යත්ථ ඛුද්දකෙ අරඤ්ඤෙ මහන්තෙහි වා භික්ඛූහි පරිපුණ්ණතාය වග්ගකම්මසඞ්කාභාවෙන සත්තබ්භන්තරසීමාපෙක්ඛා නත්ථි, තත්ථ සත්ථබ්භන්තරසීමා න උප්පජ්ජති, කෙවලාරඤ්ඤසීමායෙව තත්ථ සඞ්ඝෙන කම්මං කාතබ්බං නදීආදීසුපි එසෙව නයො වක්ඛති හි සචෙ නදී නාතිදීඝා හොති, පභවතො පට්ඨාය යාවමුඛද්වාරා සබ්බත්ථ සඞ්ඝො නිසීදති, උදකුක්ඛෙපසීමාකම්මං නත්ථී'ති ආදි ච උභයත්ථාපි ච. යස්සං දිසායං සත්තබ්භන්තරස්ස වා උදකුක්ඛෙපස්ස වා ඔකාසො නප්පහොති, තත්ථ කථං මිනනං ඛිපනං වා භවෙය්‍ය, ගාමඛෙත්තාදීසු පවිසනතො අඛෙත්තෙ සීමා පවිට්ඨා නාමාතිසීමා විපජ්ජෙය්‍ය, අපෙක්ඛාය සීමුප්පත්තියං පන යතො පහොති, තත්ථ සත්තබ්භන්තරඋදකුක්ඛෙපසීමා සයමෙව පරිපුණ්ණා ජායන්ති. යතො පන නප්පහොති, තත්ථ අත්තනො ඛෙත්තප්පමාණෙනෙව ජායන්ති, න බහීති වුත්තං, එත්ථ ච'සීමාපෙක්ඛාය සත්තබ්භන්තරඋදකුක්ඛෙපසීමා සයමෙව පරිපුණ්ණා ජායන්තී'ති වුත්තත්තා උදකුක්ඛෙපං විනායෙව අපෙක්ඛාය සීමාය උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජතී'ති අත්ථං වදන්ති, තං අයුත්තරූපං විය දිස්සති. කස්මාති චෙ පාළිනයවිරොධතො විමතිවිනොදනියං පරතො වුත්තවචනෙනාපි විරොධතො ච. ඉදඤ්ච වචනං ආචරියස්ස කෙසඤ්චි පුග්ගලානං වාදප්පකාසනත්ථං වුත්තං භවෙය්‍ය. කස්මා පරතො වුත්තවචනෙන අසට්යත්තා ච පාළියට්ඨකථාටීකාවචනෙහිපි විරුජ්ඣනතො ච, තං පරතො වණ්ණයිස්සාම. යථා ච ලොකෙ වතිං අපරික්ඛිපිත්වා ''ඉදං වතියා ඨාන''න්ති ච යථා ච නඞ්ගලකොටියා අකසිත්වා ''ඉදං කසිකට්ඨාන''න්ති ච යථා ච වත්ථුං කරොන්තා මනුස්සා කුධාරීඵරසුආදිනා රුක්ඛෙ අච්ඡින්දිත්වා ''ඉදං මම කුධාරිපතනට්ඨාන''න්ති ච යථා ච දාත්තෙන අලායිත්වා ''ඉදං මම ලායිතට්ඨාන''න්ති ච න සක්කා වත්තුං, එවමෙව උදකං වා වාලිකං වා හත්ථෙන අඛිපිත්වා ''අයමෙකො උදකුක්ඛෙපොති ච, උදකපතනට්ඨානන්ති ච න සක්කා වත්තුං. එත්ථ ච ද්වෙ භික්ඛූ එවං විවාදං කරොන්ති විමතිවිනොදනියං ''යත්ථ ඛුද්දකෙ අරඤ්ඤෙ මහන්තෙහි භික්ඛූහි පරිපුණ්ණතාය වග්ගකම්මසඞ්කාභාවෙන සත්තබ්භන්තරසීමාපෙක්ඛා නත්ථි, තත්ථ සත්තබ්භන්තරසීමා න උප්පජ්ජති, කෙවලාරඤ්ඤසීමායෙව තත්ථ සඞ්ඝෙන කම්මං කත්තබ්බං නදී ආදීසුපි එසෙව නයො. වක්ඛති හි සචෙ නදී නාතිදීඝා හොති. පභවතො පට්ඨාය යාව මුඛද්වාරා සබ්බත්ථ සඞ්ඝො නිසීදති,

උදකුක්ඛෙපසීමාකම්මං නත්ථී'තිආදිං, ඉමිනා එව වචනෙන වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං සීමාපෙක්ඛාය සති එව උදකුක්ඛෙපසීමා සත්තබ්භන්තරසීමා උප්පජ්ජන්ති, නාසතීති දට්ඨබ්බ'න්ති වුත්තත්තා උදකුක්ඛෙපං විනාව පරිසපරියන්තතො පට්ඨාය සීමාපෙක්ඛාය සහෙව උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජති තස්මා උදකුක්ඛෙපෙන පයොජනං නත්ථෙවාති තෙ එවං වත්තබ්බා ''මා සප්පුරිසා එවං වදෙය්‍යාථ ආචරියවරඤ්ච මා අබ්භාචික්ඛථ ඉදඤ්ච වචනං ආචරියවරස්ස නෙය්‍යාවචනං, පරතොපි ආචරියවරො සන්නිට්ඨානං වක්ඛති විනයට්ඨකථාසුචෙව සාරත්ථදීපනියඤ්ච වුත්තවචනෙහිපි තව වචනං අසංසන්දෙව, විමතිවිනොදනියමෙව පරතො වුත්තවචනෙනාපි න සටියති. කථං නෙය්‍යාවචනං හොතීති. ''සීමාපෙක්ඛාය සති එව...පෙ.... නස්සතී''ති එත්ථ සීමාපෙක්ඛාය විනා මග්ගගමනන්හානාදි අත්ථෙහි භික්ඛූහි අරඤ්ඤෙ වා නදීආදීසුපිවා පවිට්ඨක්ඛණෙයෙව නුප්පජ්ජති, සීමාපෙක්ඛාය සතිඑව අරඤ්ඤෙ සමන්තා සත්තබ්භන්තරා'ති පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානුරූපං අබ්භන්තරසීමා උප්පජ්ජති' නදීසමුද්දජාතස්සරෙසුපි මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙ'පාති පඤ්ඤත්ත සික්ඛාපදානුරූපං උදකුක්ඛෙපෙන සහ උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජති, න උදකුක්ඛෙපෙන විනාති අයං නෙය්‍යත්ථො. නාසතීතිඑත්ථ උදකුක්ඛෙපෙන විනාති අත්ථොපි න ලබ්භතෙ. එවඤ්ච සති විමතිවිනොදනියං යෙව පුන තත්ථාති ලොකවොහාරසිද්ධාසු එතාසු නදීආදීසු තීසු අබද්ධසීමාසු පුනවග්ගකම්මපරිහාරත්ථං සාසනවොහාරසිද්ධාය අබද්ධසීමාය පරිච්ඡෙදං දස්සෙන්තොති අධිප්පායො. පාළියං ''යං මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්සා''ති ආදීසු උදකං උක්ඛිපිත්වා ඛිපියති එත්ථාති උදකුක්ඛෙපො, උදකස්ස පථනොකාසො, තස්මා උදකුක්ඛෙපා. අයඤ්හෙත්ථ පදසම්බන්ධවසෙන අත්ථො... ''පරිස පරියන්තතො පට්ඨාය සමන්තා යාව මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස උදකුක්ඛෙපො උදකපතනට්ඨානං, තාව යං තං පරිච්ඡින්නං ඨානං, අයං තත්ථ නදීආදීසු අපරා සමානසංවාසා උදකුක්ඛෙපසීමා''ති වුත්තඅත්ථපදෙහිපි සමානං හවෙය්‍ය ආචරියමෙව හි කෙචිපන සමන්තා අබ්භන්තරං මිනිත්වා පරිච්ඡෙදකරණෙනෙව සීමා සඤ්ජායති, න සයමෙවාති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බන්ත්‍යාදිනා කෙචිවාදං පටික්ඛිපිත්වා මිනනඛිපනෙ දොසං දස්සෙත්වා ච යං පනෙත්ථ අබ්භන්තරමිනනප්පමාණස්ස වාලිකාදිඛිපනකම්මස්ස ච දස්සනං, තං සයංජාතසීමානං ඨිතට්ඨානපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං කතං, ගාමූපචාරඝරූපචාරජානනත්ථං ලෙඩ්ඩුසුප්පාදිඛිපනවිජානනදස්සනං විය, තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං සීමං වා බන්ධන්ති උදකුක්ඛෙපං වා පරිච්ඡෙද'න්ති වුත්තං, එවං කතෙපි තස්ස පරිච්ඡෙදස්ස පහවතො ඤාතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තෙන ථූලතො ඤත්වා අන්තොතිට්ඨන්තෙහි නිරාසඞ්කට්ඨානෙ ඨාතබ්බං අඤ්ඤං බහිකරොන්තෙහි අතිදූරෙ නිරාසඞ්කට්ඨානෙ පෙසෙතබ්බන්ති වා, තස්මා යථා වුත්තසීමාපෙක්ඛවසෙනෙව තාසං සත්තබ්භන්තරඋදකුක්ඛෙපසීමානං උප්පත්ති, තබ්බිගමෙන විනාසො ච ගහෙතබ්බොති අම්හාකං ඛන්ති, වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං, අඤ්ඤො වා පකාරො ඉතො යුත්තතරො ගවෙසිතබ්බො'ති ආහ. වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං. අඤ්ඤො වා පකාරො ඉතො යුත්තතරො ගවෙසිතබ්බො'ති ඉමිනා ආචරියස්ස වචනෙන ඉමස්ස වචනස්ස අත්තනොමතිභාවඤ්ච ආචරියස්ස අපටිසම්භිදාපත්තභාවඤ්ච දස්සෙති. ඉදඤ්ච වචනං න භගවතො පච්චක්ඛවචනං, නාපිධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරානං වචනං, තිස්සොපි සඞ්ගීතියො අනාරුළ්හා, නාපි අට්ඨකථාය සංවණ්ණනාචරියස්ස වාදප්පකාසනමෙව තස්මා අසල්ලක්ඛිතබ්බමෙව සාරත්ථදීපනියම්පි සචෙ නදී නාතිදීඝා හොතීති ඉමිස්සා සංවණ්ණනාධිකාරෙ උදකුක්ඛෙපසීමා කම්මං නත්ථීති යස්මා සබ්බොපි නදීපදෙසො භික්ඛූහි අජ්ඣොත්ථටො, තස්මා සමන්තතො නදියා අභාවා උදකුක්ඛෙපෙන පයොජනං නත්ථී'ති වුත්තං තථා හි සමන්තතො නදියා අභාවා උදකුක්ඛෙපෙන පයොජනං නත්ථී'තිඉමස්ස අන්වයවසෙන වා අත්ථාපත්තිවසෙන වා සමන්තතො නදියා භාවෙ සති උදකුක්ඛෙපෙන පයොජනං අත්ථෙව වග්ගකම්මපරිහාරත්ථන්ති අත්ථො ලබ්භතෙ මාතිකාට්ඨකථාය ලීනත්ථප්පකාසනියම්පි ''සමන්තා උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදො කාතබ්බොති පහොනකට්ඨානං සන්ධාය වුත්තං යත්ථ පන කුන්නදියං නප්පහොති. තත්ථ පහොනකට්ඨානෙ උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදො කාතබ්බො'තිවුත්තං. උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදො කාතබ්බො'ති ඉමිනා වචනෙන සීමාපෙක්ඛාය සහ උදකුක්ඛෙපං විනා අත්තනො සභාවෙනෙව නුප්පජ්ජතීති විඤ්ඤායති, තථා හි උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදකෙ කත්තාරෙ අසති කථං උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදො කාතබ්බො හවෙය්‍ය තස්මා ''වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං සීමාපෙක්ඛාය සති එව උදකුක්ඛෙපසත්තබ්භන්තරසීමා උප්පජ්ජන්ති, නාසතී'ති ඉදං වචනං සාරත්ථදීපනියඤ්ච මාතිකාට්ඨකථායඤ්ච වුත්තවචනෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධං විය දිස්සති විමතිවිනොදනියංයෙව ච ''මහොඝෙන පන උන්නතට්ඨානතො නින්නට්ඨානෙ පතන්තෙන ඛතො ඛුද්දකො වා මහන්තො වා ලක්ඛණයුත්තො ජාතස්සරොව එත්ථාපි ඛුද්දකෙ උදකුක්ඛෙපකිච්චං නත්ථී සමුද්දෙ පන සබ්බථා උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කම්මං කාතබ්බං, සොධෙතුං දුක්කරත්තා''ති වුත්තං තථා හි අයමාචරියවරො පුබ්බෙ ''වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං සීමාපෙක්ඛාය සති එව උදකුක්ඛෙපසත්තබ්භන්තරසීමා උප්පජ්ජන්ති, නාසතී''ති වත්වා පරතො කථමාචරියවරෙන ''එත්ථාපි ඛුද්දකෙ උදකුක්ඛෙපකිච්චං නත්ථී''ත්‍යාදිවචනමුච්චතෙ, තත්ථායං විග්ගහො උදකං උක්ඛිපිත්වා ඛිපීයති එත්ථාති උදකුක්ඛෙපො උදකස්ස පතනොකාසො කින්තුං, ඨානං කරිතබ්බං කිච්චං කර කරණෙති ධාතු රිච්චපච්චයො යං. ''අජ්ජෙව කිච්චං ආතප්ප''න්ති යථා, උදකුක්ඛෙපස්ස කිච්චං කරණං උදකුක්ඛෙපකිච්චං. සමුද්දෙ පනා ති එත්ථ පන සද්දො විසෙසත්ථො, පක්ඛන්තරත්ථොතිපි අපරෙ විසෙසත්ථෙ පන නදීජාතස්සරෙසු මහන්තෙසු උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කාතබ්බං, ඛුද්දකෙ පන කෙවලෙ නදීජාතස්සරෙපි කාතබ්බං සමුද්දෙ පන විසෙසතො උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කාතබ්බන්ති අයං පන සද්දස්ස විසෙසත්ථො. සබ්බථා ති සබ්බෙන සබ්බං. උදකුක්ඛෙපසීමායමෙවා ති එත්ථ එවකාරො සන්නිට්ඨානත්ථො, උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කම්මං කාතබ්බං, න සමුද්දසීමාය කදාචීති අත්ථො යුජ්ජතෙව. නදීජාතස්සරෙසු පන මහන්තෙසු උදකුක්ඛෙපසීමාය කාතබ්බං, ඛුද්දකෙ නදීජාතස්සරෙයෙව න කාතබ්බන්ති අයං අත්ථො සාමත්ථියතො ලබ්භතෙව නදීජාතස්සරෙසු ඛුද්දකමහන්තභාවෙන නදීජාතස්සරඋදකුක්ඛෙපාති ද්වෙ ද්වෙ සීමා ලබ්භන්ති සමුද්දෙ පන කස්මා සමුද්දඋදකුක්ඛෙපවසෙන ද්වෙ න ලබ්භන්තීති සමුද්දෙ පන කස්මා සමුද්දඋදකුක්ඛෙපවසෙන ද්වෙ න ලබ්භන්තීති චොදනං මනසිසන්ධායාහ ''සොධෙතුං දුක්කරත්තා''ති. තත්ථ සොධෙතුං දුක්කරත්තා ති සමුද්දස්ස අතිමහන්තභාවෙන සමුද්දමොතිණ්ණෙ භික්ඛූ හත්ථපාසනයනං වා බහිසමුද්දකරණං වා කාතුං අතිදුක්කරං තස්මා සබ්බථා සබ්බෙන සබ්බං

උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කාතබ්බන්ති අයමාචරියවරස්ස අධිප්පායො. යදි වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං සීමාපෙක්ඛාය සති එව උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජෙය්‍ය, එවං සති සමුද්දමොතිණ්ණෙ භික්ඛුසමූහෙව හත්ථපාසතො බහි කරෙය්‍ය, එවඤ්ච සති සොධෙතුං දුක්කරත්තා'ති හෙතුපදම්පි නිරත්ථකං භවෙය්‍ය න පනෙවං සක්කා වත්තුං, තෙන ඤායති ''වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං උදකුක්ඛෙපපයොජන''න්ති. අපිච තෙසං ආචරියානං අධිප්පායෙන ''මයං උදකුක්ඛෙපසීමාය න කරොම, කෙවලං සමුද්දෙයෙව කරොමා''ති ඉච්ඡමානෙ සති කථං කරිස්සන්ති. තස්මා තෙසං මතෙන සීමාපෙක්ඛාය සහෙව උදකුක්ඛෙපසීමාය සම්භවතො ගතගතට්ඨානෙ උදකුක්ඛෙපසීමා භවෙය්‍ය එවඤ්ච සති ''සමුද්දෙ පන සබ්බථා උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කම්මං කාතබ්බං, සොධෙතුං දුක්කරත්තා''ති වචනම්පි නිරත්ථකං භවෙය්‍ය එවඤ්ච පන වදෙය්‍ය... සබ්බසො සමුද්දසීමාය අලබ්භමානතං සන්ධාය ''සමුද්දෙ පනා''ත්‍යාදිවචනං ආචරියවරෙන වුත්තන්ති තථාපි න වත්තබ්බං කස්මා එවඤ්ච අත්ථෙ ඉච්ඡමානෙ සති ''සමුද්දෙ පන සබ්බත්ථ උදකුක්ඛෙ පසීමාව ලබ්භතී''ති වත්තබ්බං සියා නනෙවං වුත්තං. අථවා පකරණාදිවසෙන සද්දත්ථෙ විභජ්ජීයමානෙපි විරුජ්ඣතෙව කථං සංයොගවසෙන ''සවච්ඡං ධෙනුමානෙහී''ති වුත්තෙ ''ගාවී''ති විඤ්ඤායති, න වළවා. ''අවච්ඡං ධෙනු''න්ති වුත්තෙ ගාවීති විඤ්ඤායති, න වළවාති එත්ථ විය කදාචිපි එවසද්දෙන නිවත්තෙතබ්බස්ස සමුද්දස්ස නදියම්ව නාතිදීඝභාවෙ අලබ්භමානෙ සති ''සමුද්දෙ පන සබ්බථා උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කම්මං කාතබ්බ''න්ති එවකාරෙන අවත්තබ්බං සියා, තථා හි සංයොගවිප්පයොගවසෙන ''සවච්ඡං ධෙනුං, අවච්ඡං ධෙනු''න්ති වුත්තෙ ගාවීති විඤ්ඤායති, න වළවා. වළවා ච නාම යොනිමග්ගස්ස අතිසම්බාධත්තා විජායිතුං න සක්කොන්ති, ගබ්භස්ස පරිණතකාලෙ කුච්ඡිං ඵාලෙත්වා ආජඤ්ඤපොතකං ගණ්හන්ති එවං එකගබ්භෙනෙව මරන්ති තස්මා ''වළවං සවච්ඡ''න්තිවා අවච්ඡ''න්ති වා වත්තුං නාරහති එවමෙව කදාචිපි නාතිදීඝසමුද්දස්සපි අනුපලබ්භමානත්තා තං නිවත්තාපකෙන එවසද්දෙන ''සමුද්දෙ පන සබ්බථා උදකුක්ඛෙපසීමායමෙව කම්මං කාතබ්බ''න්ති අපදිසිතුං නාරහතියෙව තස්මා උදකුක්ඛෙපෙන සීමා උප්පජ්ජතීති නිට්ඨමෙත්ථාව ගන්තබ්බං තෙන වුත්තං ''එවඤ්ච අත්ථෙ ඉච්ඡමානෙ සති සමුද්දෙ පන සබ්බථා උදකුක්ඛෙපසීමාව ලබ්භතීති වත්තබ්බං සියා න පනෙවං වුත්ත''න්ති තෙන ඤායති වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං වාලිකාදීහි ඛිපනන්ති අපිච විමතිවිනොදනියංයෙව ''ගච්ඡන්තියා පන නාවාය කාතුං න වට්ටති. කස්මා උදකුක්ඛෙපමත්තමෙව හි සීමා, තං නාවා සීඝමෙව අතික්කමෙති එවං සති අඤ්ඤිස්සා සීමාය ඤත්ති, අඤ්ඤිස්සා අනුසාවනා හොතී''ති ඉමස්ස සංවණ්ණනාධිකාරෙ තන්ති සීමං. සීඝමෙව අතික්කමෙතීති ඉමිනා තං අනතික්කමිත්වා අන්තො එව පරිවත්තමානාය කාතුං වට්ටතීති දස්සෙති. එතදත්ථමෙව හි වාලිකාදීහි සීමාපරිච්ඡින්දනං. ඉතරථා ''බහිපරිවත්තා නුඛො නො වා''ති කම්මකොපසඞ්කා භවෙය්‍ය. අඤ්ඤිස්සා අනුසාවනාති කෙවලාය නදීසීමාය අනුසාවනා'ති ආචරියවරෙන වුත්තං. යදිසී මාපෙක්ඛාය සහ අත්තනො සභාවෙන උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජෙය්‍ය, එවං සති නාවාය ගතගතට්ඨානෙ සමන්තතො සභා විය පරික්ඛිපිත්වා උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජෙය්‍ය, උප්පජ්ජමානෙපි ච අඤ්ඤිස්සා අනුසාවනාති ච අපරාය උදකුක්ඛෙපසීමාය අනුසාවනාති වත්තබ්බං භවෙය්‍ය න පනෙවං වුත්තං අථාපි වදෙය්‍ය ''පඨමොතිණ්ණට්ඨානෙයෙව සීමාපෙක්ඛා හොති, ගතගතට්ඨානෙ නත්ථී''ති, තම්පි වචනං අයුත්තමෙව. කස්මා යාව කම්මං න නිප්ඵන්නං, තාව සීමාපෙක්ඛාය විනා අසම්භවතො තෙන ඤායති ''වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං උදකුක්ඛෙපං විනා සීමාපෙක්ඛාය සහෙව අත්තනො සභාවෙන උදකුක්ඛෙපසීමා නුප්පජ්ජතී''ති නිට්ඨමෙත්ථාව ගන්තබ්බං තස්මා නාවාය කම්මං කරොන්තෙහි ථිරතරං කත්වා නාවං අගමනීයං කත්වාව කාතබ්බං. සාරත්ථදීපනියම්පි ''ගච්ඡන්තියා පන නාවාය කාතුංනවට්ටතීති එත්ථ උදකුක්ඛෙපං අනතික්කමිත්වා පරිවත්තමානාය කාතුං වට්ටතීති වෙදිතබ්බ''න්ති වුත්තං. එවඤ්ච පන වදෙය්‍ය ''යාව පරිසා වඩ්ඪති, තාව සීමාපි වඩ්ඪති පරිසපරියන්තතො උදකුක්ඛෙපොයෙව පමාණන්ති විනයට්ඨකථායං වුත්තත්තා පරිසවසෙන වඩ්ඪමානා උදකඛිපනං විනායෙව වඩ්ඪති උපචාරසීමා විය තස්මා උදකුක්ඛෙපෙන පයොජනං නත්ථෙවා''ති. තං නු, අයඤ්හෙත්ථත්ථො... උදකුක්ඛෙපසීමා නාමෙසා වඩ්ඪමානා පරිසවසෙනෙව වඩ්ඪති බද්ධසීමායං පන වඩ්ඪමානා සමූහවසෙන වඩ්ඪති. කස්මා පරිසවසෙන වඩ්ඪමානා පරිසපරියන්තතො උදකුක්ඛෙපො කාතබ්බොති. අපරෙ එවං වදන්ති පුබ්බෙ උදකුක්ඛෙපොයෙව පමාණං, පුන උදකුක්ඛෙපකිච්චං නත්ථි, කඨිනත්ථතසාටකදානකම්මවාචාවිය තථා හි කඨිනත්ථතසාටකදානකාලෙ වුත්තකම්මවාචා එකායෙවවට්ටති, අත්ථතෙයෙව කඨිනෙ පුන වරසාටකං ලභිත්වා කම්මවාචාය දානකිච්චං නත්ථි එවමෙව එත්ථාපි පුබ්බෙ උදකුක්ඛෙපොයෙව පමාණං, පුන උදකුක්ඛෙපකිච්චං නත්ථීති තෙ උපචාරසීමායම්ව මඤ්ඤිත්වා වදන්ති උපචාරසීමායඤ්හි පුරිසාය නිසින්නට්ඨානමෙව උපචාරසීමාභාවෙන වඩ්ඪති ඉධ පන පරිසපරියන්තතො උදකුක්ඛෙපප්පමාණෙන වඩ්ඪතියෙව න උදකුක්ඛෙපං විනාව ඉජ්ඣතෙ ''කථං පන උදකං උක්ඛිපිතබ්බං යථා අක්ඛධුත්තා දාරුගුළං ඛිපන්ති, එවං උදකං වා වාලිකං වා හත්ථෙන ගහෙත්වා ථාමමජ්ඣිමෙන පුරිසෙන සබ්බථාමෙන ඛිපිතබ්බං, යත්ථ එවං ඛිත්තං උදකං වා වාලිකං වා පතති, අයමෙකො උදකුක්ඛෙපො''ති අට්ඨකථාවචනං භින්දන්ති නාම. කිම්වාති චෙ, යෙ පන ''කම්මමෙව කම්මකරණං කරොති, නත්ථි නිරයපාලා''ති වදන්ති, තෙ ''අත්ථි භික්ඛවෙ නිරයෙ නිරයපාලා''ති දෙවදූතසුත්තං භින්දන්ති වියාති. එවඤ්චපන වදෙය්‍ය යෙ උදකුක්ඛෙපෙන සහ ඉජ්ඣන්ති, තෙපි ''සචෙපි හි භික්ඛුසහස්සං තිට්ඨති, තස්ස ඨිතොකාසස්ස බාහිරන්තතො පට්ඨාය භික්ඛූනං වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං සීමාපෙක්ඛාය උප්පන්නාය තාය සහ සයමෙව සඤ්ජාතා සත්තබ්භන්තරසීමා සමානසංවාසකාති අධිප්පායො. යත්ථ පන බුද්දකෙ අරඤ්ඤෙ මහන්තෙහි වා භික්ඛූහි පරිපුණ්ණතාය වග්ගකම්මසඞ්කාභාවෙන සත්තබ්භන්තරසීමාපෙක්ඛා නත්ථි, තත්ථ සත්තබ්භන්තරසීමා න උප්පජ්ජති, කෙවලාරඤ්ඤසීමායමෙව තත්ථ සඞ්ඝෙන කම්මං කාතබ්බං නදීආදීසුපි එසෙවනයො''ති විමති විනොදනියං වුත්තවචනං භින්දන්ති නාමාති. තං න, තෙන නො කා හානි එවම්පි අම්හාකං වාදෙ කොචි විරොධො න විජ්ජතෙව. කස්මාති චෙ, ඉමෙ ද්වෙ සද්දරචනාපි අසම්බන්ධාව භින්නලක්ඛණා භින්නවිසයා චෙතා සීමා. කථං සද්දරචනා අසම්බන්ධා. යථා අරඤ්ඤෙ තත්ථ සත්තබ්භන්තරසීමා න උප්පජ්ජති, කෙවලාරඤ්ඤමෙවාති වුච්චති, එව මෙව ''නදියාපි සබ්බත්ථ සඞ්ඝො නිසීදති, උදකුක්ඛෙපසීමා නුප්පජ්ජතී''ති අවත්වා ''උදකුක්ඛෙපසීමා කම්මං නත්ථී''ති ක්‍රියාපරාමසනවසෙන වුත්තං. කරිතබ්බං කම්මං. කිං තං, ඛිපනං. එවම්පි සද්දරචනා අසම්බන්ධාව. ''වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං...පෙ.... උදකුක්ඛෙපසීමා සත්තබ්භන්තරසීමා උප්පජ්ජති, නාසතී''ති එත්ථ ''නාසතී''ති

ඉමස්ස උදකුක්ඛෙපෙන විනාපීති අත්ථොපි යුජ්ජතෙව. කස්මාති චෙ ‘‘සීමාපෙක්ඛාය සතිඑවා’’ති ඉමිනා අනුලොමනයවසෙන ‘‘සීමාපෙක්ඛාය අසති නුප්පජ්ජති’’ති අත්ථො යුජ්ජතෙව. කෙචිපන ‘‘සමන්තා අබ්භන්තරං මිනිත්වා පරිච්ඡෙදකරණෙනෙව සීමා සඤ්ජායති, න සයමෙවා’’ති වදන්ති තං න ගහෙතබ්බං. යදි හි…පෙ…. යථා චෙත්ථ, එවං උදකුක්ඛෙපසීමායපි නදීආදීසුපි තත්ථාපි හි මජ්ඣිමපුරිසො න ඤායති, තථා සබ්බථාමෙන ඛිපනන්ති ඉමිනාපි වචනෙන ආචරියවරස්ස උදකුක්ඛෙපෙන සහෙව සීමාපෙක්ඛාය සති උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජති, නාසතීති අධිප්පායො ඤායති. කථං භින්නලක්ඛණා, ගාමසීමසත්තබ්භන්තරඋදකුක්ඛෙපසීමා කිඤ්චාපි අබද්ධසීමසාමඤ්ඤෙන සමානා, න පන සමානලක්ඛණා තථා හි ‘‘අසම්මතාය භික්ඛවෙ සීමාය අට්ඨපිතාය යං ගාමං වා නිගමං වා උපනිස්සාය විහරති, යා තස්ස ගාමස්ස වා ගාමසීමා, නිගමස්ස වා නිගමසීමා, අයං තත්ථ සමානසංවාසා එකූපොසථා’’ති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ ඛුද්දකො වා මහන්තො වා සබ්බොපි ගාමපදෙසො ගාමසීමාති අනුඤ්ඤාතා, න සත්තබ්භන්තරසීමාය විය සමන්තා ලෙඩ්ඩුපාතුක්ඛෙපෙන අනුඤ්ඤාතා අබ්භන්තරසීමායපි අගාමකෙ චෙ අරඤ්ඤෙ යං නිස්සාය විහරති, තස්ස අරඤ්ඤස්ස අරඤ්ඤසීමාති නානුඤ්ඤාතා තථා නදීසමුද්දජාතස්සරෙසුපි ගාමසීමායම්ව සබ්බො නදීසමුද්දජාතස්සරපදෙසො නදීසමුද්දජාතස්ස රසීමාති එවමෙව න අනුඤ්ඤාතා තථා අබ්භන්තරසීමායම්ව සමන්තා සත්තබ්භන්තරාති වා නානුඤ්ඤාතා එවම්මා ගාමසීමසත්තබ්භන්තරඋදකුක්ඛෙපසීමා භින්නලක්ඛණා, තස්මා භගවතා පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානුසාරෙනෙව ගාමසීමායපි ඛුද්දකො වා මහන්තො වා සබ්බො ගාමපදෙසො ගාමසීමාව හොති, සත්තබ්භන්තරසීමායපි ‘‘සමන්තා සත්තබ්භන්තරා’’ති පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානුසාරෙන සමන්තා සත්තබ්භන්තරසීමා සීමාපෙක්ඛාය සහ සයමෙව උප්පජ්ජති’’ති මිනනාමිනනවිචාරණා පන නිරත්ථකාව තථා උදකුක්ඛෙපසීමායපි ‘‘මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපා’’ති පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානුරූපං උදකුක්ඛෙපෙන සහෙව උප්පජ්ජතීති නත්ථි ඛිපනාඛිපන විචාරණාය පයොජනන්ති. කථං භින්නවිසයා සත්තබ්භන්තරසීමා අරඤ්ඤවිසයා, උදකුක්ඛෙපසීමා නදීසමුද්දජාතස්සරවිසයා, එවම්පි එතා ගාමසීමසත්තබ්භන්තරඋදකුක්ඛෙපසීමා භින්නවිසයාව තස්මා ‘‘නදීආදීසු එසෙව නයො’’ති වුත්තෙපි සත්තබ්භන්තරසීමා අපෙක්ඛාය සහෙව අත්තනො සභාවෙනෙව සත්තබ්භන්තරසීමා උප්පජ්ජති යථා. එවමෙව උදකුක්ඛෙපසීමායපි අපෙක්ඛාය සහ උදකුක්ඛෙපං කත්වාව වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජති, න විනාති සන්නිට්ඨානං කාතබ්බං. නනු ච මාතිකාට්ඨකථායං පරිච්ඡෙදබ්භන්තරෙ හත්ථපාසං විජහිත්වා ඨිතොපි, පරිච්ඡෙදා බහි අඤ්ඤං තත්තකංයෙව පරිච්ඡෙදං අනතික්කමිත්වා ඨිතොපි කම්මං කොපෙති, ඉදං සබ්බඅට්ඨකථාසු සින්නිට්ඨාන’න්ති වුත්තවචනෙ නවිරුජ්ඣතීති චෙ. තං න, මාතිකාට්ඨකථායං ‘‘සචෙ පන ද්වෙසඞ්ඝා විසුංවිසුං උපොසථාදිකම්මං කරොන්ති, ද්වින්නං උදකුක්ඛෙපානං අන්තරෙ අඤ්ඤො එකො උදකුක්ඛෙපො උපචාරත්ථාය ඨපෙතබ්බො’’ති ද්වින්නං සඞ්ඝානං විසුං විසුං කම්මකරණාධිකාරෙ වුත්තත්තා. සාරත්ථදීපනියම්පි ‘‘තත්ථ අඤ්ඤං තත්තකංයෙව පරිච්ඡෙදං අනතික්කමිත්වා ඨිතොපි කම්මං කොපෙතීති ඉදං නෙව පාළියං, න අට්ඨකථායං උපලබ්භති. යදි චෙතං ද්වින්නං සඞ්ඝානං විසුංවිසුං උපොසථාදිකම්මකරණාධිකාරෙ වුත්තත්තා උදකුක්ඛෙපතො බහි අඤ්ඤං උදකුක්ඛෙපං අනතික්කමිත්වා උපොසථාදිකරණත්ථං. ඨිතො සඞ්ඝො සීමාසම්භෙදසම්භවතො කම්මං කොපෙතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන වුත්තං සියා. එවං සති යුජ්ජෙය්‍ය, තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං ලීනත්ථප්පකාසනියං අඤ්ඤං තත්තකංයෙව පරිච්ඡෙදන්ති දුතියං උදකුක්ඛෙපං අනතික්කමන්තොපි කොපෙති. කස්මා, අත්තනො උදකුක්ඛෙපසීමාය පරෙසං උදකුක්ඛෙපසීමාය අජ්ඣොත්ථතත්තා සීමාසම්භෙදො හොති, තස්මා කොපෙතී’ති ‘‘ඉදං සබ්බඅට්ඨකථාසු සන්නිට්ඨාන’’න්ති ච ඉමිනා අධිප්පායෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. සබ්බාසුපි අට්ඨකථාසු සීමාසම්භෙදස්ස අනිච්ඡිතත්තා තෙනෙව අත්තනො ච අඤ්ඤෙසඤ්ච උදකුක්ඛෙපපරිච්ඡෙදස්ස අන්තරා අඤ්ඤො උදකුක්ඛෙපො සීමන්තරිකත්ථාය ඨපෙතබ්බොති වුත්තං. අඤ්ඤෙ පනෙත්ථ අඤ්ඤථාපි පපඤ්චෙන්ති, තං න ගහෙතබ්බ’න්ති වත්වා පටික්ඛිත්තං. තස්ස ‘‘අන්තොහත්ථපාසං විජහිත්වා ඨිතො කම්මං කොපෙතී’’ති ඉමිනා පරිච්ඡෙදතො බහි යත්ථකත්ථචි ඨිතො කම්මං න කොපෙතීති දීපෙතීති සාරත්ථදීපනීවචනෙනාපි එකස්මිං සඞ්ඝසන්නිපාතෙ පරිච්ඡෙදතො බහි අඤ්ඤං තත්තකංයෙව පරිච්ඡෙදං අනතික්කමිත්වා ඨිතොපි කම්මං න කොපෙතීති වෙදිතබ්බමෙතං සාරත්ථදීපනියංයෙව ඉමමත්ථං දළ්හිකරණවසෙන උදකුක්ඛෙපප්පමාණා සීමන්තරිකා සුවිඤ්ඤෙය්‍යතරා හොති, සීමාසම්භෙදසඞ්කා ච න සියාති සාමිච්දස්සනත්ථං අඤ්ඤො උදකුක්ඛෙපො සීමන්තරිකත්ථාය ඨපෙතබ්බො’ති වුත්තං. යත්තකෙන පන සීමාසම්භෙදො න හොති, තත්තකං ඨපෙතුං වට්ටතියෙව, තෙනාහු පොරාණා ‘‘යත්තකෙන සීමසඞ්කරො න හොති, තත්තකම්පි ඨපෙතුං වට්ටති. ඛුද්දකං පන න වට්ටතී’’ති ඉදම්පි උදකුක්ඛෙපසීමාය පරිසවසෙන වඩ්ඪනතො සීමසම්භෙදසඞ්කා සියා. තං නිවාරණත්ථමෙව වුත්තන්ති.

පාළිං අට්ඨකථඤ්චෙව, ටීකාවිමතිආදිකෙ;
ඔලොකෙත්වා පුනප්පුනං, මඤ්ඤන්තු කවිපුඞ්ගවාති;
අයමෙත්ථ උදකුක්ඛෙපසීමාය විචාරණා.

ජනපදසීමා නාම එකස්ස රඤ්ඤො විජිතෙ පවත්තො මහාමච්චානං නිවාසභූතො එකමෙකො පදෙසො ජනපදසීමා නාම.

රට්ඨසීමා නාම කාසිකොසලාදිකා සොළස මහාජනපදා. ‘‘සොළසමහානගර’’න්තිපි තෙසං නාමං. තත්ථ සොළස මහාජනපදානි නාම. අඞ්ගරට්ඨං, මගධරට්ඨං, කොසලරට්ඨං, වජ්ජිරට්ඨං, චෙතියරට්ඨං, කුරුරට්ඨං, පඤ්චාලරට්ඨං, මජ්ඣරට්ඨං, සූරසෙනරට්ඨං, අස්සකරට්ඨං, අවන්තිරට්ඨං, ගන්ධාලරට්ඨං, මල්ලරට්ඨං, කම්බොජරට්ඨන්ති ඉමානි සොළසමහාජනපදානි නාම. ඉමෙ සොළසමහාජනපදා මජ්ඣිමපදෙසෙයෙව පවත්තා මහාරට්ඨා නාම තදඤ්ඤෙපි සුනාපරන්තරට්ඨාදිකා බහුතරාව. තථා පච්චන්තවිසයෙපි රාමඤ්ඤාදිකා අනෙකප්පභෙදා මහාරට්ඨා අත්ථෙව තෙපි

සබ්බෙ රට්ඨසීමා නාම. ලොකියසත්ථෙසු පන යස්මිං පදෙසෙ ඛත්තියබ්‍රාහ්මණවෙස්සසුද්දවසෙන චතුවණ්ණානි වසන්ති, සො පදෙසො ‘‘මහාරට්ඨො’’ති පවුච්චති. වුත්තඤ්හෙ තං පොරාණෙහි.

‘‘පවත්තා චතුවණ්ණානං, යස්මිං පදෙසෙ න විජ්ජතෙ;
සො මිලක්ඛුදෙසො වුත්තො, පුඤ්ඤභූමි තතො පර’’න්ති.

රජ්ජසීමා නාම එකස්ස රඤ්ඤො ආණාපවත්තට්ඨානං රජ්ජසීමා නාම.

දීපසීමා නාම සමුද්දන්තරෙ වා නදිමජ්ඣෙ වා පවත්තා දීපා දීපසීමා නාම. යස්මිං පන දීපෙ ගාමා වසන්ති, සො ගාමසීමාත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, චක්ඛති හි සුක්ඛෙ ජාතස්සරෙ වාපිං වා ඛණන්ති වප්පං වා කරොන්ති, තං ඨානං ගාමඛෙත්තං හොතීති.

චක්කවාළසීමා නාම ‘‘ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච යොජනානං ද්වාදසසතසහස්සානි තීණිසහස්සානි චත්තාරිසතානි පඤ්ඤාසඤ්චයොජනානි.

පරික්ඛෙපතො

‘‘සබ්බං සතසහස්සානි, ඡත්තිංසපරිමණ්ඩලං;
දසඤ්චෙව සහස්සානි, අඩ්ඪුඩ්ඪානි සතානිචා’’ති.

වුත්තං එකං චක්කවාළං චක්කවාළසීමා නාම. එවං පන්නරසප්පභෙදා හොති සීමා. තත්ථ ඉද්ධිමා පුග්ගලො යස්මිං යස්මිං වා සීමෙ උපොසථාදිසඞ්ඝකම්මං කරොති, තත්ථ තත්ථ ගතෙ භික්ඛූ හත්ථපාසනයනං වා බහිසීමකරණං වා කාතුං ඡන්දාරහානං, ඡන්දං ආහරිත්වා කාතුං සක්කුණෙය්‍යභාවොයෙව පමාණං. එවමසක්කොන්තෙ අනිද්ධිමපුග්ගලෙ සන්ධාය අතිමහන්තාරඤ්ඤෙ සමන්තා සත්තබ්භන්තරසීමා අනුඤ්ඤාතා. තත්ථ සීමාපෙක්ඛාය සහ සමන්තා සත්තබ්භන්තරසීමා අත්තනො සභාවෙනෙව ජාතා තථා නදීසමුද්දජාතස්සරෙසුපි මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සමන්තා උදකුක්ඛෙපසීමා අනුඤ්ඤාතා තත්ථපි වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං සීමාපෙක්ඛං කත්වා උදකුක්ඛෙපෙන සහ උදකුක්ඛෙපසීමා උප්පජ්ජති තථා ගාමනිගමජනපදනගරරට්ඨරජ්ජසීමාසුපි වග්ගකම්මපරිහාරත්ථං බද්ධසීමා අනුඤ්ඤාතා. තතො පරෙසු පන ගාමසීමසත්තබ්භන්තරඋදකුක්ඛෙපසීමා නුඤ්ඤාතසුත්තානුලොමනයසාමත්ථියතො ඛුද්දකෙසු ගාමනිගමජනපදනගරෙසු තත්ථ තත්ථ ගතෙ භික්ඛූ සොධෙත්වා ඡන්දාරහානං ඡන්දං ආහරිත්වා සමග්ගස්ස සඞ්ඝස්ස අනුමතියාව උපොසථාදිසඞ්ඝකම්මං කාතබ්බමෙව තථා ඛුද්දකෙ අරඤ්ඤෙපි නදීජාතස්සරෙපි යථාසුඛං උපොසථාදිසඞ්ඝකම්මං කාතබ්බමෙවාති.

එවං පරිච්ඡින්දනලක්ඛණෙන අභෙදෙපි බද්ධාබද්ධවසෙන දුවිධා. තප්පභෙදෙන පන්නරසවිධා, සරූපවසෙන පන ඛණ්ඩසීමා, උපචාරසීමා, සමානසංවාසසීමා, අවිප්පවාසසීමා, ලාභසීමා, ගාමසීමා. නිගමසීමා, නගරසීමා, අබ්භන්තරසීමා, අරඤ්ඤසීමා, උදකුක්ඛෙපසීමා, නදීසීමා, ජාතස්සරසීමා, සමුද්දසීමා, ජනපදසීමා, රට්ඨසීමා, රජ්ජසීමා, දීපසීමා, චක්කවාළසීමාතිඑකූනවීසප්පභෙදෙ පි සීමෙ විපත්තිලක්ඛණං පහාය සම්පත්තිලක්ඛණප්පකාසකං සීමවිසොධනීනාම පකරණං සමත්තං.

ඉති

‘‘සීමවිසොධනිං නාම, නානාගන්ථසමාහටං;
කරිස්සං මෙ නිසාමෙන්තු, සාධවො කවිපුඞ්ගවා.

පාළිං අට්ඨකථඤ්චෙව, මාතිකාපදභාජනිං;
ඔගාහෙත්වාන තං සබ්බං, පුනප්පුනමසෙසතො.

අත්තනොමතිගන්ථෙසු, ටීකාගණ්ඨිපදෙසු ච;
විනිච්ඡයවිමතීසු, මාතිකාට්ඨකථාසුපි.

සබ්බං අසෙසකං කත්වා, සංසන්දිත්වාන එකතො;
පවත්තා වණ්ණනා එසා, තොසයන්තී විචක්ඛණෙ’’ති.

ඉමෙසං ගාථාපදානං අත්ථො සබ්බසො සංවණ්ණිතො හොති.

සීමසම්පත්තිකථා නිට්ඨිතා.

පරිසසම්පත්තිනාම එකවීසතිවජ්ජනීයපුග්ගලෙ වජ්ජෙත්වා එතරහි ඤත්තිචතුත්ථකම්මෙන උපසම්පන්නා භික්ඛූ පච්චන්තිමෙසු ජනපදෙසු පඤ්චවග්ගතො පට්ඨාය, මජ්ඣිමෙසු ජනපදෙසු දසවග්ගතො පට්ඨාය සබ්බෙ හත්ථපාසං අවිජහිත්වා නිසින්නා හොන්ති, අයං පරිසසම්පත්ති නාම. තත්ථ එකවීසති වජ්ජනීයා නාම ''න භික්ඛවෙ සග ට්ඨාය පරිසායා''ති වචනතො පෙට්ඨා ''න භික්ඛවෙ භික්ඛුනියා නිසින්නපරිසාය පාතිමොක්ඛං උද්දිසිතබ්බ''න්ති ආදිනානයෙන වුත්තා භික්ඛුනී, සික්ඛමානා, සාමණෙරො, සාමණෙරී, සික්ඛාපච්චක්ඛාතකො, අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නකො, ආපත්තියා අදස්සනෙ උක්ඛිත්තකො, ආපත්තියා අප්පටිකම්මෙ උක්ඛිත්තකො, පාපිකාය දිට්ඨියා අප්පටිනිස්සග්ගෙ උක්ඛිත්තකො, පණ්ඩකො, ථෙය්‍යසංවාසකො, තිත්ථියපක්කන්තකො, තිරච්ඡානගතො, මාසාතුතකො, පිතුඝාතකො, අරහන්තඝාතකො, භික්ඛුනිදූසකො, සඞ්ඝභෙදකො, ලොහිතුප්පාදකො, උභතොබ්‍යඤ්ජනකොති තෙ බහිසීමකරණවසෙන නිසින්නාති අත්ථො. යදි තෙ හත්ථපාසෙ වා සීමෙයෙව වා හොන්ති, තෙ අවජ්ජෙත්වා පඤ්චවග්ගාදිකො පකතත්තගණො හත්ථපාසං අවිජහිත්වා නිසින්නො හොති, කාරකසඞ්ඝො සාවජ්ජො, කම්මංපන න කුප්පති කස්මා අවග්ගාරහත්තා. අපරෙපන එවං වදන්ති අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නස්ස අවන්දනීයෙසු අවුත්තත්තා, තෙන සද්ධිං සයන්තස්ස සහසෙය්‍යාපත්තියා අභාවතො තස්ස ච පටිග්ගහණස්ස රූහනතොති තදෙව යුත්තතරන්ති විඤ්ඤායති, කිඤ්චාපි යාව සො භික්ඛුභාවං පටිජානාති, තාව වන්දිතබ්බො. යදා පන ''අස්සමණොම්හී''ති පටිජානාති, තදා න වන්දිතබ්බොති අයමෙත්ථ විසෙසො වෙදිතබ්බො. අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නස්ස හි භික්ඛුභාවං පටිජානන්තස්සෙව භික්ඛුභාවො, න තතොපරං. භික්ඛුභාවං අප්පටිජානන්තො හි අනුපසම්පන්නපක්ඛං භජතීති මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ සාරත්ථදීපනියඤ්ච වුත්තත්තා අන්තිමවත්ථු අජ්ඣාපන්නපුබ්බො භික්ඛු අත්තනො කාරණං අජානිත්වාව තෙන සහ පඤ්චවග්ගගණො උපොසථාදිසඞ්ඝකම්මං කරොති, කාරකසඞ්ඝො අනවජ්ජො, කම්මම්පි න කුප්පතීති, තෙසං මතිමත්තමෙව. කස්මා සහසෙය්‍යාපත්ති අභාවොපි තස්ස භික්ඛුසඤ්ඤාය පතිට්ඨිතත්තා, පටිග්ගහණරුහණස්ස ච තස්මිං පුග්ගලෙ භික්ඛූති සද්දහිතත්තා තෙන පුග්ගලෙන සහසෙය්‍යාපත්තිපි නත්ථි, පටිග්ගහණඤ්ච රූහති, එකවීසතිවජ්ජනීයපුග්ගලෙපි තථාවිධස්ස අවිචාරිතත්තා තෙන සහ පඤ්චවග්ගගණො උපොසථාදිසඞ්ඝකම්මං කරොන්තො කාරකසඞ්ඝො අසඤ්චිච්ච අනුපවජ්ජො. කම්මං පන කුප්පතීති අම්හාකං ඛන්ති, ඉතො යුත්තතරො ලබ්භමානො පරියෙසිතබ්බොව.

පරිසසම්පත්තිකථා නිට්ඨිතා.

එවං වත්ථුඤත්තිඅනුසාවනසීමපරිසසම්පත්තිවසෙන පඤ්චහි අඞ්ගෙහි සම්පන්නොති පඤ්චඞ්ගොති වා සමග්ගෙන සඞ්ඝෙන ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන අකුප්පෙන ඨානාරහෙන උපරිභාවං සමාපන්නොති වා ද්වීහි කාරණෙහි ලද්ධනාමො ඤත්ති චතුත්ථඋපසම්පන්නභාවො අතිදුල්ලභොව.

එවං බුද්ධුප්පාදො දුල්ලභො, තතො පබ්බජ්ජා ච උපසම්පදා චා ති ඉමෙසං තිණ්ණං පදානං අත්ථො වුත්තොයෙව හොති.

ඉති සාගරබුද්ධිත්ථෙරවිරචිතෙ සීමවිසොධනෙ

උපසම්පදාකණ්ඩො පඨමො පරිච්ඡෙදො.

2. කප්පවිනාසකණ්ඩො

ඉදානි බුද්ධුප්පාදදුල්ලභකථා

''බුද්ධො ච දුල්ලභො ලොකෙ, සද්ධම්මසවනම්පි ච;
සඞ්ඝො ච දුල්ලභො ලොකෙ, සප්පුරිසාති දුල්ලභා''ති.

ඉමිස්සා ගාථාය සංවණ්ණනාක්කමො සම්පත්තො. තත්ථ ඉමස්මිං සත්තලොකෙ ඔකාසලොකෙ වා සබ්බඤ්ඤුසම්මාසම්බුද්ධො දුල්ලභොව තථා හෙස ලොකො සඞ්ඛාරලොකො, සත්තලොකො, ඔකාසලොකොති තිප්පභෙදො හොති තෙසං සම්පත්තිවිපත්ති ච එවං වෙදිතබ්බා තත්ථ ලුජ්ජති පලුජ්ජතීති ලොකොති වචනත්ථෙන සත්තලොකො වෙදිතබ්බො. ලොකියන්ති පතිට්ඨහන්ති එත්ථ සත්තනිකායාති වචනත්ථෙන ඔකාසලොකො වෙදිතබ්බො. තථා හෙස සත්තා අවකසන්ති එත්ථාතිඔකාසොති වුච්චති සො භූමිවසෙන අපායභූමි, කාමසුගතිභූමි, රූපාවචරභූමි, අරූපාවචරභූමිචෙති චතුබ්බිධා හොති. තත්ථ නිරයං, තිරච්ඡානයොනි, පෙත්තිවිසයො, අසුරකායො, ති චතස්සො අපායභූමි නාම. මනුස්සා, චාතුමහාරාජිකා, තාවතිංසා, යාමා, තුසිතා, නිම්මානරති, පරනිම්මිතවසවත්තී චෙති සත්තවිධා හොති කාමසුගතිභූමි සාපනායං එකාදසවිධාපි කාමතණ්හා අවචරති එත්ථාති වචනත්ථෙන කාමාවචරභූමි නාම. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා, බ්‍රහ්මපුරොහිතා, මහාබ්‍රහ්මා ච පඨමජ්ඣානභූමි ඉදං අග්ගිනා පරිග්ගහිතට්ඨානං. පරිත්තාභා, අප්පමාණාභා, ආභස්සරා ච දුතියජ්ඣානභූමි ඉදං ආපෙන පරිග්ගහිතට්ඨානං. පරිත්තසුභා, අප්පමාණසුභා, සුභකිණ්හා ච තතියජ්ඣානභූමි ඉදං වාතෙන පරිග්ගහිතට්ඨානං, තෙසං විපත්තිං පරතො වණ්ණයිස්සාම. වෙහප්ඵලා, අසඤ්ඤසත්තා, සුද්ධාවාසා ච චතුත්ථජ්ඣානභූමිචෙති රූපාවචරභූමි සොළසවිධා හොති. අවිහා, අතප්පා, සුදස්සා, සුදස්සී, අකනිට්ඨාචෙති සුද්ධාවාසභූමි පඤ්චවිධා හොති. ආකාසානඤ්චායතනභූමි, විඤ්ඤාණඤ්චායතනභූමි, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනභූමි, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභූමිචෙති චතුබ්බිධා හොති අරූපභූමි. එත්තාවතා එකතිංසප්පභෙදාපි භූමි අවකසන්ති එත්ථ සත්තනිකායාති වචනත්ථෙන ඔකාසොති වුච්චති. තත්ථ අට්ඨ මහානිරයානි අපායභූමි නාම. තිරච්ඡානං පෙත්තිවිසයො අසුරකායොති ඉමෙසං විසුං භූමි නාම නත්ථි, මනුස්සභූමියංයෙව යත්ථ කත්ථචි අරඤ්ඤවනපත්ථාදීසු නිබද්ධවාසං වසන්ති සොයෙව පදෙසො තෙසං භූමි. මනුස්සභූමිතො ද්විතාලීසසහස්සයොජනො යුගන්ධරප්පමාණො සිනෙරුනො පඤ්චමාළින්ධො චාතුමහාරාජිකභූමි. තතුපරි ද්විතාලීසසහස්සයොජනං සිනෙරුමත්ථකං තාවතිංසානං භූමි. තතුපරි ද්වෙතාලීසසහස්සයොජනං ඨානං යාමානං භූමි. ඉමිනා නයෙන යාව වසවත්තිභූමි ද්විතාලීසසහස්සයොජනෙ තිට්ඨති, තස්මා මනුස්සභූමිතො යාව වසවත්තිභූමි ද්වෙසහස්සානිපඤ්චන හුතානි දුවෙසතසහස්සානි යොජනානි හොන්ති, තෙනෙතං වුච්චති.

''මනුස්සභූමිතො යාව, භූමි වසවත්තනන්තරා;
දුවෙ සතසහස්සානි, පඤ්චනහුතමෙව ච.

ද්වෙසහස්සඤ්ච මධිකං, යොජනානං පමාණතො;
ගණනා නාම භූමීසු, සඞ්ඛ්‍යා එවං පකාසිතා''ති.

තතුපරි බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදයො තයො බ්‍රහ්මුනො පඤ්චපඤ්ඤාසසතසහස්ස අට්ඨසහස්සයොජනෙ සමතලෙ ඨානෙ තිට්ඨන්ති. දුතියතතියභූමීබ්‍රහ්මුනොපි තප්පමාණෙසු සමතලෙසු තිට්ඨන්ති. චතුත්ථභූමියං පන වෙහප්ඵලඅසඤ්ඤසත්තා තප්පමාණෙ සමතලෙ ඨානෙ තිට්ඨන්ති. තතුපරිසුද්ධාවාසභූමියො තංතං පමාණෙ ඨානෙ උපරූපරි තිට්ඨන්ති. චතස්සොපි අරූපභූමියො තප්පමාණෙ ඨානෙ උපරූපරි තිට්ඨන්ති. එත්තාවතා ච මනුස්සභූමිතො යාව භවග්ගා යොජනානං සත්තකොටි ච අට්ඨාරසලක්ඛා ච පඤ්චනහුතානි ච ඡසහස්සානි ච හොන්ති තෙනෙතං වුච්චති පොරාණෙහි.

''හෙට්ඨිමා බ්‍රහ්මලොකම්හා, පතිතා මහතී සිලා;
අහොරත්තෙන එකෙන, උග්ගතා අට්ඨතාලීසං.

යොජනානං සහස්සානි, චාතුමාසෙහි භූමිං;
එවං වුත්තප්පමාණෙන, සායං හෙට්ඨිමභූමි.

ඉතො සතසහස්සානි, සත්තපඤ්ඤාස චාපරං;
සට්ඨී චෙව සහස්සානි, උබ්බෙධෙන පකාසිතා.

යොජනෙසුපි වුත්තෙසු, හිත්වා කාමප්පමාණකං;
සෙසානි වසවත්තීනං, පාරිසජ්ජාන මන්තරං.

තඤ්ච පඤ්චහි පඤ්ඤාස, සතසහස්සානි චාපරං;
අට්ඨ චෙව සහස්සානි, යොජනානි පවුච්චරෙ.

ඉතො පරාසු සබ්බාසු, බ්‍රහ්මභූමීසු යොජනා;
තප්පමාණාව දට්ඨබ්බා, නයග්ගාහෙන ධීමතා.

භූමිතො ආභවග්ගම්හා, සත්තකොටි අට්ඨාරස;
ලක්ඛා පඤ්ච නහුතානි, ඡසහස්සානි සබ්බදාති.

එසා ච විචාරණා ටීකා චරියමතෙන කතා;
ඉදමෙව සන්ධාය, යාවතා චන්දිමසූරියා.

පරිහරන්ති දිසා භන්ති, විරොචමානා යාවතා;
තාව සහස්සධා ලොකෙ, එත්ථ තෙ වත්තතී වසො''ති.

වුත්තං. එත්ථන්තරෙ සත්තා තිට්ඨන්ති, තෙසං විත්ථාරො අපුබ්බං කත්වා කථෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා න වක්ඛාම ඉමස්මිං සත්තලොකෙ ඔකාසලොකෙ ච සබ්බඤ්ඤුසම්මාසම්බුද්ධොව දුල්ලභො, තථා හි චත්තාරො බුද්ධා අනුබුද්ධො, සාවකබුද්ධො, පච්චෙකබුද්ධො, සම්මාසම්බුද්ධොති. තත්ථ බහුස්සුතං භික්ඛුං පසංසන්තෙන ච න සො තුම්හාකං සාවකො නාම, බුද්ධොනාමෙස චුන්දාති බහුස්සුතස්ස භික්ඛුනො බුද්ධභාවං අනුජානන්තෙන ච.

ධම්මකායො යතො සත්ථා, ධම්මො සත්ථුකායො මතො;
ධම්මාසිකොසො සඞ්ඝො ච, සත්ථුසඞ්ඛ්‍යම්පි ගච්ඡතීති.

වුත්තෙ පුථුජ්ජනොපි උපචාරවසෙන වාචනාමග්ගස්ස බොධත්තා අනුබුද්ධො නාම. අරියසාවකො පන පරතො ඝොසවසෙන චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣති බුජ්ඣනමත්තමෙව වාති වචනත්ථෙන බුජ්ඣනසභාවත්තා සාවකබුද්ධො නාම. යො පන ඛග්ගවිසාණකප්පො සයම්භුඤාණෙන අනඤ්ඤබොධකො හුත්වා සාමං බුජ්ඣනත්ථෙන පච්චෙකබුජ්ඣත්තා පච්චෙකබුද්ධො නාම. සම්බුද්ධොතිපි එතස්සෙව නාමං. යො පන සඞ්ඛතාසඞ්ඛතප්පභෙදං සකලම්පි ධම්මජාතං යාථාවසරසලක්ඛණප්පටිවෙධවසෙන සම්මා පකාරෙන සයං පවිතුපාරමිතාසයම්භුතෙන සයම්භුඤාණෙන සයමෙව අනඤ්ඤබොධිතො හුත්වා සවාසනසම්මොහනිද්දාය අච්චන්තං විගතො දිනකරකිරණසමාගමෙන පරමරුචිරසිරීසොභග්ගප්පත්තියා විකසිතමිව පදුමං අග්ගමග්ගඤාණසමාගමෙන අපරිමිතගුණගණාලඞ්කතසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පත්තියා සබ්බධම්මෙ බුජ්ඣි අබුජ්ඣි අඤ්ඤාසීති සම්මාසම්බුද්ධො, භගවා, සොව ලොකෙ දුල්ලභො පච්චෙකසම්බුද්ධානම්පි හි එකස්මිං කාලෙ සතසහස්සාදිවසෙන එකතො පවත්තත්තා තෙ දුල්ලභාපි අනච්ඡරියජාතත්තා පරෙසං මග්ගඵලාධිගමාය උපනිස්සයරහිතත්තා ච සම්මාසම්බුද්ධොව ලොකෙ දුල්ලභො, අයං ලොකසම්පත්තිවිචාරණා.

කථං ලොකස්ස විපත්ති වෙදිතබ්බා තථා හෙස ලොකො විනස්සමානො තෙජෙනපි ආපෙනපි වායුනාපි විනස්සති. තස්ස විත්ථාරො විසුද්ධිමග්ගාදීසු වුච්චමානොපි කෙසඤ්චි පුග්ගලානං මතෙන මිච්ඡාගාහත්තා බ්‍රහ්මූනං ආයුනා මිනිතෙපි අසමානං සංවට්ටසීමාපි විරුද්ධා, තස්මා තෙසං වාදං අපනෙත්වා ගන්ථතො සමානෙත්වා වක්ඛාම. තත්ථ චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි. කතමානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි සංවට්ටො, සංවට්ටට්ඨායී, විවට්ටො, වට්ටට්ඨායීති. තයො සංවට්ටා ආපොසංවට්ටො, තෙජොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටො. තිස්සො සංවට්ටසීමා ආභස්සරා, සුභකිණ්හා, වෙහප්ඵලාති. අයමෙත්ථ උද්දෙසො. තත්ථ සංවට්ටො නාම පරිහායමානො කප්පො. තෙන සංවට්ටට්ඨායීපි ගහිතො හොති, තං මූලකත්තා. වඩ්ඪමානො විවට්ටකප්පො නාම. තෙන විවට්ටට්ඨායීපි ගහිතො තං මූලකත්තා. තත්ථ සංවට්ටොති විනාසො. යදා කප්පො විනස්සමානො තෙජෙන සංවට්ටති, ආභස්සරතො හෙට්ඨා පඨමජ්ඣානභූමි අග්ගිනා දය්හති. යදා ආපෙන සංවට්ටති, සුභකිණ්හතො හෙට්ඨා යාව දුතියජ්ඣානභූමි උදකෙන විලීයති. යදා වායුනා සංවට්ටති, වෙහප්ඵලතො හෙට්ඨා යාව තතියජ්ඣානභූමි වාතෙන සංවට්ටති. විත්ථාරතො පන ජාතිඛෙත්ත ආණාඛෙත්තවිසයඛෙත්තවසෙන තිණ්ණං බුද්ධඛෙත්තානං ආණාඛෙත්තං විනස්සති. තස්මිං විනට්ඨෙ ජාතිඛෙත්තම්පි විනස්සතෙව. තත්ථ ජාතිඛෙත්තං දසසහස්සචක්කවාළපරියන්තං හොති. තං තථාගතස්ස පටිසන්ධිග්ගහණආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනාදිකාලෙසුපි කම්පති. ආණාඛෙත්තං කොටිසතසහස්සචක්කවාළපරියන්තං. යත්ථ රතනසුත්තං ඛන්ධපරිත්තං ධජග්ගපරිත්තං ආටානාටියපරිත්තං මොරපරිත්තන්ති ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො පවත්තති. විසයඛෙත්තං අනන්තං අපරිමාණං. තත්ථ ජාතිඛෙත්තආණාඛෙත්තාවසෙන ද්වෙ ඛෙත්තානි එකතො විනස්සන්ති. සණ්ඨහන්තම්පි එකතො සණ්ඨහති. තස්ස විනාසොච සණ්ඨහන්තඤ්ච එවං වෙදිතබ්බං යස්මිං සමයෙ කප්පො අග්ගිනා නස්සති, තදා ආදිතො කප්පවිනාසකමහාමෙඝො වුට්ඨහිත්වා කොටිසතසහස්සචක්කවාළං එකමෙඝවස්සං වසි, තුට්ඨා මනුස්සා බීජානි වප්පෙන්ති, සස්සෙසු ගොඛායිතමත්තෙසු ජාතෙසු ගද්‍රභරවං විරවන්තො එකබින්දුපි න පතති. යදා පච්ඡින්නමෙව හොති තදා වස්සූපජීවිනො සත්තා කාලං කත්වා පරිත්තාභෙසු බ්‍රහ්මභූමීසු උප්පජ්ජන්ති පුඤ්ඤඵලූපජීවිනොපි දෙවතා තත්ථෙව බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පජ්ජන්ති, එවං දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන තත්ථ තත්ථ උදකං පරික්ඛයං ගච්ඡති, මච්ඡකච්ඡපාදී උදකනිස්සිතා පාණා කාලං කත්වා මනුස්සදෙවලොකෙසු නිබ්බත්තිත්වා ඣානං උප්පාදෙත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. නෙරයිකසත්තාපි සත්තමසූරියපාතුභාවා විනස්සන්ති, තෙපි දෙවලොකෙ පටිලද්ධජ්ඣානවසෙන බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පජ්ජන්ති, තදා හි ලොකබ්‍යූහා නාම කාමාවචරදෙවා උක්ඛිත්තසිරා විකිණ්ණකෙසා රුදමුඛා අස්සූනි හත්ථෙහි මුඤ්චමානා රත්තවත්ථනිවත්ථා අතිවිය විරූපවෙසධාරිනො හුත්වා මනුස්සපථෙ විචරන්තා එවං ආරොචෙන්ති ''මාරිසා හො ඉතො වස්සසත සහස්සච්චයෙන

කප්පවුට්ඨානං භවිස්සති අයං ලොකො විනස්සිස්සති මහාසමුද්දොපි සුස්සිස්සති අයඤ්ච මහාපථවී සිනෙරුපබ්බතරාජා ඩය්හිස්සති විනස්සිස්සති යාවබ්‍රහ්මලොකා විනාසො භවිස්සති මෙත්තං මාරිසා භාවෙථ. කරුණං, මුදිතං, උපෙක්ඛං මාරිසා භාවෙථ මාතරං උපට්ඨහථ, පිතරං උපට්ඨහථ, කුලෙ ජෙට්ඨාපචායිනො හොථා’’ති. තෙසං වචනං සුත්වා යෙභුය්‍යෙන මනුස්සා ච භුම්මදෙවතා ච සංවෙගජාතා අඤ්ඤමඤ්ඤං මුදුචිත්තා හුත්වා මෙත්තාදීනි පුඤ්ඤානි කරිත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. තත්ථ සුධාභොජනං භුඤ්ජිත්වා වායො පරිකම්මං කත්වා ඣානං පටිලභන්ති, එවං නෙරයිකසත්තාපි අපරාපරියකම්මෙන දෙවලොකං නිබ්බත්තන්ති. යෙ පන නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකා තෙසං කම්මස්ස අපරික්ඛයා අඤ්ඤචක්කවාළෙසු අත්තනො කම්මානුරූපං විපාකමනුභොන්ති. තෙනෙව අහොසිකම්මෙ මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන අකත්තබ්බං නාම පාපං නත්ථි, යතො සංසාරඛාණුභාවොව නාම හොතීති ආහ ‘‘දිට්ඨී පරමානි භික්ඛවෙ වජ්ජානී’’ති. ‘‘අපරාපරියවෙදනීයකම්මරහිතොපි සංසරන්තො සත්තො නාම නත්ථී’’ති වුත්තත්තා. ‘‘අපරාපරියකම්මවසෙන යතො මිච්ඡාදිට්ඨිසමාදානතො සප්පුරිසූපනිස්සයවසෙන විරාජෙත්වා භවතො වුට්ඨානං නාම භවෙය්‍යා’’ති අම්හාකං ඛන්ති. එවං දෙවලොකෙ පටිලද්ධජ්ඣානවසෙන සබ්බෙපි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. වස්සූපච්ඡෙදතො පන උද්ධං දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන දුතියො සූරියො පාතුභවති. පාතුභූතෙ ච තස්මිං නෙව රත්තිපරිච්ඡෙදො, න දිවා පරිච්ඡෙදො පඤ්ඤායති, එකො සූරියො උට්ඨෙති, එකො සූරියො අත්ථං ගච්ඡති. අවිච්ඡින්නසූරියසන්තාපොව ලොකො හොති.

පකතිසූරියෙ සූරියදෙවපුත්තො අත්ථි කප්පවිනාසකසූරියෙ පන නත්ථි. පකතිසූරියොභාසෙන ආකාසෙ වලාහකා ධූමසිඛාපි චරන්ති. කප්පවිනාසකසූරියොභාසෙන විගතධූමවලාහකං ආදාසමණ්ඩලං විය නිම්මලං හොති නභං ඨපෙත්වා ගඞ්ගා, යමුනා, සරභූ, අචිරවතී, මහීති, ඉමා පඤ්ච මහානදියො ඨපෙත්වා අවසෙසපඤ්චසතකුන්නදීආදීසු උදකං සුස්සති තතො දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන තතියො සූරියො පාතුභවති තස්මිං පාතුභූතෙ පඤ්ච මහානදියොපි සුස්සන්ති. තතො දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන චතුත්ථො සූරියො පාතුභවති. යස්ස පාතුභාවා හිමවති මහානදීනං පභවා සීහපතනො, හංසපතනො, මන්දාකිනී, කණ්ණමුණ්ඩකො, රථකාරදහො, අනොතත්තදහො, ඡද්දන්තදහො, කුණාලදහොති ඉමෙ සත්ත මහාසරා සුස්සන්ති. තතො දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන පඤ්චමො සූරියො පාතුභවති, යස්ස පාතුභාවා අනුපුබ්බෙන මහාසමුද්දෙ අඞ්ගුලිපබ්බතෙමනමත්තම්පි උදකං න සණ්ඨාති. තතො දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන ඡට්ඨො සූරියො පාතුභවති, යස්මිං පාතුභාවෙ සකලචක්කවාළං එකධූමං හොති, පරියාදින්නසිනෙහධූමෙන යථා ච එවං කොටිසතසහස්සචක්කවාළම්පි. තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන සත්තමො සූරියො පාතුභවති, යස්ස පාතුභාවා සකලචක්කවාළං එකජාලං හොති සද්ධිං කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙහි යොජනසතිකාදිභෙදා සිනෙරුකූටානි පලුජ්ජිත්වා ආකාසෙයෙව අන්තරධායන්ති. සාපි අග්ගිජාලා උට්ඨහිත්වා චාතුමහාරාජිකෙ ගණ්හාති, තත්ථ කනකවිමානරතනවිමානානි ඣාපෙත්වා තාවතිංසභවනං ගණ්හාති එතෙනූපායෙන යාව පඨමජ්ඣානභූමි ගණ්හාති. තත්ථ තයොපි බ්‍රහ්මලොකෙ ඣාපෙත්වා ආභස්සරෙ ආහච්ච අට්ඨාසි. සා යාව අණුමත්තම්පි සඞ්ඛාරගතං අත්ථි, තාව නනිබ්බායි. සබ්බසඞ්ඛාරපරික්ඛයා පන සප්පිතෙලඣාපනඅග්ගිසිඛා විය ඡාරිකම්පි අනවසෙසෙත්වා නිබ්බායි. හෙට්ඨා ආකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො හොති මහන්ධකාරො. එවං කප්පවිනාසකමහාමෙඝතො යාවජාලපරිච්ඡෙදා සංවට්ටො නාම එකමසඞ්ඛෙය්‍යං නාම. අථ දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන මහාමෙඝො වුට්ඨහිත්වා පඨමං සුඛුමං වස්සති. අනුපුබ්බෙන කුමුදනාළයට්ඨීමුසලතාලක්ඛන්ධාදිප්පමාණාහි ධාරාහි වස්සන්තො කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු සබ්බඩඩ්ඪට්ඨානං පූරෙත්වා අන්තරධායති. තං උදකං හෙට්ඨා ච තිරියඤ්ච වාතො සමුට්ඨහිත්වා ඝනං කරොති. පරිවටුමං පදුමිනිපත්තෙ උදකබින්දුසදිසං. එවං අග්ගිජාලනිබ්බායනතො යාව කොටිසතසහස්සචක්කවාළපරිපූරතො සම්පත්තිමහාමෙඝො, ඉදං සංවට්ටට්ඨායී නාම, දුතියමසඞ්ඛෙය්‍යං නාම. කථං තාව මහන්තං උදකරාසිං වාතො ඝනං කරොතීති චෙ. විවරසම්පදානතො තං වා තෙන පිණ්ඩියමානං ඝනං කරියමානං පරික්ඛයමානං අනුපුබ්බෙන හෙට්ඨා ඔතරති. ඔතිණ්ණොතිණ්ණෙ උදකෙ පුබ්බෙ බ්‍රහ්මලොකට්ඨානෙ බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජ-බ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මාවසෙන පඨමජ්ඣානභූමි පඨමං පාතුභවති. තතො ඔතිණ්ණොතිණ්ණෙ උදකෙ චතුකාමාවචරදෙවලොකට්ඨානෙ අනුක්කමෙන පරනිම්මිතවසවත්ති, නිම්මානරතී, තුසිතා, යාමාති චත්තාරො කාමාවචරදෙවලොකා පාතුභවන්ති. තතො පුරිමපථවිට්ඨානං ඔතිණ්ණෙ පන උදකෙ බලවවාතා උප්පජ්ජන්ති. තෙ තං පිදහිතද්වාරෙ ධමකරණෙ ඨිතඋදකමිව නිරුස්සාසං කත්වා නිරුජ්ඣන්ති. මධුරොදකං පරික්ඛයං ගච්ඡමානං උපරි රසපථවිං සමුට්ඨාපෙති සා වණ්ණසම්පන්නාචෙව හොති ගන්ධරසසම්පන්නා ච, නිරුදකපායාසස්ස උපරි පටලං විය තදා ච ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකෙ පඨමතරාභිනිබ්බත්තා සත්තා ආයුක්ඛයා වා පුඤ්ඤක්ඛයා වා තතො චවිත්වා ඉධූපපජ්ජන්ති. ‘‘පුඤ්ඤක්ඛයා වා’’ති ඉමිනා බ්‍රහ්මූනං ආයුපරිච්ඡෙදං අප්පත්වාව කම්මක්ඛයෙන මරණං විඤ්ඤායති. තෙ හොන්ති සයංපභා අන්තලික්ඛචරා. තෙ අග්ගඤ්ඤසුත්තෙ වුත්තනයෙන තං රසපථවිං සායිත්වා තණ්හාභිභූතා ආලුප්පකාරං පරිභුඤ්ජිතුං උපක්කමන්ති. අථ නෙසං සයං පභා අන්තරධායති, අන්ධකාරො හොති තෙ අන්ධකාරං දිස්වා භායන්ති. තතො නෙසං භයං නාසෙත්වා සූරභාවං ජනයන්තං පරිපුණ්ණපණ්ණාසයොජනං සූරියමණ්ඩලං වා පාතුභවති. තෙ තං දිස්වා ‘‘ආලොකං පටිලභිම්හා’’ති හට්ඨතුට්ඨා හුත්වා ‘‘අම්හාකං භයං නාසෙත්වා සූරභාවං ජනයන්තො උට්ඨිතො, තස්මා සූරියො හොතූ’’ති සූරියො ත්වෙවස්ස නාමං කරොන්ති. අථ සූරියෙ දිවසං ආලොකං කත්වා අත්ථඞ්ගතෙ ‘‘යම්පි ආලොකං ලභිම්හා, සොපි නො නට්ඨො’’ති පුන භීතා හොන්ති. තෙසං එවං හොති ‘‘සාධුවතස්ස අඤ්ඤං ආලොකං ලභෙය්‍යාමා’’ති. තෙසං චිත්තං ඤත්වා විය එකූනපඤ්ඤාසයොජනං චන්දමණ්ඩලං පාතුභවති . තෙ තං දිස්වා භිය්‍යොසොමත්තාය හට්ඨතුට්ඨා හුත්වා ‘‘අම්හාකං ඡන්දං ඤත්වා විය උට්ඨිතො, තස්මා චන්දො හොතූ’’ති චන්දොත්වෙවස්ස නාමං කරොන්ති. තතො පභුති රත්තිදිවා පඤ්ඤායන්ති. අනුක්කමෙන ච මාසද්ධමාසඋතුසංවච්ඡරා. චන්දිමසූරියානං පන පාතුභූතදිවසෙයෙව සිනෙරුචක්කවාළහිමවන්තපබ්බතා පාතුභවන්ති, තෙ ච ඛො අපුබ්බං අචරිමං ඵග්ගුණපුණ්ණමදිවසෙයෙව පාතුභවන්ති. කථං යථානාම කඞ්ගුභත්තෙ පච්චමානෙ එකප්පහාරෙනෙව බුබ්බුළකානි උට්ඨහන්ති. එකෙ පදෙසා ථූපථූපා හොන්ති, එකෙ නින්නනින්නා, එකෙ සමසමා එවමෙව ථූපථූපට්ඨානෙ පබ්බතා හොන්ති, නින්නනින්නට්ඨානෙ සමුද්දා, සමසමට්ඨානෙ දීපාති එවං මනුස්සලොකෙ

සණ්ඨිතෙ චාතුමහාරාජිකා, තාවතිංසාති ද්වෙ කාමාවචරදෙවලොකා පච්ඡතො පාතුභවන්ති. භූමනිස්සිතා නාම හෙතෙ ද්වෙ දෙවලොකා. එවං සම්පත්තිමහාමෙඝතො යාව චන්දිමසූරියපාතුභාවො, ඉදං විවට්ටො නාම තතියමසඞ්ඛෙය්‍යං නාම. අථ තෙසං සත්තානං රසපථවිං පරිභුඤ්ජන්තානං කම්මෙන එකච්චෙ වණ්ණවන්තො, එකච්චෙ දුබ්බණ්ණා හොන්ති තත්ථ වණ්ණවන්තො දුබ්බණ්ණෙ අතිමඤ්ඤන්ති. තෙසං මානාතිමානපච්චයා සාපි රසපථවී අන්තරධායති. භූමිපප්පටකො පාතුභවති අථ නෙසං තෙනෙව නයෙන සොපි අන්තරධායති, පතාලතා පාතුභවති, තෙනෙව නයෙන සාපි අන්තරධායති. අකට්ඨපාකො සාලි පාතුභවති අකණො අථුසො සුද්ධො සුගන්ධො තණ්ඩුලප්ඵලො. තතො නෙසං භාජනානි උප්පජ්ජන්ති තෙ සාලී භාජනෙ ඨපෙත්වා පාසාණපිට්ඨියා ඨපෙන්ති, සයමෙව ජාලසිඛා උට්ඨහිත්වා පචති. සො හොති ඔදනො සුමනජාතිපුප්ඵසදිසො, න තස්ස සූපෙන වා බ්‍යඤ්ජනෙන වා කරණීයං අත්ථි. යංයං රසං භුඤ්ජිතුකාමා හොන්ති, තංතං රසොව හොති. තෙසං තං ඔළාරිකං ආහාරං ආහරතං තතො පහුති මුත්තකරීසං සඤ්ජායති. අථ නෙසං තස්ස නික්ඛමනත්ථාය වණමුඛානි පභිජ්ජන්ති. පුරිසස්ස පුරිසභාවො, ඉත්ථියා ඉත්ථිභාවො පාතුභවති. තත්‍රසුදං ඉත්ථී පුරිසං, පුරිසො ච ඉත්ථිං අතිවෙලං උපනිජ්ඣායති. තෙසං අතිවෙලං උපනිජ්ඣායනභාවා කාමපරිළාහො උප්පජ්ජති. තතො මෙථුනධම්මං පටිසෙවන්ති. තෙ අසද්ධම්මපටිසෙවනපච්චයා විඤ්ඤූහි ගරහියමානා විහෙඨියමානා තස්ස අසද්ධම්මස්ස පටිච්ඡාදනහෙතු අගාරානි කරොන්ති.

තෙ අගාරං අජ්ඣාවසමානා අනුක්කමෙන අඤ්ඤතරස්ස අලසජාතිකස්ස සත්තස්ස දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජන්තා සන්නිධිං කරොන්ති. තතො පහුති කණොපි ථුසොපි තණ්ඩුලං පරියොනද්ධන්ති, ලායිතට්ඨානම්පි නප්පටිවිරූහති. තෙ සන්නිපතිත්වා අනුට්ඨුනන්ති ''පාපකා වත හො ධම්මා සත්තෙසු පාතුභූතා, මයං පුබ්බෙ මනොමයා අහුම්හා''ති. අග්ගඤ්ඤසුත්තෙ වුත්තනයෙන විත්ථාරෙතබ්බං. තතො මරියාදං ඨපෙන්ති. අථඤ්ඤතරො සත්තො අඤ්ඤස්ස භාගං අදින්නං ආදියති. තං ද්වික්ඛත්තුං පරිභාසිත්වා තතියවාරෙ ලෙඩ්ඩුදණ්ඩෙහි පහරන්ති. තෙ එවං අදින්නාදානකලහමුසාවාදදණ්ඩදානෙසු උප්පන්නෙසු සන්නිපතිත්වා චින්තයන්ති, ''යංනූන මයං එකං සත්තං සම්මන්නෙය්‍යාම, යො නො සම්මා ඛියිතබ්බං ඛියෙය්‍ය, ගරහිතබ්බං ගරහෙය්‍ය, පබ්බාජෙතබ්බං පබ්බාජෙය්‍ය, මයං පනස්ස සාලීනං භාගං අනුපදස්සාමා''ති. එවං කතසන්නිට්ඨානෙසු පන සත්තෙසු ඉමස්මිං තාව කප්පෙ අයමෙව භගවා බොධිසත්තභූතො තෙන සමයෙන තෙසු සත්තෙසු අභිරූපතරො ච දස්සනීයතරො ච මහෙසක්ඛතරො ච බුද්ධිසම්පන්නො පටිබලො නිග්ගහපග්ගහං කාතුං තෙ තං උපසඞ්කමිත්වා යාචිත්වා සම්මනිංසු. සො තෙන මහාජනෙන සම්මතොතිපි මහාසම්මතො, ඛෙත්තානං අධිපතීති ඛත්තියො, ධම්මෙන සමෙන පරෙසං රඤ්ජෙතීති රාජාති, තීහි නාමෙහි පඤ්ඤායිත්ථ. යඤ්හි ලොකෙ අච්ඡරියං ඨානං බොධිසත්තොව තත්ථ ආදි පුරිසොති එවං බොධිසත්තං ආදිං කත්වා ඛත්තියමණ්ඩලෙ සණ්ඨිතෙ අනුපුබ්බෙන බ්‍රාහ්මණාදයොපි වණ්ණා සණ්ඨහිංසු. එවං චන්දිමසූරියපාතු භාවතො යාව පුන කප්පවිනාසකමහාමෙඝො, ඉදං විවට්ටට්ඨායී නාම චතුත්ථමසඞ්ඛෙය්‍යං නාම. තෙනෙතං වුච්චති මෙඝො ජාලපරිච්ඡින්නො සංවට්ටොති ජාලා මෙඝපරිච්ඡින්නො සංවට්ටට්ඨායීති වුච්චති. මෙඝා සූරියපරිච්ඡින්නො විවට්ටොති වුච්චති. සූරියා මෙඝපරිච්ඡින්නො විවට්ටට්ඨායීති වුච්චති. චත්තාරි ඉමානි කප්පානි මහාකප්පොති වුච්චති. විවට්ටට්ඨායිකප්පෙයෙව උප්පජ්ජන්ති බුද්ධාදයොති. තථා හි ඉමස්මිංයෙව විවට්ටට්ඨායිඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පෙ බුද්ධපච්චෙක බුද්ධසාවකචක්කවත්තිනො උප්පජ්ජන්ති, න තීසු අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පෙසු. තඤ්ච ඛො අසුඤ්ඤකප්පෙයෙව, න සුඤ්ඤකප්පෙ. තත්ථ බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකචක්කවත්තීහි පුඤ්ඤවන්තපුග්ගලෙහි අසුඤ්ඤත්තා අසුඤ්ඤකප්පො නාම. තබ්බිගමෙන සුඤ්ඤකප්පො වෙදිතබ්බො. තෙසුපි අසුඤ්ඤකප්පො පඤ්චවිධො හොති සාරකප්පො , මණ්ඩකප්පො, වරකප්පො, සාරමණ්ඩකප්පො, භද්දකප්පොති, තෙසු යස්මිං කප්පෙ එකොව බුද්ධො උප්පජ්ජති, සො සාරකප්පො නාම. යස්මිං කප්පෙ ද්වෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, සො මණ්ඩකප්පො නාම. යස්මිං කප්පෙ තයො උප්පජ්ජන්ති, සො වරකප්පො නාම. යස්මිං කප්පෙ චත්තාරො බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, සො සාරමණ්ඩකප්පො නාම. යස්මිං කප්පෙ පඤ්ච බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, සො භද්දකප්පොනාම. ඉමානි පඤ්චකප්පානියෙව සහෙව සමොධානෙත්වා ජාතත්තකීසොතත්තකියා නිදානෙ.

''නන්දො සුනන්දො පථවී, මණ්ඩො ධරණී සාගරො;
පුණ්ඩරීකො ඉමෙ සත්ත, අසඞ්ඛෙය්‍යා පකාසිතා.

පඤ්ච බුද්ධසහස්සානි, හොන්ති නන්දෙ අසඞ්ඛෙය්‍යෙ;
නව බුද්ධසහස්සානි, සුනන්දම්හි අසඞ්ඛෙය්‍යෙ.

දස බුද්ධසහස්සානි, පථවිම්හි අසඞ්ඛෙය්‍යෙ;
එකාදස සහස්සානි, තම්හි මණ්ඩෙ අසඞ්ඛෙය්‍යෙ.

වීසති බුද්ධසහස්සානි, ධරණිම්හි අසඞ්ඛෙය්‍යෙ;
තිංස බුද්ධසහස්සානි, සාගරම්හි අසඞ්ඛෙය්‍යෙ.

චත්තාලීස සහස්සානි, පුණ්ඩරීකෙ අසඞ්ඛෙය්‍යෙ;
අසඞ්ඛෙය්‍යෙසු සත්තසු, එත්තකාති පවුච්චති.

එකංසතසහස්සානි, වීසති ච සහස්සඤ්ච;
සෙසා පඤ්චසහස්සානි, සබ්බබුද්ධෙහි මණ්ඩිතා''ති.

වුත්තං. අපරම්පි වුත්තං.

‘‘භද්දො සබ්බඵුල්ලො, සබ්බරතනො උසභක්ඛන්ධො;
මානිතභද්දො ච පදුමො, උසභක්ඛන්තුත්තමෙව ච;
සබ්බභාසො අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යා, නවමොති පවුච්චති.

පඤ්ඤාස බුද්ධසහස්සානි, සබ්බභද්දෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ;
සට්ඨි බුද්ධසහස්සානි, සබ්බඵුල්ලෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ.

සත්තති බුද්ධසහස්සානි, සබ්බරතනෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ;
අසීති බුද්ධසහස්සානි, උසභක්ඛන්ධෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ.

නවුති බුද්ධසහස්සානි, මානිතභද්දෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ;
වීසති බුද්ධසහස්සානි, පදුමම්හි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ.

දස බුද්ධසහස්සානි උසභම්හි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ;
පඤ්ච බුද්ධසහස්සානි, ඛන්තුත්තමෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ.

ද්වෙ ච බුද්ධසහස්සානි, සබ්බභාසෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ;
අඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ නවස්මිං, එත්තකාති පවුච්චති.

තීණි සතසහස්සානි, සත්තාසීතිසහස්සඤ්ච;
ගණනානඤ්ච බුද්ධානං, සබ්බබුද්ධෙහි මණ්ඩිතා’’ති.

තෙ සබ්බෙපි සම්මාසම්බුද්ධෙ යාව අරිමෙත්තෙය්‍යා සමොධානෙත්වා

‘‘සම්බුද්ධෙ අට්ඨවීසඤ්ච, ද්වාදසඤ්ච සහස්සකෙ;
පඤ්චසතසහස්සානි, නමාමි සිරසා මහං;
තෙසං ධම්මඤ්ච සඞ්ඝඤ්ච, ආදරෙන නමාමහං.

නමක්කාරානුභාවෙන, හිත්වා සබ්බෙ උපද්දවෙ;
අනෙකඅන්තරායාපි, විනස්සන්තු අසෙසතො’’ති.

නමස්සනගාථා පවත්තා සා ඌනසඞ්ඛ්‍යාවසෙනෙව කතාව භවිතබ්බං, තථා හි අම්හාකං භගවා පොරාණබ්‍රහ්මදෙවබුද්ධං ආදිං කත්වා යාව පොරාණසක්‍යගොතමා මනසාව චින්තෙන්තස්ස සත්තඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි වීතිවත්තානි පොරාණසක්‍යගොතමබුද්ධං ආදිං කත්වා යාව මජ්ඣිමදීපඞ්කරා වාචාමත්තෙන නව අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි වීතිවත්තානි. මජ්ඣිමදීපඞ්කරතො පට්ඨාය යාව පදුමුත්තරබුද්ධා කායඞ්ගවාචඞ්ගවසෙන චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි වීතිවත්තානි. පදුමුත්තරබුද්ධතො යාව කකුසන්ධා එකමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං වීතිවත්තං. එවම්මෙසු වීසතිඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසු බ්‍රහ්මදෙවපොරාණසක්‍යගොතමබුද්ධානමන්තරෙ සත්ත අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා එකසතසහස්සඤ්ච වීසති සහස්සඤ්ච පඤ්චසහස්සානි ච හොන්ති. පොරාණසක්‍යගොතමමජ්ඣිමදීපඞ්කරානමන්තරෙ නව අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා තීණිසතසහස්සානි සත්තාසීතිසහස්සානි ච හොන්ති. මජ්ඣිමදීපඞ්කරතො යාව මෙත්තෙය්‍යා අට්ඨවීසාති සබ්බං සමොධානෙත්වා අට්ඨවීසඤ්ච ද්වාදසසහස්සඤ්ච පඤ්චසතසහස්සානි ච හොන්ති තස්මා ඌනසඞ්ඛ්‍යාති වෙදිතබ්බා. පරිපුණ්ණසඞ්ඛ්‍යාවසෙන ඉච්ඡමානෙහි චින්තෙතබ්බාව. එසා ච සඞ්ඛ්‍යාවිචාරණා නිදානෙ වුත්තාව.

එවං ‘‘චින්තිතං සත්තසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං, නවසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යවාචකං;
කායවාචා චතුසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං, බුද්ධත්තංසමුපාගමී’’ති.

වුත්තෙසු වීසතිඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසු පවත්තඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පවසෙනෙව කතා. අත්ථතො පන සාරකප්පමණ්ඩකප්පවරකප්පසාරමණ්ඩකප්පභද්දකප්පවසෙන පඤ්චවිධාති වෙදිතබ්බා. ඉමානි පඤ්චනාමානි බුද්ධුප්පාදකප්පෙයෙව ලබ්භන්ති, අනුප්පන්නකප්පෙ පන සුඤ්ඤකප්පොත්වෙව නාමං ලබ්භති තථා හි කප්පසණ්ඨහනකාලෙ සබ්බපඨමං මහාබොධිපල්ලඞ්කට්ඨානෙයෙව පදුමිනිගබ්භා උප්පජ්ජති. සා යස්මිං කාලෙ එකො බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති, එකො පදුමිනිගබ්භො අට්ඨපරික්ඛාරෙහි සහ උප්පජ්ජති. තං දිස්වා සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මුනො නෙමිත්තපාඨකා අරහන්තො ඉමස්මිං කප්පෙ එකො බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සතීති සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සා හුත්වා අට්ඨපරික්ඛාරෙ ගහෙත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ ඨපෙන්ති ‘‘යදා බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති, තදා දස්සාමා’’ති. එවං ද්වෙ තයො චත්තාරො පඤ්ච බුද්ධා උප්පජ්ජිස්සන්ති, තදා ද්වෙ තීණි චත්තාරි පඤ්ච පදුමිනිගබ්භා අට්ඨපරික්ඛාරෙහි සහ උප්පජ්ජන්ති. තඤ්ච ඛො එකස්මිං යෙව නාළෙකෙක බද්ධා හුත්වා උප්පජ්ජන්ති. එවං කප්පසණ්ඨහනකාලතො

පට්ඨායෙව ඉමානි පඤ්ච නාමානි ලබ්භන්තීති වෙදිතබ්බානි. එත්තාවතා ඉමස්මිංයෙව විවට්ටට්ඨායීඅසඞ්ඛෙය්‍යකප්පෙ බුද්ධාදයො මහෙසක්ඛා පුඤ්ඤවන්තො චක්කවත්තිරාජානො උප්පජ්ජන්ති, තථා ආයුකප්පන්තරකප්පානිපි. තත්ථ ආයුකප්පො නාම තෙසං තෙසං සත්තානං ආයුපරිච්ඡෙදො. අන්තරකප්පො නාම තත්ථ සත්ථරොගදුබ්භික්ඛානං අඤ්ඤතරසංවට්ටනෙන බහූසු විනාසමුපගතෙසු අවසිට්ඨසත්තසන්තානප්පවත්තකුසලකම්මානුභාවෙන දසවස්සතො පට්ඨාය අනුක්කමෙන අසඞ්ඛෙය්‍යායුකප්පප්පමාණෙසු සත්තෙසු පන අධම්මසමාදානවසෙන කමෙන පරිහායිත්වා දසවස්සායුකෙසු ජාතෙසු රොගාදීනමඤ්ඤතරසංවට්ටනෙන සත්තානං විනාසප්පත්ති යාව අයමෙකො අන්තරකප්පො. එවං පරිච්ඡින්නඅන්තරකප්පවසෙන චතුසට්ඨීඅන්තරකප්පො එකො අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පො වීසති අන්තරකප්පප්පමාණොති අපරෙ වදන්ති. ඉමානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පානි එකො මහාකප්පො නාම. එවං තෙජො සංවට්ටවසෙන තාව මහාකප්පානං අන්තරං අග්ගිනාව විනස්සති. යස්මිං පන සමයෙ කප්පො උදකෙන නස්සති, තදා ආදිතොව කප්පවිනාසකමහාමෙඝො වුට්ඨහිත්වාති පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං අයං පන විසෙසො යථා තත්ථ දුතියසූරියො, එවමිධපි කප්පවිනාසකො ඛාරුදකමහාමෙඝො වුට්ඨාති සො ආදිතො සුඛුමං වස්සන්තො අනුක්කමෙන මහාධාරාහි කොටිසතසහස්සචක්කවාළං පූරෙන්තො වස්සති. ඛාරුදකෙන ඵුට්ඨඵුට්ඨා පථවීපබ්බතාදයො විලීයන්ති තං උදකං වාතෙන සමන්තතො ධාරිතං පථවිතො යාව පරිත්තාභා අප්පමාණාභා ආභස්සරාති තයොපි දුතියජ්ඣානභූමි උදකං ගණ්හාති. තත්ථ තයොපි බ්‍රහ්මලොකෙ විලීයාපෙත්වා සුභ කිණ්හෙ ආහච්ච තිට්ඨති යාව අණුමත්තං සඞ්ඛාරගතං අත්ථි, තාව න වූපසමති. උදකානුගතං පන සබ්බසඞ්ඛාරගතං අභිභවිත්වා සහසා වූපසමති අන්තරධානං ගච්ඡති, හෙට්ඨා ආකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො හොති මහන්ධකාරොති සබ්බං වුත්තසදිසමෙව. කෙවලං පනිධ ඔතිණ්ණොතිණ්ණෙ උදකෙ ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකං ආදිං කත්වා ලොකපාතුභාවො වෙදිතබ්බො. සුභකිණ්හතො චවිත්වා ආභස්සරට්ඨානාදීසු සත්තා නිබ්බත්තන්ති එත්ථාපි කප්පවිනාසකමහාමෙඝතො යාව කප්පවිනාසකඋදකපරිච්ඡෙදො සංවට්ටො නාම පඨමමසඞ්ඛෙය්‍යකප්පො නාමාති චත්තාරිඅසඞ්ඛෙය්‍යකප්පානි වුත්තසදිසානි එවං සත්ත මහාකප්පානි සත්තක්ඛත්තුං අග්ගිනා විලීයිත්වා අට්ඨමෙ මහාකප්පෙ උදකෙනපි විනාසො ච සණ්ඨහනඤ්ච වෙදිතබ්බං, එවං සත්තසත්තමහාකප්පො සත්තසත්තවාරං අග්ගිනා විලීයිත්වා අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ වාරෙ ආපෙන විලීයිත්වා අනුක්කමෙන තෙසට්ඨීමහාකප්පානි පරිපුණ්ණානි තදා ආපවාරං පටිබාහිත්වා චතුසට්ඨීමෙ මහාකප්පෙ වාතෙන විනස්සති තදා ආදිතො කප්පවිනාසකමහාවාතො වුට්ඨහිත්වාති සබ්බං පුබ්බෙ වුත්තනයමෙව. අයං පන විසෙසො යථා අග්ගිනා විනාසකප්පෙ දුතියසූරියො, එවමිධාපි කප්පවිනාසනත්ථං වාතො සමුට්ඨාති සො පඨමං සුඛුමරජං උට්ඨාපෙති, තතො ථූලරජං සණ්හරජං සුඛුමවාලිකං සක්ඛරපාසාණාදයොති යාව කූටාගාරමත්තෙ පාසාණෙපි විසමට්ඨානෙ ඨිතමහාරුක්ඛෙච උට්ඨාපෙති, තෙ පථවිතො නභමුග්ගතා න පුන පතන්ති, තත්ථෙව චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගච්ඡන්ති. යථානුක්කමෙන හෙට්ඨා මහාපථවියා වාතො සමුට්ඨහිත්වා පථවිං පරිවත්තෙත්වා උද්ධංමූලං කත්වා ආකාසෙ ඛිපති යොජනසතප්පමාණාපි පථවිප්පදෙසා ද්වියොජනතියොජනචතුයොජනපඤ්චයොජනඡයොජනසත්තයොජනප්පමාණාපි භිජ්ජිත්වා තෙ වෙගක්ඛිත්තා ආකාසෙයෙව චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගච්ඡන්ති චක්කවාළපබ්බතම්පි වාතො උක්ඛිපිත්වා ආකාසෙ ඛිපති තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සට්ටයන්තා චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනස්සන්ති එතෙනෙව භූමට්ඨකවිමානානි ආකාසට්ඨකවිමානානි ච විනාසෙන්තො ඡකාමාවචරදෙවලොකෙ නාසෙත්වා කොටිසතසහස්සචක්කවාළානි විනාසෙති. තත්ථ චක්කවාළා චක්කවාළෙහි, හිමවන්තා හිමවන්තෙහි, සිනෙරු සිනෙරුහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සමාගන්ත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනස්සන්ති. පථවිතො යාව පරිත්තසුභා, අප්පමාණසුභා, සුභණිණ්හාති තයොපි තතියජ්ඣානභූමී වාතො ගණ්හාති තත්ථ තයොපි බ්‍රහ්මලොකෙ විනාසෙත්වා වෙහප්ඵලං ආහච්ච අට්ඨාසි. එවං සබ්බං සඞ්ඛාරගතං විනාසෙත්වා සයං විනස්සති, හෙට්ඨා ආකාසෙන සහ උපරි ආකාසො එකො හොති මහන්ධකාරොති සබ්බං වුත්තසදිසං. ඉධ පන සුභකිණ්හබ්‍රහ්මලොකං ආදිං කත්වා ලොකො පාතුභවති. වෙහප්ඵලතො චවිත්වා සුභකිණ්හාදීසු සත්තා නිබ්බත්තන්ති, තත්ථකප්පවිනා සකමහාමෙඝතො යාව කප්පවිනාසකවාතුපච්ඡෙදො, ඉදං සංවට්ටො නාම, පඨමමසඞ්ඛෙය්‍යං නාමාති චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පානි එකො මහාකප්පො නාමාති සබ්බං තෙජොසංවට්ටෙ වුත්තනයමෙව.

වුත්තම්පි චෙතං.

‘‘සත්ත සත්ත ග්ගිනා වාරා, අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ දකා;
චතුසට්ඨී යදා පුණ්ණා, එකො වායුවරො සියා.

අග්ගිනා’භස්සරා හෙට්ඨා, ආපෙන සුභකිණ්හතො;
වෙහප්ඵලතො වාතෙන, එවං ලොකො විනස්සතී’’ති.

තස්මා තිණ්ණම්පි පඨමජ්ඣානතලානං එකකප්පෙපි අවිනාසාභාවතො සකලකප්පෙ තෙසං සම්භවො නත්ථීති අසඞ්ඛෙය්‍යා කප්පවසෙන තෙසං ආයුපරිච්ඡෙදො දට්ඨබ්බො. දුතියජ්ඣානතලතො පට්ඨාය පන පරිපුණ්ණමහාකප්පවසෙන ආයුපරිච්ඡෙදො දට්ඨබ්බො, න අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පවසෙන. යදි දුතියජ්ඣානතලතො පට්ඨාය පරිපුණ්ණමහාකප්පවසෙන ආයුපරිච්ඡෙදො සියා, කථං ආභස්සරාදීසු බ්‍රහ්මූනං අට්ඨමහාකප්පාදිවසෙන ආයු පරිපුණ්ණං සියා, තථා හි පඨමජ්ඣානතලං සත්තසු වාරෙසු අග්ගිනා විනස්සති. අට්ඨමෙ වාරෙ යාව ආභස්සරා උදකෙන විනස්සති පුන සත්තවාරෙසු අග්ගිනා පඨමජ්ඣානතලං, පුන අට්ඨමෙවාරෙ උදකෙන දුතියජ්ඣානතලං විනස්සතීති එවං අට්ඨමෙ වාරෙ ආපවාරං පටිබාහිත්වා යාව සුභකිණ්හා වාතෙන විනස්සති එවං චතුසට්ඨී පරිපුණ්ණා හොතීති සච්චං , හෙට්ඨාවිවට්ටට්ඨායී අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පවසෙන එකො සත්ත මහාකප්පානි චාති අට්ඨ කප්පානි

ආභස්සරබ්‍රහ්මූනං ආයුප්පමාණං හොති. චතුසට්ඨිකප්පෙසුපි විවට්ටට්ඨායීඅසඞ්ඛෙය්‍යකප්පවසෙන එකො තෙසට්ඨිමහාකප්පානි චාති චතුසට්ඨිකප්පානි සුභකිණ්හානං බ්‍රහ්මූනං ආයුප්පමාණං හොති තෙන වුත්තං පොරාණෙහි.

සත්ත සත්ත'ග්ගිනා වාරා, අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ දකා;
චතුසට්ඨී යදා පුණ්ණා, එකො වායුවරො සියා'ති.

කෙචි පන.

''අග්ගිනා'භස්සරා හෙට්ඨා, ආපෙන සුභකිණ්හතො;
වෙහප්ඵලතො වාතෙන, එවං ලොකො විනස්සතී''ති.

ඉමිස්සා ගාථාය ''ආභස්සරාති''ච ''සුභකිණ්හතො''ති ච ''වෙහප්ඵලතො''ති ච අභිවිධිවසෙන වුත්තභාවඤ්ච සමතලභාවෙපි සෙට්ඨභූමිත්තා පට්ඨානවසෙන වුත්තභාවඤ්ච අමඤ්ඤිත්වා සුද්ධාවාසභූමීසු විය උපරූපරිවසෙන භූමික්කමොති මඤ්ඤිත්වා.

''පඤ්චභූමි නට්ඨා අග්ගි, අට්ඨ භූමි නට්ඨා දකා;
නවභූමි නට්ඨා වාතා, ලොකනට්ඨා තදා සියුං.

පඨමෙ අග්ගි ද්වත්තිංස, දුතියෙ ආදි සොළස;
දුතියභූමෙ මජ්ඣෙ අට්ඨමං, තං ඡප්පඤ්ඤාස වාරකං.

ආභස්සරම්හි චතුත්ථං, පරිත්තසුභම්හි ද්වෙ ජලං;
අප්පමාණසුභං එකවාරං, මතං උදකසත්තම''න්ති.

වදන්ති තෙසං වාදෙ ආභස්සරතො හෙට්ඨා පඤ්චභූමි අග්ගිනට්ඨා, සුභකිණ්හතො හෙට්ඨා අට්ඨභූමි උදකනට්ඨාති වදන්ති. සමතලදීපනත්ථං සන්දෙහච්ඡෙදනත්ථං එවං ගහිතාති එකභවපරියොසානං සන්ධාය පටිසන්ධිභවඤ්චාති ආදි වුත්තන්ති. ඉමිස්සාපි අත්ථං දුග්ගහිතෙන ගහෙත්වා පටිසන්ධිභවඞ්ගවසෙන සදිසභාවමෙව සන්ධාය වුත්තන්ති පරිකප්පෙන්ති සො අයුත්තරූපො විය දිස්සති අතිවිය මිච්ඡාගාහො ච හොති අග්ගඤ්ඤසුත්තවිසුද්ධිමග්ගාදීහි විරුජ්ඣනතො සංවට්ටසීමාපි විරුද්ධා තත්ථ පඨමජ්ඣානතලං උපාදාය අග්ගිනා, දුතියජ්ඣානතලං උපාදාය උදකෙන, චතුත්ථජ්ඣානතලං උපාදාය වාතෙන විනස්සතීති වුත්තවචනෙනාපි විරුජ්ඣතෙව තස්මා ''ආභස්සරා''ති ච ''සුභකිණ්හතො''ති ච ''වෙහප්ඵලතො''ති ච එත්ථාභිවිධිවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. අඤ්ඤථා ''උපරි පබ්බතා දෙවො වස්සතී''ති එත්ථ විය ආභස්සරසුභකිණ්හවෙහප්ඵලානං තෙන තෙන සංවට්ටෙන විනාසොපි න භවෙය්‍ය. අයං ලොකවිපත්තිපරිච්ඡෙදො. එවං බුද්ධො ච දුල්ලභො ලොකෙ ති ඉමස්ස අත්ථො වුත්තොයෙව.

ඉති සාගරබුද්ධිත්ථෙරවිරචිතෙ සීමවිසොධනෙ

කප්පවිනාසකණ්ඩො දුතියො පරිච්ඡෙදො.

3. නිබ්බානකණ්ඩො

ඉදානි “සද්ධම්මසවනම්පි චාති ඉමස්ස සංවණ්ණනාක්කමො සම්පත්තො තත්ථ සද්ධම්මසවනම්පි ච ලොකෙ දුල්ලභමෙව තථා හි සද්ධම්මො නාම තිවිධො හොති. පරියත්තිසද්ධම්මො, පටිපත්තිසද්ධම්මො, පටිවෙධසද්ධම්මොති. තත්ථ පරියත්තිසද්ධම්මො නාම තෙපිටකං බුද්ධවචනං. පටිපත්තිසද්ධම්මො නාම තෙරසධුතඞ්ගානි අසීති ඛන්ධකවත්තාදයො අභිසමාචාරවත්තාදීනි. පටිවෙධසද්ධම්මො නාම චතුසච්චප්පටිවෙධො. තෙසු පරියත්තිසද්ධම්මො ද්වින්නං සද්ධම්මානං පුබ්බඞ්ගමොයෙව පදට්ඨානඤ්ච. කස්මා තංමූලකත්තා තථා හි පරියත්තියා අසති පටිවෙධො නාම නත්ථි. පරියත්තියා අන්තරහිතාය පටිපත්ති, පටිපත්තියා අන්තරහිතාය අධිගමො අන්තරධායති. කිං කාරණා අයඤ්හි පරියත්ති පටිපත්තියා පච්චයො හොති. පටිපත්තිඅධිගමස්සාපි පරියත්තියෙව පමාණං. තත්ථ පටිවෙධො ච පටිපත්ති ච හොතිපි නහොතිපි. එකස්මිඤ්හි කාලෙ පටිවෙධධරා භික්ඛූ බහූ හොන්ති, “එස භික්ඛු පුථුජ්ජනො”ති අඞ්ගුලිං පහරිත්වා දස්සෙතබ්බො හොති. ඉමස්මිං යෙව දීපෙ එකවාරං පුථුජ්ජනභික්ඛුනාම නාහොසි. පටිපත්තිපූරකාපි කදාචි බහූ හොන්ති කදාචි අප්පා. ඉති පටිවෙධො ච පටිපත්ති ච හොතිපි න හොතිපි. සාසනස්ස ඨිතියා පන පරියත්තියෙව පමාණං පණ්ඩිතො හි තෙපිටකං සුත්වා ද්වෙපි පූරෙති, යථා අම්හාකං බොධිසත්තො ආළාරස්ස සන්තිකෙ පඤ්ච අභිඤ්ඤා සත්ත ච සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපත්තියා පරිකම්මං පුච්ඡි. සො “න ජානාමී”ති ආහ. තතො උදකස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා අධිගතවිසෙසං සංසන්දිත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනස්ස පරිකම්මං පුච්ඡි. සො ආචික්ඛි, තස්ස වචනසමනන්තරමෙව මහාසත්තො තං සම්පාදෙසි එවමෙව පඤ්ඤවා භික්ඛු පරියත්තිං සුත්වා ද්වෙපි පූරෙති තස්මා පරියත්තියා ඨිතාය සාසනං ඨිතං හොති යථා මහාතළාකස්ස පාළියා ථිරාය උදකං න ඨස්සතීති න වත්තබ්බං උදකෙ සති පදුමාදීනි පුප්ඵානි න පුප්ඵිස්සන්තීති න වත්තබ්බං එවමෙව මහාතළාකස්ස ථිරපාළිසදිසෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ සති මහාතළාකෙ උදකසදිසා පටිපත්තිපූරකා කුලපුත්තා නත්ථීති න වත්තබ්බං. තෙසු සති මහාතළාකෙසු පදුමාදීනි පුප්ඵානි විය සොතාපන්නාදයො අරියපුග්ගලා නත්ථීති න වත්තබ්බං, එකන්තතො පරියත්තියෙව පමාණං පරියත්තියා අන්තරහිතාය පටිපත්තිපටිවෙධානං අන්තරධානතො. තත්ථ පරියත්තිනාම තෙපිටකං බුද්ධවචනං සාට්ඨකථා පාළියාව සා තිට්ඨති, තාව පරියත්ති පරිපුණ්ණා හොති. ගච්ඡන්තෙ කාලෙ කලියුගරාජානො අධම්මිකා හොන්ති තෙසු අධම්මිකෙසු රාජාමච්චාදයො අධම්මිකා හොන්ති තථා රට්ඨජනපදවාසිනොපි අධම්මිකා එතෙසං අධම්මිකතාය න දෙවො සම්මා වස්සති, තතො සස්සානි න සම්පජ්ජන්ති. තෙසු සම්පජ්ජන්තෙසු පච්චයදායකා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පච්චයෙ දාතුං න සක්කොන්ති. භික්ඛූ පච්චයෙහි කිලමන්තා අන්තෙවාසිකෙ සඞ්ගහෙතුං න සක්කොන්ති. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ පරියත්ති පරිහායති, අත්ථවසෙන ධාරෙතුං න සක්කොන්ති, පාළිවසෙනෙව ධාරෙන්ති. තතො කාලෙ ගච්ඡන්තෙ පාළිම්පි සකලං ධාරෙතුං න සක්කොන්ති පඨමං අභිධම්මපිටකං පරිහායති. පරිහායමානං මත්ථකතො පට්ඨාය පරියත්ති හායති පඨමඤ්හි මහාපකරණං පරිහායති. තස්මිං පරිහායමානෙ යමකං, කථාවත්ථු, පුග්ගලපඤ්ඤත්ති, ධාතුකථා, විභඞ්ගො, ධම්මසඞ්ගහොති එවං අභිධම්මපිටකෙ පරිහීනෙ මත්ථකතො පට්ඨාය සුත්තන්තපිටකං පරිහායති. පඨමඤ්හි අඞ්ගුත්තරනිකායො පරිහායති. තස්මිම්පි පඨමං එකාදසනිපාතො...පෙ.... තතො එකනිපාතොති එවං අඞ්ගුත්තරෙ පරිහීනෙ මත්ථකතො පට්ඨාය සංයුත්තනිකායො පරිහායති, පඨමං මහාවග්ගො පරිහායති. තතො පට්ඨාය සළායතනවග්ගො, ඛන්ධවග්ගො, නිදානවග්ගො, සගාථාවග්ගොති එවං සංයුත්තනිකායෙ පරිහීනෙ මත්ථකතො පට්ඨාය මජ්ඣිමනිකායො පරිහායති පඨමඤ්හි උපරිපණ්ණාසකො පරිහායති. තතො මජ්ඣිමපණ්ණාසකො, තතො මූලපණ්ණාසකොති එවං මජ්ඣිමනිකායෙ පරිහීනෙ මත්ථකතො පට්ඨාය දීඝනිකායො පරිහායති, පඨමඤ්හි පාථිකවග්ගො පරිහායති තතො මහාවග්ගො, තතො ඛන්ධකවග්ගොති දීඝනිකායෙ පරිහීනෙ සුත්තන්තපිටකං පරිහීනං නාම හොති. විනයපිටකෙන සද්ධිං ජාතකමෙව ධාරෙන්ති. විනයපිටකං ලජ්ජිනො ධාරෙන්ති. ලාභකාමා පන සුත්තන්තෙ කථිතෙපි සල්ලක්ඛෙන්තා නත්ථීති ජාතකමෙව ධාරෙන්ති. ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ජාතකම්පි ධාරෙතුං න සක්කොන්ති. අථ නෙසං පඨමං වෙස්සන්තරජාතකං පරිහායති. තතො පටිලොමක්කමෙන පුණ්ණකජාතකං, මහානාරදකස්සපජාතකං පරිහායති. විනයපිටකමෙව ධාරෙන්ති. ගච්ඡන්තෙ කාලෙ තම්පි මත්ථකතො පරිහායති පඨමඤ්හි පරිවාරො පරිහායති, තතො ඛන්ධකො භික්ඛුනීවිභඞ්ගො මහාවිභඞ්ගොති අනුක්කමෙන උපොසථක්ඛන්ධකමත්තමෙව ධාරෙන්ති, තදා පරියත්ති අනන්තරහිතාව හොති. යාව පන මනුස්සෙසු චතුප්පදිකගාථාපි පවත්තති, තාව පරියත්ති අනන්තරහිතාව හොති. යදා සද්ධො පසන්නො රාජා හත්ථික්ඛන්ධෙ සුවණ්ණචඞ්කොටකම්හි සහස්සත්ථවිකං ඨපාපෙත්වා “බුද්ධෙහි කථිතං චතුප්පදිකං ගාථං ජානන්තො ඉමං සහස්සං ගණ්හතූ”ති නගරෙ භෙරිං චරාපෙත්වා ගණ්හකං අලභිත්වා එකවාරං චරාපිතෙ න සුණන්තාපි හොන්ති අසුණන්තාපි, යාව තතියං චරාපෙත්වා ගණ්හකං අලභිත්වා රාජපුරිසා සහස්සත්ථවිකං පුන රාජකුලං පවෙසෙන්ති, තදා පරියත්තිඅන්තරහිතා නාම හොති. එවං පරියත්තියා අන්තරහිතාය පටිපත්තිපි පටිවෙධොපි අන්තරහිතොව හොති. සද්ධම්මසවනස්ස දුල්ලභභාවො ධම්මසොණ්ඩකවත්ථුනා දීපෙතබ්බො අම්හාකං කිර සම්මාසම්බුද්ධො කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මරාජස්ස සාසනන්තරධානතො නචිරෙනෙව කාලෙන බාරාණසිරඤ්ඤො පුත්තො ධම්මසොණ්ඩකරාජකුමාරො හුත්වා පිතුඅච්චයෙන රජ්ජෙ පතිට්ඨාය කස්සපදසබලෙන දෙසිතං ධම්මං සොතුකාමො හුත්වා මාසමත්තං රජ්ජං කත්වා අම්හාකං සම්මාසම්බුද්ධො ඉමස්මිං යෙව භද්දකප්පෙ රජ්ජං කාරෙත්වා දෙවනගරසදිසෙ බාරාණසිනගරෙ චක්කවත්තිරජ්ජසදිසං රජ්ජං කරොන්තො එවං චින්තෙසි... “මය්හං එවරූපං රජ්ජං කිං විලාසං රජ්ජානුභාවං සද්ධම්මවියොගෙන, දිවාකරවිරහිතො ආකාසො විය, සසඞ්කවිරහිතරත්ති විය, දාඨාවිරහිතගජො විය, වෙලන්තවිරහිතමහාසමුද්දො විය චක්ඛුවිරහිත සුසජ්ජිතවදනං විය, සුගන්ධවිරහිතපාරිජත්තපුප්ඵං විය, චතුඅක්ඛරනියමිතධම්මදෙසනාවියොගෙන මය්හං ඉදං රජ්ජං න සොභතී”ති චින්තෙත්වා සුවණ්ණචඞ්කොටකෙන සහස්සත්ථවිකං හණ්ඩකං සුසජ්ජිතං මඞ්ගලහත්ථිකුම්භෙ ඨපෙත්වා බාරාණසීනගරෙ මහාවීථියං භෙරිං චරාපෙති “එකපදිකං වා ද්විපදිකං වා තිපදිකං වා චතුප්පදිකං වා ධම්මපදං

ජානන්තස්ස දම්මී''ති එවං භෙරිං චරාපෙත්වා ධම්මජානනකං අලභිත්වා පුනප්පුනං ද්විසහස්සං තිසහස්සං යාව සතසහස්සං කොටි ද්වෙ සහස්සකොටි, සතසහස්සකොටි ගාමනිගමජනපදසෙනාපතිට්ඨානං උපරාජට්ඨානං. පරියොසානෙ ධම්මදෙසකං අලභිත්වා අත්තනො සුවණ්ණපීඨකං සෙතච්ඡත්තං වජිත්වාපි ධම්මදෙසකං අලභිත්වා රජ්ජසිරිං පහාය අත්තානං වජිත්වා ''ධම්මදෙසකස්ස දාසො හුත්වාපි ධම්මං සොස්සාමී''ති වත්වා එවම්පි ධම්ම දෙසකං අලභිත්වා විප්පටිසාරී හුත්වා ''කිං මෙ සද්ධම්මවියොගෙන රජ්ජෙනාති අමච්චානං රජ්ජං නියාතෙත්වා සද්ධම්මගවෙසකො හුත්වා ධම්මසොණ්ඩකමහාරාජා මහාවනං පාවිසි ධම්මසොණ්ඩකමහාරාජස්ස සද්ධම්මසවනං සන්ධාය පවිට්ඨක්ඛකෙ සක්කදෙවමහාරාජස්ස වෙජයන්තපාසාදො සහෙව කිණ්ණිකාය කම්පො අහොසි, පණ්ඩුකම්බලසිලාසනං උණ්හාකාරං අහොසි. සක්කොදෙවරාජා කෙනකාරණෙන පණ්ඩුකම්බලසිලාසනං උණ්හාකාරං අහොසී''ති චින්තෙත්වා අත්තනො සහස්සනෙත්තෙන දෙවමනුස්සෙසු විත්ථාරෙත්වා ඔලොකෙන්තො ධම්මගවෙසකො හුත්වා වනං පවිට්ඨං ධම්මසොණ්ඩකමහාරාජානං දිස්වා චින්තෙසි… ''අජ්ජ මෙ අත්තානම්පි ජහාය රක්ඛසවෙසං මාපෙත්වා එතං අනිච්චපරිදීපනං ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණං සකලසරීරෙ දොසං දස්සෙත්වා ධම්මං දෙසෙත්වා එතං සකරජ්ජෙයෙව පතිට්ඨාපෙතබ්බ''න්ති චින්තෙත්වා සක්කො දෙවරාජා යක්ඛසරූපං මාපෙත්වා බොධිසත්තස්ස අභිමුඛො අවිදූරෙ අත්තානං දස්සෙසි. තං දිස්වා ධම්මසොණ්ඩකමහාරාජා එවං චින්තෙසි… ''එවංරූපො නාම රක්ඛසො ධම්මං ජානෙය්‍යා''ති, චින්තෙත්වා අවිදූරෙ ඨානෙ ඨත්වා පුච්ඡාමීති රක්ඛසෙන සද්ධිං සල්ලපන්තො ආහ ''සාමිපුඤ්ඤදෙවරාජ ඉමස්මිං පන වනසනෙ වසනකදෙවරාජා කිං තුම්හෙ ධම්මං ජානාසී''ති, දෙවතා ''මහාරාජ ධම්මං ජානාමී''ති ආහ. ''යදි ධම්මං ජානාසි, මය්හං ධම්මකථං කථෙථා''ති ආහ. ''අහං තුය්හං ධම්මං කථෙස්සාමි, ත්වං මය්හං කීදිසං ධම්මකථිකස්ස සක්කාරං කරිස්සසී''ති ආහ. ''එවං සන්තෙ මය්හං ධම්මං කථෙත්වා පච්ඡා මය්හං සරීරෙ මංසං ඛාදිස්සසී''ති ආහ. ''අහං මහාරාජ ඡාතො හුත්වා ධම්මං කථෙතුං න සක්කොමී''ති ආහ. ''යදි තුම්හෙ පඨමං මංසං ඛාදථ, ධම්මං කො සුණිස්සතී''ති ආහ. පුන සො රක්ඛසො ''නාහං ධම්මං දෙසෙතුං සක්කොමී''ති. පුන රාජා ''මය්හං ධම්මපටිලාභඤ්ච තුම්හාකං මංසපටිලාභඤ්ච තුම්හෙ ජානිත්වා මය්හං ධම්මං දෙසෙථා''ති ආහ. අථ සක්කො දෙවරාජා ''සාධු හොථා''ති වත්වා අවිදූරෙ ඨානෙ උබ්බෙධෙන තිගාවුතමත්තං මහන්තං අඤ්ජනපබ්බතං මාපෙත්වා එවමාහ… ''සචෙ මහාරාජ ඉමං පබ්බතමුද්ධනිං ආරුය්හ ආකාසා උප්පතිත්වා ත්වං මම මුඛෙ පතිස්සසි, අහං තෙ ආකාසගතකාලෙ ධම්මං දෙසෙස්සාමි, එවං සන්තෙ තුය්හඤ්ච ධම්මප්පලාභො මය්හඤ්ච මංසපටිලාභො භවිස්සතී''ති ආහ. තස්ස කථං සුත්වා ධම්මසොණ්ඩකමහාරාජා ''අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පුරිසො හුත්වා අධම්මසමඞ්ගී හුත්වා අධම්මස්සෙව අත්ථාය පාණාතිපාතො අදින්නාදානො කාමෙසුමිච්ඡාචාරො සූකරිකො ඔරබ්භිකො සාකුණිකො චොරො පරදාරිකො තං ගහෙත්වා සීසච්ඡින්නානං ලොහිතං චතූසු මහාසමුද්දෙසු උදකතොපි බහුතරං මාතාපිතුආදීනම්පි මනාපානං අත්ථාය රොදන්තානං අස්සු චතුසුමහාසමුද්දෙසු උදකතොපි බහුතරං, ඉමං පන සරීරං ධම්මස්ස අත්ථාය වික්කිණාමි තං මහප්ඵලඤ්ච මනාපඤ්චා''ති චින්තෙත්වා ''සාධු මාරිස එවං කරොමී''ති පබ්බතං ආරුය්හ පබ්බතග්ගෙ ඨිතො ''මම රජ්ජෙන සද්ධිං මය්හං සජීවසරීරං සද්ධම්මස්සත්ථාය දස්සාමී''ති සොමනස්සො හුත්වා ''ධම්මං කථෙථා''ති සද්ධම්මත්ථාය ජීවිතං පරිච්චජිත්වා ආකාසතො උප්පතිත්වා ධම්මං කථෙථාති ආහ. අථ සක්කො දෙවරාජා සකත්තභාවෙන සබ්බාලඞ්කාරෙහි පටිමණ්ඩිතො අතිවිය සොතුං සොමනස්සො ආකාසතො පතන්තං දිබ්බඵස්සෙන පරාමසන්තො උරෙන පටිග්ගණ්හිත්වා දෙවලොකං නෙත්වා පණ්ඩුකම්බලසිලාසනෙ නිසීදාපෙත්වා මාලාගන්ධාදීහි පූජෙත්වා ධම්මසොණ්ඩකමහාරාජස්ස ධම්මං දෙසෙන්තො ඉමං ගාථමාහ.

''අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා, උප්පාදවයධම්මිනො;
උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තෙසං වූපසමො සුඛො''ති.

එවං සක්කො ධම්මසොණ්ඩකමහාරාජස්ස ධම්මං දෙසෙත්වා දෙවලොකසම්පත්තිං දස්සෙත්වා දෙවලොකතො ආනෙත්වා සකරජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙත්වා අප්පමාදෙන ඔවදිත්වා දෙවලොකමෙව අගමාසි එවං සද්ධම්මසවනස්සාපි දුල්ලභභාවො වෙදිතබ්බො. එවං පරියත්තිඅන්තරධානෙන පටිපත්ති පටිවෙධාපි අන්තරධායන්ති. එත්ථ ච තීණි පරිනිබ්බානානි වෙදිතබ්බානි කතමානි තීණි පරිනිබ්බානානි. කිලෙසපරිනිබ්බානං, ඛන්ධපරිනිබ්බානං, ධාතුපරිනිබ්බානන්ති. තත්ථ කිලෙසපරිනිබ්බානං බොධිමණ්ඩෙයෙව හොති, භගවා හි බොධිමණ්ඩෙයෙව වීරියපාදෙහි සීලපථවියං පතිට්ඨාය සද්ධාහත්ථෙන කම්මක්ඛයකරං ඤාණඵරසුං ගහෙත්වා සබ්බෙ ලොභදොසමොහවිපරීතමනසිකාරඅහිරිකානොත්තප්පකොධූපනාහමක්ඛපළාස-ඉස්සාමච්ඡරියමායාසාඨෙය්‍යථම්භසාරම්භමානාති මානමදපමාදතණ්හා'විජ්ජාතිවිධාකුසලමූලදුච්චරිතසංකිලෙසමලවිසමසඤ්ඤාවිතක්ක පපඤ්චචතුබ්බිධවිපරියෙසආසවගන්ථඔඝයොගා'ගතිගන්ථු' පාදානපඤ්චචෙතොඛිලවිනිබන්ධනීවරණා'භිනන්දන ඡවිවාදමූලතණ්හාකායසත්තානුසය අට්ඨමිච්ඡත්තනවතණ්හාමූලකදසාකුසලකම්මපථ ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගත අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතප්ප භෙද සබ්බදරථපරිළාහකිලෙසසතසහස්සානි, සඞ්ඛෙපතො වා පඤ්ච කිලෙසඅභිසඞ්ඛාරඛන්ධමච්චුදෙවපුත්තමාරෙ අසෙසතො හතා විහතා අනභාවංකතා තස්මා සබ්බෙපි කිලෙසා බොධිමණ්ඩෙයෙව නිබ්බානං නිරොධං ගච්ඡන්තීති කිලෙසනිබ්බානං බොධිමණ්ඩෙයෙව හොති එත්ථ ච බොධීති අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං අධිප්පෙතං තථා හි සබ්බෙසම්පි බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඅරියසාවකානං අරහත්තමග්ගක්ඛණෙයෙව සබ්බෙපි කිලෙසා අසෙසං නිරොධං නිබ්බානං ගච්ඡන්ති තෙපි බුද්ධා උග්ඝටිතවිඤ්ඤූවිභජ්ජිතඤ්ඤූනෙය්‍යවසෙන තිවිධා හොන්ති වුත්තඤ්හෙතං ජාතත්තකීසොතත්තකීනිදානෙ.

''උග්ඝටිතඤ්ඤූනාමකො, විභජ්ජිතඤ්ඤූනො දුවෙ;
තතියො නෙය්‍යො නාමෙන, බොධිසත්තො තිධා මතො.

උග්ඝටිතඤ්ඤුබොධිසත්තො, පඤ්ඤාධිකොති නාමසො;
විභජ්ජිතඤ්ඤුබොධිසත්තො, වුත්තො වීරියාධිකො.

මතො නෙය්‍යො සද්ධාධිකො නාම, බොධිසත්තා ඉමෙ තයො;
කප්පෙව සතසහස්සෙ, චතුරො ච අසඞ්ඛෙය්‍යෙ.

පූරෙත්වා බොධිසම්භාරෙ, ලද්ධබ්‍යාකරණො පුරෙ;
උග්ඝටිතඤ්ඤුබොධිසත්තො, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං.

අට්ඨමෙ ච අසඞ්ඛෙය්‍යෙ, කප්පෙ ච සතසහස්සෙ;
පූරෙත්වා බොධිසම්භාරෙ, ලද්ධබ්‍යාකරණො පුරෙ.

විපඤ්චිතඤ්ඤුබොධිසත්තො, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං;
නෙය්‍යො තු බොධිසත්තො ච, සොළසෙ අසඞ්ඛෙය්‍යෙ.

කප්පෙ ච සතසහස්සෙ, ලද්ධබ්‍යාකරණො පුරෙ;
පූරෙත්වා බොධිසම්භාරෙ, පත්තො සම්බොධිමුත්තම''න්ති.

සුත්තනිපාතඅපදානට්ඨකථාසු පන ''බුද්ධානං ආනන්ද හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච, මජ්ඣිමපරිච්ඡෙදෙන අට්ඨ අසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච, උපරිමපරිච්ඡෙදෙන සොළසාසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච. එතෙච පඤ්ඤාධිකසද්ධාධිකවීරියාධිකවසෙන වෙදිතබ්බාති වුත්තං තෙසු පඤ්ඤාධිකො චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච, සද්ධාධිකො අට්ඨඅසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච, වීරියාධිකො සොළසඅසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්චාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ පඤ්ඤාධිකො යොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සංසරන්තොපි පඤ්ඤාබහුල්ලවසෙන සම්පන්නජ්ඣාසය සම්භවතො ඛිප්පඤ්ඤෙව තස්ස සම්බොධි. සද්ධාධිකො පන මන්දපඤ්ඤත්තා අස්සද්දහිතබ්බෙපි සද්දහති, තස්මා තස්ස මන්දඤ්ඤෙව සම්බොධි. වීරියාධිකො පන උභයමන්දො අස්සද්දහිතබ්බම්පි සද්දහති, අකත්තබ්බම්පි කරොති, රාජා පස්සෙනදීකොසලො යථා සො හි සබ්බඤ්ඤුබුද්ධෙ ධරමානෙයෙව අගමනීයම්පි පරදාරං ගන්තුං චිත්තං උප්පාදෙත්වා පරං ජීවිතා වොරොපෙතුං ආරද්ධො නෙරයිකානං විරවන්තානං දු-ස-න-සොති සද්දම්පි සුත්වා අතිවිමූළ්හො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධං ඨපෙත්වා මිච්ඡාදිට්ඨිබ්‍රාහ්මණං පුච්ඡිත්වා තස්ස වචනෙන සබ්බජනානං යඤ්ඤත්ථාය දුක්ඛං උප්පාදෙසි කො පනවාදො අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ, තථා හි එස කස්සපභගවතො සාසනන්තරධානෙන අන්ධභූතෙ ලොකෙ බාරාණසියං රාජා හුත්වාපි නිග්‍රොධරුක්ඛදෙවතාය යඤ්ඤත්ථාය එකසතරාජානො මහෙසීහි සද්ධිං මාරෙතුං ආරද්ධො. එවං වීරියාධිකො උභයමන්දො, තස්මා තස්ස සම්බොධි අතිමන්දොති එවං පඤ්ඤාධිකසද්ධාධිකවීරියාධිකවසෙන කාලස්සාපි රස්සදීඝභාවො වෙදිතබ්බොති. පච්ඡිමනයොඑව පසංසිතබ්බොති අයමෙත්ථ අම්හාකං අත්තනොමති. ඛන්ධපරිනිබ්බානං පන කුසිනාරාය උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ යමකසාලානමන්තරෙ වෙසාඛපුණ්ණමදිවසෙ පච්චූසසමයෙ එකූනවීසතියා චුතිචිත්තෙසු මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස සොමනස්සඤාණසම්පයුත්තඅසඞ්ඛාරිකකුසලචිත්තසදිසෙන මහාවිපාකචිත්තෙන අබ්‍යාකතෙන චරිමකං කත්වා කත්ථචි භවෙ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස අනන්තරපච්චයො හුත්වා කම්මතණ්හාකිලෙසෙහි අනුපාදානො සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො උපාදින්නකක්ඛන්ධපරිච්චාගො හොතීති වෙදිතබ්බං. විත්ථාරො පන දීඝනිකායෙ මහාවග්ගෙ මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනායං ඔලොකෙතබ්බො. තත්ථ විදෙසං ගච්ඡන්තො පුරිසො සබ්බං ඤාතිජනං ආලිඞ්ගෙත්වා සීසෙ චුම්බිත්වා ගච්ඡති විය භගවාපි නිබ්බානපුරං පවිසන්තො සබ්බෙපි චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තියො අනවසෙසං සමාපජ්ජිත්වා යාව සඤ්ඤාවෙදයිතං, තතොපි වුට්ඨාය යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඣානඞ්ගානි පච්චවෙක්ඛිත්වා භවඞ්ගචිත්තෙන අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන පරිනිබ්බායි. පාළියං පන ''චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා සමනන්තරා භගවා පරිනිබ්බායී''ති වුත්තං තත්ථ ද්වෙ සමනන්තරා ඣානසමනන්තරා, පච්චවෙක්ඛණසමනන්තරාති. තත්ථ ඣානා වුට්ඨාය භවඞ්ගං ඔතිණ්ණස්ස තත්ථෙව පරිනිබ්බානං ඣානසමනන්තරං නාම. ඣානා වුට්ඨහිත්වා පුන ඣානඞ්ගානි පච්චවෙක්ඛිත්වා භවඞ්ගං ඔතිණ්ණස්ස තත්ථෙව පරිනිබ්බානං පච්චවෙක්ඛණසමනන්තරං නාම. භගවා පන ඣානසමනන්තරා අපරි නිබ්බායිත්වා පච්චවෙක්ඛණසමනන්තරමෙව පරිනිබ්බායීති වෙදිතබ්බං, තෙනෙවාහ ''භගවා පන ඣානං සමාපජ්ජිත්වා ඣානා වුට්ඨාය ඣානඞ්ගානි පච්චවෙක්ඛිත්වා භවඞ්ගචිත්තෙන අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන පරිනිබ්බායී''ති. එත්ථ භගවතො පරිනිබ්බානචිත්තස්ස කිං ආරම්මණං කම්මං වා හොති, උදාහු කම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තානි, අථ නිබ්බානන්ති අපරෙ එවං වදන්ති.

නාහු අස්සාසපස්සාසා, ඨිතචිත්තස්ස තාදිනො;
අනෙජො සන්ති'මාරබ්භ, යංකාල'මකරී මුනි.

අසල්ලීනෙන චිත්තෙන, වෙදනං අජ්ඣවාසයි;
පජ්ජොතස්සෙ'ව නිබ්බානං, විමොක්ඛො චෙතසො අහු'ති.

ඉමිස්සාගාථාය ‘‘යං යො මුනි අනෙජො සන්ති නිබ්බානං ආරබ්භ කාලං අකරී’’ති යොජෙත්වා භගවතො පරිනිබ්බානචිත්තස්ස නිබ්බානාරම්මණන්ති තමයුත්තං, පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතීනං නිබ්බානාරම්මණස්ස අනාරහත්තා ‘‘නිබ්බානං ගොත්‍රභුස්ස වොදානස්ස මග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයෙනපච්චයො, නිබ්බානං ඵලස්ස ආවජ්ජනාය’’ති පට්ඨානපාළියා ජවනආවජ්ජනානමෙව අධිප්පෙතත්තා තස්මා එත්ථ ‘‘යං යො මුනි ඵලසමාපත්තියා අනෙජො අනෙජසඞ්ඛාතො තණ්හාරහිතො සන්තිං නිබ්බානං ආරබ්භ ආරම්මණං කත්වා කාලං අසීතිවස්සපරිමාණං අකරි අතික්කමී’’ති යොජනා කාතබ්බා. කෙචි පන එවං වදන්ති… ‘‘කත්ථචි පන අනුප්පජ්ජමානස්ස ඛීණාසවස්ස යථොපට්ඨිතං නාමරූපධම්මාදිකමෙව චුතිපරියොසානානං ගොචරභාවං ගච්ඡති, න කම්ම-කම්මනිමිත්තාදයො’’ති වුත්තත්තා කම්මනිත්තගතිනිමිත්තානි අරහතො චුතිචිත්තස්ස ආරම්මණභාවං න ගච්ඡන්තීති තම්පි අයුත්තමෙව අයඤ්හෙත්ථත්ථො කත්ථචි පන භවෙ අනුප්පජ්ජමානස්ස ඛීණාසවස්ස අරහතො යථා යථා යෙන යෙන පකාරෙන උපට්ඨිතං නාමරූපධම්මාදිකමෙව චුතිපරියොසානං ආවජ්ජනජවනචිත්තානං ගොචරභාවං ගච්ඡති, පුන භවාභිනිබ්බත්තියා අභාවතො. කිං කාරණං භූතානි කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තානි ගොචරභාවං න ගච්ඡන්තීති. චුතිචිත්තස්ස පන පටිසන්ධිචිත්තෙන ගහිතං අතීතාරම්මණමෙව ගොචරභාවං ගච්ඡති. ‘‘නාමරූපාදිකමෙවා ති එත්ථ නාම’’න්ති චිත්තචෙතසිකනිබ්බානං රූපන්ති අට්ඨාරසවිධං රූපං සඞ්ගණ්හාති. නාමඤ්ච රූපඤ්ච නාමරූපා. නාමරූපා ච තෙ ධම්මා චෙති තථා. තෙ ආදි යෙසං තෙති නාමරූපධම්මාදි තමෙව නාමරූපධම්මාදිකං. ආදිසද්දෙන ඡ පඤ්ඤත්තියො සඞ්ගණ්හාති, තෙන නිබ්බානම්පි අරහතො මරණාසන්නකාලෙ ක්‍රියජවනස්සපි ආරම්මණභාවො භවෙය්‍යාති අම්හාකං ඛන්ති වීමංසිත්වා පන ගහෙතබ්බං. භගවතො නිබ්බානචිත්තස්ස පන තුසිතපුරතො චවිත්වා සිරිමහාමායාය කුච්ඡිම්හි වසිතපටිසන්ධිචිත්තෙන ගහිතාරම්මණමෙව ආරම්මණං හොතීති දට්ඨබ්බං තඤ්ච ඛො ගතිනිමිත්තමෙව, න කම්මකම්මනිමිත්තානි. යුත්තිතොපි ආගමතොපි ගතිනිමිත්තමෙව යුජ්ජති තථා හි තුසිතපුරෙයෙව සෙතකෙතුදෙවපුත්තො හුත්වා දිබ්බගණනාය චත්තාරි සහස්සානි, මනුස්සගණනාය සත්තපඤ්ඤාසවස්සකොටි,සට්ඨිවස්සසතසහස්සානි ඨත්වා පරියොසානෙ පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා සුද්ධාවාසෙ අරහන්තබ්‍රහ්මුනා දසහි චක්කවාළසහස්සෙහි ආගම්ම දෙවතාවිසෙසෙහි ච.

‘‘කාලො දෙව මහාවීර, උප්පජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද’’න්ති.

යාචියමානො ‘‘කාලං දීපඤ්ච දෙසඤ්ච, කුලං මාතරමෙව චා’’ති වුත්තානි පඤ්ච මහාවිලොකනානි විලොකෙත්වා තුසිතපුරතො චවිත්වා ආසාළ්හීපුණ්ණමායං උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙනෙව සද්ධිං එකූනවීසතියා පටිසන්ධිචිත්තෙසු මෙත්තාපුබ්බභාගමස්ස සොමනස්සඤාණසම්පයුත්තඅසඞ්ඛාරිකකුසලචිත්තස්ස සදිසෙන මහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. තදාරම්මණාසන්නවීථිතො පුබ්බභාගෙ ආලොකිතානි කාලදීපදෙසකුලමාතරවසෙන ඉමානි පඤ්ච පටිසන්ධිචිත්තස්ස ගතිනිමිත්තාරම්මණභාවෙන ගොචරභාවං ගච්ඡන්තීති අම්හාකං ඛන්ති තන්නින්නතප්පොණතප්පබ්භාරවසෙන බාහුල්ලප්පවත්තිතො තෙනෙව අභිධම්මත්ථසඞ්ගහාදීසු අභිධම්මත්ථ විභාවනියං ‘‘මරණකාලෙ යථාරහං අභිමුඛීභූතං භවන්තරෙ පටිසන්ධිජනකං කම්මං වා තං කම්මකරණකාලෙ රූපාදිකමුපලද්ධපුබ්බමුපකරණභූතඤ්ච කම්මනිමිත්තං වා අනන්තරමුප්පජ්ජමානභවෙ උපලභිතබ්බං උපභොගභූතං ගතිනිමිත්තං වා කම්මබලෙන ඡන්නං ද්වාරානමඤ්ඤතරස්මිං පච්චුපට්ඨාසි, තතො පරං තමෙව තථොපට්ඨිතමාලම්බණං ආරබ්භ විපච්චමානකකම්මානුරූපං පරිසුද්ධං වා, උපක්කිලිට්ඨං වා උපපජ්ජිතබ්බභවානුරූපං තත්ථොණතංව චිත්තසන්තානමභිණ්හං පවත්තති බාහුල්ලෙන. තමෙව වා පන ජනකභූතං කම්මං අභිනවකරණවසෙන ද්වාරප්පත්තං හොති. පච්චාසන්නමරණස්ස පන තස්ස වීථිචිත්තාවසානෙ භවඞ්ගක්ඛයෙවා චවනවසෙන පච්චුප්පන්නභවපරියොසානභූතං චුතිචිත්තං උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති. තස්මිං නිරුද්ධාවසානෙ තස්සානන්තරමෙව තථා ගහිතමාලම්බණමාරබ්භ සවත්ථුකමවත්ථුකමෙව වා යථාරහං අවිජ්ජානුසයපරික්ඛිත්තෙන තණ්හානුසයමූලකෙන සඞ්ඛාරෙන ජනියමානං සම්පයුත්තෙහි පරිග්ගය්හමානං සහජාතානමධිට්ඨානභාවෙන පුබ්බඞ්ගමභූතං භවන්තරපටිසන්ධානවසෙන පටිසන්ධිසඞ්ඛාතං මානසමුප්පජ්ජමානමෙව පතිට්ඨාති භවන්තරෙ’’ති වුත්තං. තත්ථ ‘‘තත්ථොණතංව චිත්තසන්තානමභිණ්හං පවත්තති බාහුල්ලෙනා’’ති ඉමිනා කම්මබලෙන උපට්ඨිතං ගතිනිමිත්තං මරණාසන්නවීථිතො පුබ්බෙ එකාහද්වීහාදිවසෙන සත්තාහම්පි, සත්තාහතො උත්තරිපි උප්පජ්ජතෙ වාති දස්සෙති තථා හි පරිසුද්ධං වා උපක්කිලිට්ඨං වා විපච්චමානකකම්මානුරූපං ගතිනිමිත්තං චිරකාලම්පි තිට්ඨති, අරියගාලතිස්සචොරඝාතකාදයො විය තථා හි අරියගාලතිස්සො නාම උපාසකො සීහළදීපෙ අත්තනො භරියාය සුමනාය සද්ධිං යාවජීවං දානාදි පුඤ්ඤකම්මානි කත්වා ආයුහපරියොසානෙ අරියගාලතිස්සස්ස මරණමඤ්චෙ නිපන්නස්ස ඡදෙවලොකතො රථං ආනෙත්වා අත්තනො අත්තනො දෙවලොකං වණ්ණෙසුං. උපාසකො දෙවතානං කථං සුත්වා තුසිතපුරතො ආභටරථං ඨපෙත්වා අවසෙසරථෙ ‘‘ගහෙත්වා ගච්ඡථා’’ති ආහ. සුමනා පන අත්තනො සාමිකස්ස වචනං සුත්වා ‘‘කිං තිස්ස මරණාසන්නෙ විලාපං අකාසී’’ති ආහ. තිස්සො අත්තනො භරියාය කථං සුත්වා ආහ… ‘‘අහං විලාපං න කරොමි, දෙවලොකතො දෙවතා ඡ රථෙ ආනෙසුං තාහි දෙවතාහි සද්ධං කථෙමී’’ති. තං නපස්සාමි කුහි’’න්ති වුත්තෙ පුප්ඵදාමං ආහරාපෙත්වා ආකාසෙ ඛිපාපෙසි. සා තං පුප්ඵදාමං රථසීසෙ ඔලම්බමානං දිස්වා ගබ්භං පවිසිත්වා සයනෙ සයිත්වා නාසිකවාතං සන්නිරුජ්ඣිත්වා චවිත්වා පාතුරහොසි. සා අත්තනො සාමිකස්ස සාසනං පෙසෙසි… ‘‘අහං පන පඨමං ආගතොම්හි, ත්වං කස්මා චිරායසී’’ති. උභොපි රථෙ ඨත්වා සබ්බෙ ඔලොකෙන්තානංයෙව තුසිතපුරං අගමංසු. ඉමස්මිඤ්හි වත්ථුස්මිං සාමිකස්ස උපට්ඨිතගතිනිමිත්තං භරියාය පාකටං හුත්වා පුරෙතරතුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා සාමිකස්ස සාසනං පෙසෙසි තෙන අරියගාලතිස්සස්ස චිරකාලං ගතිනිමිත්තං උපට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. මනුස්සලොකෙ හි චිරකාලං තුසිතපුරෙ මුහුත්තංව හොති. එවං පරිසුද්ධං විපච්චමානකකම්මානුරූපං ගතිනිමිත්තං චිරකාලං පවත්තති ඉමිනා නයෙන දුට්ඨගාමණිඅභයධම්මිකඋප්සකාදීනම්පි වත්ථු විත්ථාරෙතබ්බං. චොරඝාතකස්ස පන මහානිරයෙ විපච්චමානකකම්මානුරූපං නෙරයග්ගිජාලාදිකං සත්තාහං

උපට්ඨාති. සාවත්ථිනගරෙ කිර පඤ්චසතා චොරා බහිනගරෙ චොරකම්මං කරොන්ති. අථෙකදිවසං ජනපදපුරිසො තෙසං අබ්භන්තරො හුත්වා චොරකම්මං අකාසි, තදා තෙ සබ්බෙපි රාජපුරිසා අග්ගහෙසුං. රාජා තෙ දිස්වා ''තුම්හාකං අන්තරෙ ඉමෙ සබ්බෙ මාරෙතුං සමත්ථස්ස ජීවිතං දම්මී''ති ආහ. පඤ්චසතා චොරා අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්බන්ධා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහායකාති අඤ්ඤමඤ්ඤං මාරෙතුං න ඉච්ඡිංසු, ජනපදමනුස්සො පන ''අහං මාරෙමී''ති වත්වා සබ්බෙ මාරෙසි. රාජා තස්ස තුස්සිත්වා චොරඝාතකකම්මං අදාසි. සො පඤ්චවීසතිවස්සානි චොරඝාතකකම්මං අකාසි. රාජා තස්ස මහල්ලකොති වත්වා අඤ්ඤස්ස චොරඝාතක කම්මං දාපෙසි. සො චොරඝාතකකම්මා අපනීතො අඤ්ඤතරස්ස සන්තිකෙ නාසිකවාතං උග්ගණ්හිත්වා හත්ථපාදකණ්ණනාසාදීහි ඡින්දිතබ්බානං ඌරුථනකට්ඨානං භින්දන්තමාරෙතබ්බයුත්තානං නාසිකවාතං විස්සජ්ජෙත්වා මාරෙතබ්බං මන්තං ලභි. සො රාජානං ආරොචෙත්වා නාසිකවාතෙන චොරඝාතකකම්මං කරොන්තස්සෙව තිංස වස්සානි අතික්කමි. සො පච්ඡා මහල්ලකො හුත්වා මරණමඤ්චෙ නිපජ්ජි ''සත්තදිවසෙන කාලං කරිස්සතී''ති. මරණකාලෙ මහන්තං වෙදනං අහොසි. සො මහානිරයෙ නිබ්බත්තො විය මහාසද්දං කත්වා දුක්ඛිතො හොති. තස්ස සද්දෙන භීතා මනුස්සා උභතොපස්සෙ ගෙහං ඡඩ්ඩෙත්වා පලායිංසු. තස්ස මරණදිවසෙ සාරිපුත්තත්ථෙරො දිබ්බචක්ඛුනා ලොකං ඔලොකෙන්තො එතස්ස කාලං කත්වා මහානිරයෙ නිබ්බත්තමානං දිස්වා තස්ස අනුකම්පං පටිච්ච ගෙහද්වාරෙ පාකටො අහොසි. සො කුජ්ඣිත්වා නාසිකවාතං විස්සජ්ජෙසි. යාව තතියං විස්සජ්ජමානොපි විස්සජ්ජාපෙතුං අසක්කොන්තො ථෙරං අතිරෙකෙන විරොචමානං දිස්වා චිත්තං පසාදෙත්වා පායාසං ථෙරස්ස දාපෙසි. ථෙරො මඞ්ගලං වඩ්ඪෙත්වා අගමාසි. චොරඝාතකො ථෙරස්ස දින්නදානං අනුස්සරිත්වා චවිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්ති, නිරයජාලාදයො අන්තරධායන්ති. සො අනාගතෙපි පච්චෙකබුද්ධො භවිස්සති. එවං උපක්කිලිට්ඨං වා විපච්චමාන කකම්මානුරූපං ගතිනිමිත්තම්පි සත්තාහපරමං උපට්ඨාති. අත්ථිකෙහි පන සහස්සවත්ථු සගාථාවග්ගෙසු ඔලොකෙතබ්බො. භගවතො පන පරිසුද්ධං මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස සොමනස්ස ඤාණසම්පයුත්තකුසලස්ස කම්මස්ස වෙගෙන කාලදීපදෙසකුලමාතරවසෙන ඉමානි පඤ්චගතිනිමිත්තානි චිරකාලං හුත්වා උපට්ඨහන්ති. **චිරකාලන්ති** මනුස්සලොකෙ සත්තාහමත්තං, තුසිතපුරෙමුහුත්තමෙව, තථාපි මනුස්සලොකෙ සත්තාහමත්තෙ කාලෙ දෙවතානං පඤ්චපුබ්බනිමිත්තානි පඤ්ඤායන්ති තඤ්ච ඛො පුඤ්ඤවන්තානංයෙව පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං මනුස්සලොකෙ පුඤ්ඤවන්තානං රාජරාජමහාමත්තාදීනං විය තං දිස්වා මහෙසක්ඛා දෙවතා ජානන්ති, න අප්පෙසක්ඛා, මනුස්සලොකෙ නෙමිත්තකා බ්‍රාහ්මණපණ්ඩිතාදයොවිය. මහෙසක්ඛා දෙවතා තං පුබ්බනිමිත්තං දිස්වා නන්දවනං නෙත්වා ''කාලො දෙවා''ති ආදීහි යාචන්ති. මහාසක්කො තත්ථෙව නන්දවනුය්‍යානෙ කාලදීපදෙසකුලමාතරවසෙන පඤ්ච විලොකෙත්වා චවිත්වා තමාරම්මණං කත්වා මහාමායාය කුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං අග්ගහෙසීති සන්නිට්ඨානමවගන්තබ්බං.

තත්ථ **කාලන්ති** මනුස්සලොකෙ එකූනතිංසතිමෙ වස්සෙ වෙසාඛපුණ්ණමදිවසෙ බුද්ධො භවිස්සාමීති කාලං ඔලොකෙසි. **දීපන්ති** ජම්බුදීපෙයෙව භවිස්සාමි, න අඤ්ඤදීපෙසූති දීපං ඔලොකෙසි. **දෙසන්ති** මජ්ඣිමදෙසෙයෙව, තඤ්ච ඛො මහාබොධිමණ්ඩෙයෙව, න අඤ්ඤදෙසෙති දෙසං ඔලොකෙසි. **කුලන්ති** ද්වෙ කුලානි ඛත්තියකුලබ්‍රාහ්මණකුලවසෙන. තත්ථ යස්මිං කාලෙ ඛත්තියකුලං ලොකෙ සෙට්ඨභාවෙන ''අයමෙව ලොකෙ අග්ගො''ති සම්මන්නති, තදා ඛත්තියකුලෙයෙව බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති. යස්මිං පන කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලං අයමෙව ලොකෙ අග්ගොති, තදා බ්‍රාහ්මණකුලෙයෙව බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති. ඉදානි පන ඛත්තියකුලමෙව අග්ගොති සම්මන්නන්ති. ඛත්තියකුලෙපි සක්‍යරාජානොව ලොකෙ උත්තමා, අසම්භින්නඛත්තියකුලත්තා තස්මා සක්‍යරාජකුලෙයෙව භවිස්සාමීති කුලං ඔලොකෙසි. **මාතරන්ති** මම මාතරං දස මාසානි සත්ත ච දිවසානි ඨස්සති, එත්ථන්තරෙ මම මාතුයා අරොගො භවිස්සතීති මාතරම්පි ඔලොකෙසි. බොධිසත්තමාතා පන පච්ඡිමවයෙ ඨිතා. එවං යුත්තිතොපි ආගමතොපි භගවතො නිබ්බානචිත්තස්ස පටසන්ධිචිත්තෙන ගහිතනිමිත්තමෙව ආරම්මණං හොතීති වෙදිතබ්බං.

සබ්බඤ්ඤුජිනනිබ්බාන, චිත්තස්ස ගොචරං සුභං;
විඤ්ඤෙය්‍යං ගතිනිමිත්තං, ගන්ථෙහි අවිරොධතො.

ධාතුපරිනිබ්බානම්පි බොධිමණ්ඩෙයෙව භවිස්සති වුත්තඤ්හෙතං උපරිපණ්ණාසකෙ ''ධාතුපරිනිබ්බානං අනාගතෙ භවිස්සති සාසනස්ස හි ඔසක්කනකාලෙ ඉමස්මිං තම්බපණ්ණිදීපෙ ධාතුයො සන්නිපතිත්වා මහාචෙතියතො නාගදීපෙ රාජායතනචෙතියං, තතො මහාබොධිපල්ලඞ්කං ගමිස්සන්ති. නාගභවනතොපි දෙවලොකතොපි ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඞ්කමෙව ගමිස්සන්ති සාසපමත්තාපි ධාතුයො අන්තරා න නස්සිස්සන්ති, සබ්බා ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ රාසිභූතා සුවණ්ණක්ඛන්ධා විය එකග්ඝනා හුත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජිස්සන්ති, තා දසසහස්සලොකධාතුං ඵරිස්සන්ති. තතො දසසහස්සචක්කවාළෙසු දෙවතා සන්නිපතිත්වා "අජ්ජ සත්ථා පරිනිබ්බායති අජ්ජ සාසනං ඔසක්කති පච්ඡිමදස්සනං ඉදං අම්හාක''න්ති දසබලස්ස පරිනිබ්බුතදිවසතො මහන්තතරං කාරුඤ්ඤං කරිස්සන්ති ඨපෙත්වා අනාගාමිඛීණාසවෙ අවසෙසා සකත්තභාවෙන සන්ධාරෙතුං නාසක්ඛිංසු, ධාතුසරීරතො තෙජොධාතු උට්ඨහිත්වා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගච්ඡිස්සති. සාසපමත්තායපි ධාතුයා සති එකජාලා භවිස්සති ධාතූසු පරියාදානං ගතාසු පච්ඡිජ්ජිස්සති. එවං මහන්තං ආනුභාවං දස්සෙත්වා ධාතූසු අන්තරහිතාසු සාසනං අන්තරහිතං නාම හොති. යාව එවං න අන්තරධායති, තාව අනන්තරධානමෙව සාසනං. පරිනිබ්බානකාලතො පට්ඨාය යාව සාසපමත්තා ධාතු තිට්ඨති, තාව බුද්ධකාලතො පච්ඡාති න වෙදිතබ්බං ධාතූසු හි ඨිතාසු බුද්ධා ඨිතා ච හොන්ති, තස්මා එත්ථන්තරෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති නිවාරිතාව හොති. තෙනෙව වදාම.

පරිනිබ්බානකාලතො, පච්ඡා ධරන්ති ධාතුයො;

අනිබ්බුතොව සම්බුද්ධො, අඤ්ඤබුද්ධස්ස වාරිතා.

ජීවමානෙපි සම්බුද්ධෙ, නිබ්බුතෙ වා තථාගතෙ;
යො කරොති සමං පූජං, ඵලං තාස සමං සියා'ති.

ඉති සාගරබුද්ධිත්ථෙරවිරචිතෙ සීමවිසොධනෙ ධම්මවණ්ණනාය

නිබ්බානකණ්ඩො තතියො පරිච්ඡෙදො.

4. සමසීසිකණ්ඩො

ඉදානි සඞ්ඝො ච දුල්ලභො ලොකෙති පදස්ස වණ්ණනාක්කමො සම්පත්තො. තත්ථ සඞ්ඝොති පරමත්ථසම්මුතිවසෙන දුවිධො හොති. තෙසු පරමත්ථසඞ්ඝො චත්තාරි පුරිසයුගානි, අට්ඨපුරිසපුග්ගලා, චත්තාලීසම්පි පුග්ගලා, අට්ඨසතම්පි පුරිසපුග්ගලාති චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ සඞ්ඛෙපවසෙන සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං යුගං, සකදාමිමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං, අනාගාමිමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං, අරහත්තමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකන්ති චත්තාරි පුරිසයුගානි හොන්ති. චත්තාරො මග්ගට්ඨා චත්තාරො ඵලට්ඨාති අට්ඨපුරිසපුග්ගලා හොන්ති. චත්තාලීසම්පි පුග්ගලාති සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො පඨමජ්ඣානිකාදිවසෙන පඤ්ච, තථා සකදාගාමිඅනාගාමිඅරහත්තමග්ගට්ඨාපි පඤ්ච පඤ්චාති වීසති මග්ගට්ඨපුග්ගලා, තථා ඵලට්ඨාපි සොතපත්තිඵලට්ඨාදිවසෙන පඤ්ච පඤ්චාති වීසති ඵලට්ඨාති චත්තාලීසපුග්ගලා හොන්ති. එත්ථ ච මග්ගස්ස එකචිත්තක්ඛණිකත්තා කථං වීසතිමග්ගට්ඨා පුග්ගලා භවෙය්‍යුන්ති.

වුච්චතෙපාදකජ්ඣානසම්මසිතජ්ඣානපුග්ගලජ්ඣාසයෙසුපි හි අඤ්ඤතරවසෙන තං තං ඣානසදිසවිතක්කාදිඅඞ්ගපාතුභාවෙන චත්තාරොපි මග්ගට්ඨා පඨමජ්ඣානිකාදිවොහාරං ලභන්තා පච්චෙකං පඤ්චපඤ්චධා විභජියන්ති, තස්මා වීසති මග්ගට්ඨා හොන්ති. තත්ථ පඨමජ්ඣානාදීසු යං යං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා පවත්තා, තං පාදකජ්ඣානං වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය පදට්ඨානභාවතො. යං යං ඣානං සම්මසන්තස්ස සා පවත්තා, තං සම්මසිතජ්ඣානං. “අහො වත මෙ පඨමජ්ඣානසදිසො මග්ගො පඤ්චඞ්ගිකො, දුතියජ්ඣානාදීසු වා අඤ්ඤතරසදිසො චතුරඞ්ගිකාදිභෙදො මග්ගො භවෙය්‍යා”ති එවං යොගාවචරස්ස උප්පන්නජ්ඣාසයො පුග්ගලජ්ඣාසයො නාම. තත්ථ යෙන පඨමජ්ඣානාදීසු අඤ්ඤතරං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය පකිණ්ණකසඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා මග්ගො උප්පාදිතො හොති, තස්ස සො මග්ගො පඨමජ්ඣානාදි තං තං පාදකජ්ඣානසදිසො හොති. සචෙ පන විපස්සනාපාදකං කිඤ්චිඣානං නත්ථි, කෙවලං පඨමජ්ඣානාදීසු අඤ්ඤතරං ඣානං සම්මසිත්වා මග්ගො උප්පාදිතො හොති, තස්ස සො සම්මසිතජ්ඣානසදිසො හොති. යදා පනයං කිඤ්චි ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තතො අඤ්ඤං සම්මසිත්වා මග්ගො උප්පාදිතො හොති, තදා පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන ද්වීසු අඤ්ඤතරසදිසො හොති. එවං සමථයානිකස්ස පුථුජ්ජනස්ස අරියානං වා පාදකජ්ඣානසම්මසිතජ්ඣානපුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන පඨමජ්ඣානාදීනං අඤ්ඤතරඣානසදිසස්ස මග්ගඞ්ගිකස්ස පවත්තනතො පුග්ගලභෙදවසෙන වීසති මග්ගට්ඨා පුග්ගලා හොන්ති, තථා ඵලට්ඨාපි වීසතීති චත්තාලීසඅරියපුග්ගලා හොන්ති. අපරම්පි සචෙ පන පුග්ගලස්ස තථා විධො අජ්ඣාසයො නත්ථි, අනුලොමවසෙන හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමඣානතො වුට්ඨාය උපරූපරිඣානධම්මෙ සම්මසිත්වා උප්පාදිතමග්ගො පාදකජ්ඣානමනපෙක්ඛිත්වා සම්මසිතජ්ඣානසදිසො හොති. පටිලොමවසෙන උපරූපරිඣානතො වුට්ඨාය හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමඣානධම්මෙ සම්මසිත්වා උප්පාදිතමග්ගො සම්මසිතජ්ඣානමනපෙක්ඛිත්වා පාදකජ්ඣානසදිසො හොති, හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමඣානතො හි උපරූපරිඣානං බලවතරන්ති, අට්ඨසතම්පි පුරිසපුග්ගලාති තත්ථ එකබීජී, කොලංකොලො, සත්තක්ඛත්තුපරමොති තයො සොතාපන්නා. කාමරූපාරූපභවෙසු අධිගතඵලා තයො සකදාගාමිනොති තෙ සබ්බෙපි දුක්ඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤං, දුක්ඛපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤං, සුඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤං, සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤන්ති චතුන්නං පටිපදානං වසෙන චතුවීසති, අන්තරාපරිනිබ්බායී, උපහච්චපරි නිබ්බායී, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීති අවිහාසු පඤ්ච අනාමිගානො, තථා අතප්පාසුදස්සාසුදස්සීසුපි පඤ්ච. අකනිට්ඨෙසු පන උද්ධංසොතවජ්ජා අන්තරාපරිනිබ්බායී, උපහච්චපරිනිබ්බායී, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, අසඞ්ඛාරපරිබ්බායීති චත්තාරොති චතුවීසති අනාගාමිනො. සුක්ඛවිපස්සකො, සමථයානිකොති ද්වෙ අරහන්තො, චත්තාරො මග්ගට්ඨාති චතුපඤ්ඤාස තෙ සබ්බෙපි සද්ධාධුරපඤ්ඤාධුරානංවසෙන ද්වෙගුණෙ හුත්වා අට්ඨසතං අරියපුග්ගලා හොන්ති. තෙ සබ්බෙපි “අට්ඨසතං වා”ති විත්ථාරවසෙන උද්දිට්ඨා අරියපුග්ගලා තෙ සඞ්ඛෙපතො යුගවසෙන සොතාපත්ති මග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං යුගන්ත්‍යාදිනා චත්තාරොව හොන්ති. තෙනෙවාහ රතනපරිත්තෙ “යෙ පුග්ගලා අට්ඨසතං පසත්ථා, චත්තාරි එතානි යුගානි හොන්තී”ති අයං පභෙදොමග්ගට්ඨඵලට්ඨෙසු මිස්සකවසෙන ලබ්භති ඣානිකවිපස්සකපභෙදො පන ඵලට්ඨෙයෙව ලබ්භති මග්ගස්ස එකචිත්තක්ඛනිකත්තා මග්ගට්ඨෙසු න ලබ්භති. තත්ථ සොතාපත්තිඵලට්ඨො ඣානිකසුක්ඛවිපස්සකවසෙන දුවිධො. තෙසු ඣානිකො පුග්ගලො තස්මිං භවෙ අරහත්තප්පත්තො පරිනිබ්බායති. අප්පත්තො බ්‍රහ්මලොකගතො හොති, සො ඣානිකො නාම. මූලටීකායං පන නිකන්තියා සති පුථුජ්ජනාදයො යථාලද්ධජ්ඣානස්ස භූමිභූතෙ සුද්ධාවාසවජ්ජිතෙ යත්ථ කත්ථචි නිබ්බත්තන්ති තථා කාමභවෙපි කාමාවචරකම්මබලෙන “ඉජ්ඣති හි භික්ඛවෙ සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තා”ති වුත්තං. අනාගාමිනො පන කාමරාගස්ස සබ්බසො පහීනත්තා කාමභවෙසු නිකන්තිං න උප්පාදෙන්තීති කාමලොකවජ්ජිතෙ යථාලද්ධස්ස භූමි භූතෙ යත්ථ කත්ථචි නිබ්බත්තන්තී’ති වුත්තං තථා හි අනාගාමිස්සෙව කාමභවෙ නිකන්තියා පහීනත්තා සොතාපන්නසකදාගාමීනම්පි නිකන්තියා සති කාමභවෙ කාමාවචරකම්මබලෙන උප්පත්තිභාවො අවාරිතොව හොතීති විඤ්ඤායති තස්මා “අප්පත්තෙ බ්‍රහ්මලොකගතො හොති, සො ඣානිකො නාමාති ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්ත”න්ති දට්ඨබ්බං. සුක්ඛවිපස්සකො පන තිවිධො එකබීජී, කොලංකොලො, සත්තක්ඛත්තුපරමොති. තත්ථ එකො මනුස්සලොකෙ වා හොතු ඡදෙවලොකෙ වා, එකපටිසන්ධිකො හුත්වා අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායති, අයං එකබීජී නාම එකො මනුස්සලොකෙ එකා පටිසන්ධි දෙවලොකෙ එකාති ද්වෙපටිසන්ධිකො වා, එවං තිචතුපඤ්චඡපරමො හුත්වා අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායති, අයං කොලංකොලො නාම. එකො මනුස්සලොකෙ සොතාපන්නො හුත්වා දෙවලොකෙ එකා පටිසන්ධි තතො පුනාගන්ත්වා මනුස්සලොකෙ එකාති එවං මනුස්සදෙවලොකමිස්සකවසෙන තත්ථ චත්තාරි ඉධ තීණීත්‍යාදිනා තත්ථ ඡ, ඉධ එකොති යාව සත්තපටිසන්ධිකො හුත්වා පරිනිබ්බායති, අයං සත්තක්ඛත්තුපරමො නාම. කෙවලං පන මනුස්සලොකෙ යෙව සත්ත දෙවලොකෙයෙව වා

සත්තාති එවං අමිස්සො හුත්වා පටිසන්ධිකො ගහෙතබ්බො අපරෙ පන ‘‘ඉතො සත්ත, තතො සත්ත සංසාරෙ විචරන්ති’’ති වුත්තත්තා මනුස්සලොකසත්තපටිසන්ධිදෙවලොක සත්තපටිසන්ධිවසෙන සත්තක්ඛත්තුපරමං වදන්ති. තං අයුත්තං කස්මා ‘‘කිඤ්චාපි තෙ හොන්ති භුසංපමත්තා, න තෙ භවං අට්ඨමමාදියන්ති’’ති පාළියා විරොධත්තා. අපිච ද්විභවපරිච්ඡින්නො සකදාගාමීපි ද්වික්ඛත්තුං මනුස්සලොකං ආගතො භවෙය්‍ය, තස්සපි තත්ථ එකං, ඉධ එකන්ති වාරස්ස ලබ්භිතබ්බතො න පනෙවං දට්ඨබ්බං. සකිං ඉමං මනුස්සලොකං ආගච්ඡතීති සකදාගාමී ඉධ පත්වා ඉධ පරිනිබ්බායී, තත්ථ පත්වා තත්ථ පරිනිබ්බායී, තත්ථ පත්වා ඉධ පරිනිබ්බායී, ඉධ පත්වා තත්ථ පරිනිබ්බායීති පඤ්චසු සකදාගාමීසු පඤ්චමකො ඉධ අධිප්පෙතො. යදි එවං ඉධ පත්වා ඉධ පරිනිබ්බායීති ආදයො චත්තාරො කථං සකදාගාමීනාමාති. තෙ සකිං පුන ආගච්ඡතීති වචනත්ථෙන සකදාගාමී නාම. කාමතණ්හාය සබ්බසො පහීනත්තා ඉමං කාමධාතුං අනාගච්ඡතීති අනාගාමී, නිච්චං බ්‍රහ්මලොකෙයෙව පටිසන්ධි වසෙන ආගච්ඡතීති අධිප්පායො. ඣානිකස්ස එවං හොතු, සුක්ඛවිපස්සකස්ස කථන්ති සොපි ඣානිකොව හුත්වා ගච්ඡති තස්ස හි මග්ගන්තරෙ සීහබ්‍යග්ඝාදීහි හතස්සාපි ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා ඣානිකො හුත්වාව මරණං හොති අයං පන රූපාරූපභවෙන එකක්ඛත්තුපරමො නාම. සත්තක්ඛත්තුපරමාදයො අරියා රූපාරූපලොකෙසු අනෙකක්ඛත්තුපටිසන්ධිකාපි බ්‍රහ්මලොකසාමඤ්ඤෙන එකපටිසන්ධිකා නාම හොන්ති. අරහා පන පාපකරණෙ රහාභාවා දක්ඛිණං අරහත්තා පුන භවා හිනිබ්බත්තියාරහාභාවාතාාදිනා වචනත්ථෙන අරහා නාම. සොපි තිවිධො ඣානික සුක්ඛවිපස්සක සමසීසීවසෙන. තත්ථ ඣානිකො මග්ගෙනෙව ආගතො , සො පටිසම්භිදාප්පත්තො නාම. අපරොපි පුථුජ්ජනසෙක්ඛසන්තානෙ ඣානිකො හුත්වා ඣානං පාදකං කත්වා මග්ගං උප්පාදෙති, සොපි ඣානිකොව. සුක්ඛවිපස්සකො පන කිලෙසක්ඛයමත්තමෙව මග්ගෙන සහ අනාගතඣානං නාම නත්ථි, තං පච්ඡා පරිහායතීතිපි වදන්ති. සමසීසී පන තිවිධො හොති ඉරියාපථසමසීසී, රොගසමසීසී, ජීවිතසමසීසීති. තත්ථ යො ඨානාදීසු ඉරියාපථෙසු යෙනෙව ඉරියාපථෙන සමන්නාගතො හුත්වා විපස්සනං ආරභති, තෙනෙව ඉරියාපථෙන අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායති අයං ඉරියාපථසමසීසී නාම. යො පන එකං රොගං පත්වා අන්තොරොගෙ එව විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පත්වා තෙනෙව රොගෙන පරිනිබ්බායති අයං රොගසමසීසි නාම. යො පන තෙරසසු සීසෙසු කිලෙසසීසං අවිජ්ජං අරහත්තමග්ගො පරියාදියති, පවත්තිසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං පරියාදියති, අයං ජීවිතසමසීසීනාම. තත්ථ තෙරස සීසානි කතමානි තෙරස සීසානි. පලිබොධසීසං, තණ්හාබන්ධනසීසං, මානපරාමාසසීසං, දිට්ඨිවික්ඛෙපසීසං, උද්ධච්චකිලෙසසීසං, අවිජ්ජාඅධිමොක්ඛසීසං, සද්ධාපග්ගහසීසං, වීරියඋපට්ඨානසීසං, සතිඅවික්ඛෙපසීසං, සමාධිදස්සනසීසං, පඤ්ඤාපවත්තිසීසං, ජීවිතින්ද්‍රියගොචරසීසං, විමොක්ඛසඞ්ඛාරසීසන්ති. එත්ථ ච අවිජ්ජා පරියාදායකං මග්ගචිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියං පරියාදාතුං සක්කොති, ජීවිතපරියාදායකං චුතිචිත්තං අවිජ්ජං පරියාදාතුං න සක්කොති, අවිජ්ජා පරියාදායකං චිත්තං අඤ්ඤං, ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදායකං චිත්තං අඤ්ඤං. කථං පනිදං සීසං සමං හොතීති. වාරසමතාය, යස්මිඤ්හි වාරෙ මග්ගවුට්ඨානං හොති, සොතාපත්තිමග්ගෙ
මග්ගඵලනිබ්බානපහීනසෙසකිලෙසපච්චවෙක්ඛණාවසෙන පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණානි, තථා සකදාමිමග්ගෙ පඤ්ච, අනාගාමිමග්ගෙ පඤ්ච, අරහත්තමග්ගෙ සෙසකිලෙසාභාවා චත්තාරීති එකූනවීසතිමෙ පච්චවෙක්ඛණඤාණෙ පතිට්ඨාය භවඞ්ගං ඔතරිත්වා පරිනිබ්බායතො ඉමාය වාරසමතාය ඉදං උභයසීස පරියාදානම්පි සමං හොති නාම. අරහත්තමග්ගෙ ච පවත්තිසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං පවත්තිතො වුට්ඨහන්තො මග්ගො චුතිතො උද්ධං අප්පවත්තිකරණවසෙන යදිපි පරියාදියති. යාව පන චුති, තාව පවත්තිසභාවතො පවත්තිසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං පරියාදියති නාම. කිලෙසපරියාදානෙන මග්ගචිත්තෙන අත්තනො අනන්තරං විය නිප්ඵාදෙතබ්බා පච්චවෙක්ඛණවාරාව පරිපුණ්ණා. පරිපුණ්ණවසෙන පහීනකිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛණතො කිලෙසපරියාදානස්සෙව වාරාති වත්තබ්බතං අරහන්ති, තෙනෙව කිලෙසසීසං අවිජ්ජාපරියාදානඤ්ච පවත්තිසීසං ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදානඤ්ච සමං කත්වා ඉමාය වාරසමතාය කිලෙසපරියාදානං ජීවිතපරියාදානානං අපුබ්බචරිමතා වෙදිතබ්බාති වුත්තං. සංයුත්තට්ඨකථායං පන යස්ස පුග්ගලස්ස අපුබ්බං අචරිමං ආසවපරියාදානඤ්ච හොති ජීවිතපරියාදානඤ්ච, අයංති පුග්ගලො සමසීසී. එත්ථ ච පවත්තිසීසං කිලෙසසීසන්ති ද්වෙ සීසානි. තත්ථ පවත්තිසීසං නාම ජීවිතින්ද්‍රියං. කිලෙසසීසං නාම අවිජ්ජා. තෙසු ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං ඛෙපෙති. අවිජ්ජං මග්ගචිත්තං. ද්වින්නං චිත්තානං එකතො උප්පාදො නත්ථි. මග්ගානන්තරං පන ඵලං, ඵලානන්තරං භවඞ්ගං, භවඞ්ගතො වුට්ඨාය පච්චවෙක්ඛණං පරිපුණ්ණං හොති, තං අපරිපුණ්ණං වාති. තිඛිණෙන අසිනා සීසෙ ඡින්දන්තෙපි හි එකො වා ද්වෙ වා පච්චවෙක්ඛණවාරා අවස්සං උප්පජ්ජන්තියෙව, චිත්තානං පන ලහුපරිවත්තිතාය ආසවක්ඛයො ච ජීවිතපරියාදානඤ්ච එකක්ඛණෙ විය සඤ්ජායතී’ති වුත්තං. තට්ටීකායඤ්ච ‘‘ද්වින්නං චිත්තානන්ති චුතිචිත්තමග්ගචිත්තානං. තන්ති පච්චයවෙකල්ලං. පරිපුණ්ණං ජවනචිත්තානං සත්තක්ඛත්තුං පවත්තියා. අපරිපුණ්ණං පඤ්චක්ඛත්තුං පවත්තියා. කිඤ්චාපි එකො වා ද්වෙ වා ති වුත්තං, තං පන වචන සිලිට්ඨවසෙන වුත්තං. යාව එකං වා ද්වෙ වා තදාරම්මණචිත්තානීති හෙට්ඨිමන්තෙන ද්වෙ පවත්තන්තීති වදන්ති’’ති වුත්තං. එත්ථ ච ‘‘පරිපුණ්ණං ජවනචිත්තානං සත්තක්ඛත්තුං පවත්තියා, අපරිපුණ්ණං පඤ්චක්ඛත්තුං පවත්තියා’’ති ඉමිනා අට්ඨකථාටීකාවචනෙන සමසීසීනං පච්චවෙක්ඛණාවසෙන මරණාසන්නවීථියං පරිපුණ්ණවසෙන සත්තක්ඛත්තුං, අපරිපුණ්ණවසෙන පඤ්චක්ඛත්තුං ක්‍රියජවනානි ජවන්තීති සන්නිට්ඨානමෙත්ථාව ගන්තබ්බං. ‘‘අසම්මූළ්හො කාලං කරොතී’’ති වුත්තත්තා ච විඤ්ඤායති සත්තක්ඛත්තුං පරිපුණ්ණවසෙන මරණාසන්නකාලෙ ජවනපවත්ති. එවඤ්ච සති ‘‘මන්දප්පවත්තියං පන මරණකාලාදීසු පඤ්චවාරමෙවා’’ති එත්ථ ‘‘මන්දප්පවත්තිය’’න්ති විසෙසනං සාත්ථකං සියා. ‘‘පඤ්චවාරමෙවා’’ති එත්ථ එවකාරෙන මන්දප්පවත්තිකාලෙ ඡසත්තක්ඛත්තුං නිවත්තෙති. අසම්මූළ්හකාලෙ පන ඡසත්තක්ඛත්තුම්පි අනුජානාති. කාමාවචරජවනානඤ්ච අනියතපරිමාණා බලවකාලෙපි පරිසම්පුණ්ණභාවා තථා හි ‘‘කාමාවචරජවනානිබලවකාලෙ සත්තක්ඛත්තුං ඡක්ඛත්තුං වා, මන්දප්පවත්තියං පන මරණකාලාදීසු පඤ්චවාරමෙව. භගවතො යමකපාටිහාරියකාලාදීසු ලහුකප්පවත්තියං චත්තාරි පඤ්චවා පච්චවෙක්ඛණජවනචිත්තානි භවන්තී’’ති අනියමිතප්පමාණවසෙන උප්පත්තිභාවො ආගතො ඉමස්මිං සමසීසිනිද්දෙසවාරෙපි මරණාසන්නවීථිචිත්තස්ස විසුං අලබ්භනතො පච්චවෙක්ඛණන්තෙයෙව භවඞ්ගචිත්තෙන පරිනිබ්බානතො පරිපුණ්ණවසෙන සත්ත ජවනචිත්තානි පාටිකඞ්ඛිතබ්බානීති අම්හාකං ඛන්ති වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බො ඉතො යුත්තතරො වා පකාරො ලබ්භමානො

ගවෙසිතබ්බො. එවං පරමත්ථසඞ්ඝවසෙන චත්තාරි පුරිසයුගානි, අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා, චත්තාලීසම්පිපුග්ගලා අට්ඨසතම්පි පුරිසපුග්ගලාති සබ්බං සමොධානෙත්වා ඉමස්මිං ලොකෙ සඞ්ඝොපි දුල්ලභොති වෙදිතබ්බො තථා හි අරියපුග්ගලා අතිදුල්ලභාව සාසනස්ස විජ්ජමානකාලෙපි ඉදානි සොතාපන්නස්සාපි අවිජ්ජමානතො අයං පරමත්ථසඞ්ඝවිචාරණා. සම්මුතිසඞ්ඝො පන ඤත්තිචතුත්ථෙන උපසම්පන්නො පුථුජ්ජනසඞ්ඝොව, සොපි දුල්ලභොයෙව. කස්මා බුද්ධුප්පාදකාලෙයෙව ලබ්භනතො තථා හි අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධානං සතසහස්සාදිගණනෙ උප්පජ්ජමානෙපි තෙසං සන්තිකෙ උපසම්පදාභාවස්ස අලබ්භමානතො පච්චෙකබුද්ධානඤ්හි සන්තිකෙ පබ්බජිතානං කුලපුත්තානං සරණගමනකම්මට්ඨානස්සාපි දාතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. පච්චෙකබුද්ධා ච නාම මූගස්ස සුපිනදස්සනං විය අත්තනා පටිලද්ධසච්චධම්මෙ පරෙසං ආචික්ඛිතුං න සක්කොන්ති, තස්මා තෙ පබ්බාජෙත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජෙතුං අසමත්ථා ''එවං තෙ නිවාසෙතබ්බං, එවං තෙ පාරුපිතබ්බ''න්ති ආදිනානයෙන අභිසමාචාරිකමෙව සික්ඛාපෙසුං තස්මා බුද්ධුප්පාදකාලෙයෙව සම්මුතිසඞ්ඝො ලබ්භති. අපිච න තෙ දුල්ලභායෙව හොන්ති, අථ ඛො තස්මිං උද්දිස්ස අප්පමත්තකස්සාපි කතාකාරස්ස අසඞ්ඛෙය්‍යාඵලාපි හොන්ති වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ''භවිස්සන්ති ඛො පනානන්ද අනාගතමද්ධානං ගොත්‍රභුනො කාසාවකණ්ඨා දුස්සීලා පාපධම්මා තෙසු දුස්සීලෙසු සඞ්ඝං උද්දිස්ස දානං දස්සන්ති, තදා පාහං ආනන්ද සඞ්ඝගතං දක්ඛිණං අසඞ්ඛෙය්‍යං අප්පමෙය්‍යං වදාමි න ත්වෙවාහං ආනන්ද කෙනචි පරියායෙන සඞ්ඝගතා දක්ඛිණා පාටිපුග්ගලිකං දක්ඛිණං මහප්ඵලන්ති වදාමී''ති. තථා හි උපරිපණ්ණාසකෙ දක්ඛිණවිභඞ්ගවණ්ණනායං ''කාසාවකණ්ඨානං සඞ්ඝෙ දින්නෙ දක්ඛිණාපි ගුණසඞ්ඛ්‍යාය අසඞ්ඛෙය්‍යා''ති වුත්තං. සඞ්ඝගතදක්ඛිණා හි සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං කාතුං සක්කොන්තස්ස හොති. සඞ්ඝෙ පන චිත්තීකාරො දුක්කරො යො හි ''සඞ්ඝගතං දක්ඛිණං දස්සාමී''ති දෙය්‍යධම්මං පටියාදෙත්වා විහාරං ගන්ත්වා භන්තෙ සඞ්ඝං උද්දිස්ස එකං ථෙරං දෙථා'ති වදති, අථ සඞ්ඝතො සාමණෙරං ලභිත්වා ''සාමණෙරො මෙ ලද්ධො''ති අඤ්ඤථත්තං ආපජ්ජති, තස්ස දක්ඛිණා සඞ්ඝගතා න හොති. මහාථෙරං ලභිත්වා පි ''මහාථෙරො මෙ ලද්ධො''ති සොමනස්සං උප්පාදෙන්තස්සාපි න හොතියෙව. තස්ස දක්ඛිණා සඞ්ඝගතා න හොති. යො පන සාමණෙරං උපසම්පන්නං වා දහරං වා ථෙරං වා බාලං වා පණ්ඩිතං වා යංකිඤ්චි සඞ්ඝතො ලභිත්වා නිබ්බෙමතිකො හුත්වා ''සඞ්ඝස්ස දම්මී''ති සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං කාතුං සක්කොති, තස්ස දක්ඛිණා සඞ්ඝගතා නාම හොති. පරසමුද්දවාසිනො කිර එවං කරොන්ති තත්ථ හි එකො විහාරස්සාමිකුටුම්බිකො ''සඞ්ඝගතං දක්ඛිණං දස්සාමී''ති සඞ්ඝතො උද්දිසිත්වා ''එකං භික්ඛුං දෙථා''ති යාචිත්වා සො එකං දුස්සීලභික්ඛුං ලභිත්වා නිසීදනට්ඨානං ඔපුඤ්ජාපෙත්වා ආසනං පඤ්ඤපෙත්වා උපරි විතානං බන්ධිත්වා ගන්ධධූමපුප්ඵෙහි පූජෙත්වා පාදෙ ධොවිත්වා මක්ඛෙත්වා බුද්ධස්ස නිපච්චකාරං කරොන්තො විය සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරෙන දෙය්‍යධම්මං අදාසි සො භික්ඛු පච්ඡාභත්තං විහාරං ජග්ගනත්ථාය ''කුදාලකං දෙථා''ති සරද්වාරං ආගතො උපාසකො නිසින්නොව කුදාලං පාදෙන ඛිපිත්වා ''ගණ්හා''ති අදාසි තමෙනං මනුස්සා ආහංසු ''තුම්හෙහි පාතොව එතස්ස කතසක්කාරො වත්තුං න සක්කා, ඉදානි අපචයමත්තකම්පි නත්ථි, කිං නාමෙත''න්ති. උපාසකො ''සඞ්ඝස්ස සො අය්‍යො චිත්තීකාරො, න එතස්සා''ති ආහ.
කාසාවකණ්ඨසඞ්ඝදින්නදක්ඛිණං පන කො සොධෙති, සාරිපුත්තමොග්ගලානාදයො අසීතිමහාථෙරා සොධෙන්ති අපි ච ථෙරා චිරපරිනිබ්බුතා, ථෙරෙ ආදිං කත්වා යාවජ්ජතනා ධරමානඛීණාසවා සොධෙන්තියෙව, තථා හි දායකතො පටිග්ගාහතොපි මහප්ඵලං හොති දානං. දායකතො වෙස්සන්තරජාතකං කථෙතබ්බං වෙස්සන්තරො හි දුස්සීලස්ස ජූජකබ්‍රාහ්මණස්ස නයනසදිසෙ ද්වෙ ජාලිකණ්හාජිනෙ පුත්තෙ දත්වා පථවිං කම්පෙසි. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ආරබ්භ පවත්තචෙතනාය මහන්තභාවෙන පථවිං කම්පෙසි. එවං දායකතොපි මහප්ඵලං හොති. පටිග්ගාහකතො පන සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස දින්නචොරඝාතකවත්ථු කථෙතබ්බං චොරඝාතකො නාම හි සාවත්ථියං එකො ජනපදපුරිසො පඤ්චවීසති වස්සානි චොරඝාතකකම්මං කත්වා මහල්ලකකාලෙපි තිංස වස්සානි නාසිකවාතෙනෙව කණ්ණනාසාදීනි ඡින්දිත්වා චොරඝාතකකම්මං කරොන්තස්සෙව පඤ්චපඤ්ඤාස වස්සානි වීතිවත්තානි. සො මරණමඤ්චෙ නිපන්නොව අත්තනො කම්මබලෙන මහානිරයෙ නිබ්බත්තො විය මහාසද්දං කත්වා දුක්ඛිතො හොති, තස්ස සද්දෙන භීතා මනුස්සා උභතො පස්සෙ ගෙහං ඡඩ්ඩෙත්වා පලායිංසු. තදා සාරිපුත්තත්ථෙරො දිබ්බචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙන්තො තං දිස්වා තස්ස අනුකම්පං පටිච්ච තස්ස ගෙහද්වාරෙ අට්ඨාසි. සො කුජ්ඣිත්වා තික්ඛත්තුං නාසිකවාතෙන විස්සජ්ජමානොපි විස්සජ්ජිතුං අසක්කොන්තො අතිවිරොචමානං ථෙරං දිස්වා අතිවිය පසීදිත්වා අත්තනො අත්ථාය සම්පාදිතං පායාසං අදාසි. ථෙරොපි මඞ්ගලං වඩ්ඪෙත්වා පක්කමි. චොරඝාතකො ථෙරස්ස දින්නදානං අනුස්සරිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්ති, එවං පටිග්ගාහකතොපි මහප්ඵලං හොති. උභයතොපි මහප්ඵලං, අනාථපිණ්ඩිකවිසාඛාදයො බුද්ධපමුඛස්ස දින්නදානං වෙදිතබ්බං.

වුත්තඤ්හෙතං භගවතා.

''තථාගතෙ ච සම්බුද්ධෙ, අථවා තස්ස සාවකෙ;
නත්ථි චිත්තෙ පසන්නම්හි, අප්පකා නාම දක්ඛිණා.

එවං අචින්තියා බුද්ධා, බුද්ධධම්මා අචින්තියා;
අචින්තියෙ පසන්නානං, විපාකො හොති අචින්තියො''ති.

එවං උභයවසෙන මහප්ඵලභාවො වෙදිතබ්බො. දායකතොපි පටිග්ගාහකතොපි නිප්ඵලමෙව. සෙය්‍යථාපි මක්ඛලිගොසාලඡසත්ථාරාදීනං අත්තනො උපාසකමිච්ඡාදිට්ඨීහි පූජාවිසෙසා වුත්තඤ්හෙතං භගවතා.

''මාසෙ මාසෙ කුසග්ගෙන, බාලො භුඤ්ජෙය්‍ය භොජනං;

න සො සඞ්ඛතධම්මානං, කලං නාග්ඝති සොළසි''න්ති.

තෙනෙවාහ භගවා චත්තාරිමානි ආනන්ද දක්ඛිණාවිසුද්ධියො''ති. ඉමානි තීණි බුද්ධධම්මසඞ්ඝරතනානි සාධූනං රතිජනනත්ථෙන රතනානි නාම.

වුත්තඤ්හෙතං.

''චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී''ති.

රතනඤ්ච නාම දුවිධං සවිඤ්ඤාණකාවිඤ්ඤාණකවසෙන. තත්ථ අවිඤ්ඤාණකං චක්කරතනං, මණිරතනං යං වා පනඤ්ඤම්පි අනින්ද්‍රියබද්ධසුවණ්ණරජතාදි. සවිඤ්ඤාණකං හත්ථිඅස්සරතනාදිපරිණායකරතනපරියොසානං, යං වා පනඤ්ඤම්පි ඉන්ද්‍රියබද්ධං. එවං දුවිධෙ චෙත්ථ සවිඤ්ඤාණකරතනං අග්ගමක්ඛායති, කස්මා යස්මා අවිඤ්ඤාණකං සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාදිරතනං සවිඤ්ඤාණකානං හත්ථිරතනාදීනං අලඞ්කාරත්ථාය උපනීයති. සවිඤ්ඤාණකරතනම්පි දුවිධං තිරච්ඡානගතරතනං මනුස්සරතනඤ්ච. තත්ථ මනුස්සරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා යස්මා තිරච්ඡානගතරතනං මනුස්සරතනස්ස ඔපවය්හං හොති. මනුස්සරතනම්පි දුවිධං ඉත්ථිරතනං පුරිසරතනඤ්ච. තත්ථ පුරිසරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා යස්මා ඉත්ථිරතනං පුරිසරතනස්ස පරිචාරිකත්තං ආපජ්ජති. පුරිසරතනම්පි දුවිධං අගාරිකරතනං අනගාරිකරතනඤ්ච තත්ථ අනගාරිකරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා යස්මා අගාරිකරතනෙසු අග්ගො චක්කවත්තිපි සීලාදිගුණයුත්තං අනගාරිකරතනං පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා උපට්ඨහිත්වා පයිරුපාසිත්වා දිබ්බමානුස්සිකා සම්පත්තියො පාපුණිත්වා අන්තෙ නිබ්බානසම්පත්තිං පාපුණාති. අනගාරිකරතනම්පි දුවිධං අරියපුථුජ්ජනවසෙන. අරියරතනම්පි දුවිධං සෙක්ඛාසෙක්ඛවසෙන. අසෙක්ඛරතනම්පි දුවිධං සුක්ඛවිපස්සකසමථයානිකවසෙන. සමථයානිකරතනම්පි දුවිධං සාවකපාරමිප්පත්තමපත්තඤ්ච. තත්ථ සාවකපාරමිප්පත්තං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා ගුණමහත්තතාය. සාවකපාරමිප්පත්තරතනතොපි පච්චෙකබුද්ධරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා ගුණමහත්තතාය. සාරිපුත්තමොග්ගලානසදිසාපි හි අනෙකසතා සාවකා පච්චෙකබුද්ධස්ස ගුණානං සතභාගම්පි න උපනෙන්ති. පච්චෙකබුද්ධතො සම්බුද්ධරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා ගුණමහත්තතාය සකලම්පි ජම්බුදීපං පල්ලඞ්කෙ න පල්ලඞ්කං ඝට්ටෙන්තො නිසින්නා පච්චෙකසම්බුද්ධා එකස්ස ගුණානං නෙව සඞ්ඛ්‍යං කලං ගණනභාගං උපනෙන්ති, වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ''යාවතා භික්ඛවෙ සත්තා අපදා වා…පෙ…. තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''ති ආදි. එවං ''බුද්ධො ච දුල්ලභො ලොකෙ, සද්ධම්මසවනම්පි ච, සඞ්ඝො ච දුල්ලභො ලොකෙ''ති ඉමෙසං තිණ්ණං පදානං අත්ථුද්ධාරවසෙන සබ්බසො අත්ථො වුත්තොයෙව හොති.

ඉති සාගරබුද්ධිත්ථෙරවිරචිතෙ සීමවිසොධනෙ සඞ්ඝවණ්ණනාය

සමසීසිකණ්ඩො චතුත්ථො පරිච්ඡෙදො.

පකිණ්ණකකණ්ඩො

ඉදානි සප්පුරිසාති දුල්ලභාති ඉමස්ස සංවණ්ණනාක්කමො සම්පත්තො තථා හි ලොකෙ සප්පුරිසාපි අතිදුල්ලභායෙව. සප්පුරිසාති කල්‍යාණගුණසම්පන්නා උත්තමපුරිසා. තෙ නිස්සාය ජාතිධම්මා සත්තා ජාතියා, මරණධම්මා සත්තා මරණතො මුච්චන්ති වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ‘‘මමඤ්හි ආනන්ද කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම ජාතියා පරිමුච්චන්ති, ජරාධම්මා සත්තා ජරාය මුච්චන්තී’’ති ආදි වචනතො පන සම්මාසම්බුද්ධොයෙව සබ්බාකාරසම්පන්නො කල්‍යාණමිත්තො නාම. තං අලභන්තෙන සාරිපුත්තමොග්ගලානාදයො අරියපුග්ගලා වා. තෙපි අලභන්තෙන එකන්තජහිතං සිවට්ඨිකං කල්‍යාණමිත්තං ලභිතබ්බං, වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි.

‘‘පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ච වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නොචාඨානෙ නියොජයෙ’’ති.

එවමාදිගුණසමන්නාගතො වඩ්ඪිපක්ඛෙ ඨිතපණ්ඩිතපුග්ගලො ලොකෙ දුල්ලභොව. කතමො පණ්ඩිතපුග්ගලො බුද්ධපච්චෙකබුද්ධා අසීති ච මහාසාවකා අඤ්ඤෙ ච තථාගතස්ස සාවකා සුනෙත්තමහාගොවින්දවිධුරසරභඞ්ගමහොසධසුතසොමනිමිරාජඅයොඝරකුමාරක අකත්තිපණ්ඩිතාදයො ච පණ්ඩිතාති වෙදිතබ්බා. තෙ භයෙ විය රක්ඛා, අන්ධකාරෙ විය පදීපා, ඛුප්පිපාසාදිදුක්ඛාභිභවෙ විය අන්නපානාදිපටිලාභො, අත්තනො වචනකරානං සබ්බභයඋපද්දවූපසග්ගවිද්ධංසනසමත්ථා හොන්ති තථා හි තථාගතං ආගම්ම අසඞ්ඛෙය්‍යා අපරිමාණා දෙවමනුස්සා ආසවක්ඛයං පත්තා බ්‍රහ්මලොකෙ පතිට්ඨිතා, දෙවලොකෙ උප්පන්නා. සාරිපුත්තත්ථෙරෙ චිත්තං පසාදෙත්වා චතූහි ච පච්චයෙහි ථෙරං උපට්ඨහිත්වා අසීති කුසලහස්සානි සග්ගෙ නිබ්බත්තානි, තථා මහාමොග්ගලානමහාකස්සපපභුති සුනෙත්තස්ස සත්ථුනො සාවකා අප්පෙකච්චෙ බ්‍රහ්මලොකෙ උපපජ්ජිංසු, අප්පෙකච්චෙ පරනිම්මිතවසවත්තීනං දෙවානං සහබ්‍යතං…පෙ…. අප්පෙකච්චෙ ගහපතිමහාසාලකුලානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජිංසු, වුත්තඤ්හෙතං ‘‘නත්ථි භික්ඛවෙ පණ්ඩිතතො භයං, නත්ථි පණ්ඩිතතො උපද්දවො, නත්ථි පණ්ඩිතතො උපසග්ගො’’ති. අපිච තග්ගරමාලාදිගන්ධභණ්ඩසදිසො පණ්ඩිතො, තග්ගරමාලාදිගන්ධභණ්ඩපලිවෙඨනපත්තසදිසො තදුපසෙවී වුත්තඤ්හෙතං නාරදජාතකෙ.

‘‘තග්ගරඤ්ච පලාසෙන, යො නරො උපනය්හති;
පත්තාපි සුරභි වායන්ති, එවං ධීරූපසෙවනා’’ති.

අකිත්තිපණ්ඩිතො සක්කෙන දෙවානමින්දෙන වරෙ දියමානෙ එවමාහ

‘‘ධීරං පස්සෙ සුණෙ ධීරං, ධීරෙන සහ සංවසෙ;
ධීරෙනා’ලාපසල්ලාපං, තං කරෙ තඤ්ච රොචයෙ.

කිං නු තෙ අකරං ධීරො, වද කස්සප කාරණං;
කෙන කස්සප ධීරස්ස, දස්සනං අභිකඞ්ඛසි.

නයං නයති මෙධාවී, අධුරායං න යුඤ්ජති;
සුනයො සෙය්‍යසො හොති, සම්මා වුත්තො න කුප්පති;
විනයං සො පජානාති, සාධු තෙන සමාගමො’’ති.

අපිච තෙපි සප්පුරිසෙ සඞ්ගම්ම අස්සුතපුබ්බම්පි උභයලොකහිතාවහං වාචං සුය්‍යාතෙව, වුත්තම්පි චෙතං.

‘‘සුභාසිතං උත්තමමාහු සන්තො, ධම්මං භණෙ නාධම්මං තං දුතියං;
පියං භණෙ නාප්පියං තං තතියං, සච්චං භණෙ නාලිකං තං චතුත්ථ’’න්ති ච.

‘‘යං බුද්ධො භාසති වාචං, ඛෙමං නිබ්බානපත්තියා;
දුක්ඛස්සන්තකිරියාය, සා වෙ වාචානමුත්තමා’’ති.

සප්පුරිසූපනිස්සයසෙවනපච්චයායෙව දානාදිකුසලසමායොගෙන අපායදුක්ඛතො මුච්චන්ති වුත්තඤ්හෙතං ‘‘අපිච නෙරයිකාදිදුක්ඛපරිත්තාණතො පුඤ්ඤානි එව පාණීනං බහූපකාරානි, යතො තෙසම්පි උපකාරානුස්සරණතා කතඤ්ඤුතා සප්පුරිසෙහි පසංසනීයාදිනානප්පකාරවිසෙසාධිගමහෙතුච හොන්ති වුත්තඤ්හෙතං භගවතා, ‘‘ද්වෙ මෙ භික්ඛවෙ පුග්ගලා දුල්ලභා ලොකස්මිං, කතමෙ ද්වෙ, යො ච පුබ්බකාරී, යො ච කතඤ්ඤූ කතවෙදී’’ති. අපිච විධුරමහොසධජාතකාදිකාලෙපි ඉධලොකපරලොකසම්පත්තිඅත්ථමෙව අත්තනො වචනකරෙ සම්මා යොජෙන්ති. අනාකුලකම්මන්තාධිට්ඨානෙන කාලඤ්ඤුතාය පතිරූපකාරිතාය අනලසතාය උට්ඨානවීරියසමතාය අබ්‍යසනියතාව කාලානතික්කමනඅප්පතිරූපකරණඅකරණසිථිලකරණාහි අකුසලාදීහි රහිතකසිගොරක්ඛවාණිජ්ජාදයො කම්මන්තා,

එතෙ අත්තනො වා පුත්තදාරස්ස වා දාසකම්මකරානං වා බ්‍යත්තතාය එවං පයොජිතා දිට්ඨෙව ධම්මෙ ධනධඤ්ඤවිත්ති පටිලාභහෙතු හොන්ති, වුත්තඤ්හෙතං භගවතා.

පතිරූපකාරී ධුරවා, උට්ඨාතා වින්දතෙ ධනන්ති ච;
න දිවා සොප්පසීලෙ, රත්තිං උට්ඨානදස්සිනා;
නිච්චප්පමත්තෙන සොණ්ඩෙන, සක්කා ආවසිතුං ඝරං.

අතිසීතං අතිඋණ්හං, අතිසායමිදං අහු;
ඉති විස්සට්ඨකම්මන්තෙ, අත්ථා අච්චෙන්ති මාණවෙ.

යො ච සීතඤ්ච උණ්හඤ්ච; තිණානි යො න මඤ්ඤති;
සප්පුරිසකිච්චානි, සො සුඛං න විහායතී''ති ච.

භොගෙ සංහරමානස්ස, පරස්සෙව ඉරයතො;
භොගා සන්නිචයං යන්ති, වම්මිකොවූපචීයතීති.

එවමාදිප්පභෙදා සප්පුරිසා ලොකෙ අතිදුල්ලභාව. තබ්බිගමෙන දුප්පුරිසා බාලජනා අගවෙසන්තොපි ලබ්භන්තෙව තෙ බාලා අත්තානං සෙවමානෙ පරජනෙ සංසාරදුක්ඛෙයෙව ඔසීදෙන්ති භවතො වුට්ඨානං න දෙන්ති තථා හි පූරණකස්සපාදයො ඡසත්ථාරා දෙවදත්තකොකාලික-මොදකතිස්ස ඛණ්ඩදෙවියාපුත්තසමුද්දදත්තචිඤ්චමාණවිකාදයො අතීතකාලෙ ච දීඝදුක්ඛස්ස ලාභාති ඉමෙ අඤ්ඤෙ ච එවරූපා සත්තා බාලා අග්ගිපදිත්තමිව අගාරං අත්තනා දුග්ගහිතෙන අත්තානඤ්ච අත්තනො වචනකාරකෙ ච විනාසෙන්ති තථා හි දෙවදත්තමාගම්ම රාජා අජාතසත්තු-කොකාලිකාදයො තදඤ්ඤෙපි පුග්ගලා අපායෙ නිබ්බත්තන්ති. රාජා අජාතසත්තු සාමඤ්ඤඵලසුත්තන්තසවනකාලෙ යදි පිතරං අඝාතෙය්‍ය, සොතාපන්නො භවෙය්‍ය පිතරං ඝාතිතත්තා මග්ගඵලම්පි අප්පත්වා ලොහකුම්භියං සට්ඨිවස්සසහස්සානි පච්චිත්වා මුච්චිස්සති අනාගතෙපි පච්චෙකබුද්ධො භවිස්සති. කොකාලිකොපි සාරිපුත්තමොග්ගලානත්ථෙරෙ අනපවායිත්වා මහානිරයෙ පදුමගණනාය පච්චනොකාසෙ නිරයපදෙසෙ පදුමනිරයෙ…පෙ…. පදුමං ඛො පන අඤ්ඤතරො භික්ඛු නිරයං කොකාලිකො භික්ඛු උපපන්නො සාරිපුත්තමොග්ගලානෙසු චිත්තං ආඝාතෙත්වා''ති ආහ. තත්ථ අඤ්ඤතරො භික්ඛූති නාමගොත්තෙන අපාකටො ''කිං ච දීඝං නුඛො භන්තෙ පදුමෙ නිරයෙ ආයුප්පමාණ''න්ති පඤ්හං පුච්ඡිත්වා නිසින්නං එකං භික්ඛුං එවමාහ ''දීඝං ඛො භික්ඛු නිරයෙ ආයුප්පමාණං, තං න සුකරං සඞ්ඛාතුං එත්තකානි වස්සානීති වා එත්තකානි වස්සසතානීති වා එත්තකානි වස්සසහස්සානීති වා එත්තකානි වස්සසතසහස්සානී''ති වා සක්කා පන භන්තෙ උපමං කාතුන්ති. ''සක්කා භික්ඛූ''ති භගවා අවොච. සෙය්‍යථාපි භික්ඛු වීසතිඛාරිකො කොසලකො තිලවාහො හොති, තතො පුරිසො වස්සසතස්ස වස්සසහස්සස්ස අච්චයෙන එකමෙකං තිලං උද්ධරෙය්‍ය, ඛිප්පතරං ඛො සො භික්ඛු වීසතිඛාරිකො කොසලකො තිලවාහො ඉමිනා උපක්කමෙන පරික්ඛයං පරියාදානං ගච්ඡෙය්‍ය, න ත්වෙව එකො අබ්බුදො නිරයො. සෙය්‍යථාපි භික්ඛු වීස අබ්බුදො නිරයො, එවමෙකො නිරබ්බුදො නිරයො''ති ආදි. වීසතිඛාරිකො ති මාගධිකෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා කොසලරට්ඨෙ එකො පත්ථො හොති. තෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා ආළ්හකං. චත්තාරි ආළ්හකානි දොණං. චතුදොණා මානිකා. චතුමානිකා ඛාරී. තායඛාරියා වීසතිඛාරිකො තිලවාහො. තිලවාහොති තිලසකටං. අබ්බුදො නිරයොති අබ්බුදො නාම එකො පච්චෙකනිරයො නත්ථි, අවීචිම්හි එව පන අබ්බුදගණනාය පච්චනොකාසො ''අබ්බුදො නිරයො''ති වුත්තො. එස නයො නිරබ්බුදාදීසුපි. තත්ථ වස්සගණනාපි එවං වෙදිතබ්බා යථාහ ''සතංසතසහස්සානි කොටි හොති එවං සතංසහස්සකොටියො පකොටි නාම. සතංසතසහස්සපකොටියො කොටිපකොටි නාම. සතං සතසහස්සකොටිපකොටියො නහුතං. සතංසතසහස්සනහුතානි නින්නහුතං. සතංසතසහස්සනින්නහුතානි එකො අබ්බුදො. තතො වීසතිගුණො නිරබ්බුදො. එස නයො සබ්බත්ථ අයඤ්ච ගණනා අපරිචිතානං දුක්කරා''ති වුත්තං තං න සුකරං සඞ්ඛාතු'න්ති කෙචි පන තත්ථ පරිදෙවනානත්තෙනපි කම්මකරණනානත්තෙනපි ඉමානි නාමානි ලද්ධානීති වදන්ති. අපරෙපි වානකාරණෙහීති ටීකානෙත්ති. යථා ච දීඝවිදස්සආසාතා ච බුද්ධන්තරං සට්ඨියොජනමත්තෙන අත්තභාවෙන උත්තානො පතිතො මහානිරයෙ පච්චති යථා ච, තස්ස දිට්ඨිඅභිරුචිතානි පඤ්ච කුලසතානි තස්සෙව සහබ්‍යතං උප්පන්නානි මහානිරයෙ පච්චන්ති. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා ''සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ නළාගාරං වා තිණාගාරං වා අග්ගිමුට්ඨියො කූටාගාරානි දහති උල්ලිත්තාවලිත්තානි නිවාතානි ඵුසිතග්ගළානි පිහිත වාතපානානි එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ යානිකානිචි භයානි උප්පජ්ජන්ති, සබ්බානි බාලතො උප්පජ්ජන්ති, නො පණ්ඩිතතො යෙකෙචි උපද්දවා උප්පජ්ජන්ති, නො පණ්ඩිතතො, යෙකෙචි උපසග්ගා… පෙ…. නො පණ්ඩිතතො. ඉති ඛො භික්ඛවෙ සප්පටිභයො බාලො අප්පටිභයො පණ්ඩිතො සඋපද්දවො බාලො අනුපද්දවො පණ්ඩිතො, සඋපසග්ගො බාලො අනුපසග්ගො පණ්ඩිතොති. අපි ච පූතිමච්ඡසදිසො බාලො, පූතිමච්ඡබද්ධපත්ත පූතිසදිසො හොති තදුපසෙවී. ඡඩ්ඩනීයතං ජිගුච්ඡනීයතඤ්ච ආපජ්ජති විඤ්ඤූනං වුත්තම්පි චෙතං නාරදජාතකෙ.

''පූතිමච්ඡං කුසග්ගෙන, යො නරො උපනය්හති;
කුසාපි පූති වායන්ති, එවං බාලූපසෙවනා''ති.

අකත්තිපණ්ඩිතොචාපි සක්කෙන දෙවානමින්දෙන වරෙ දියමානෙ එවමාහ

‘‘බාලං න පස්සෙ න සුණෙ, න ච බාලෙන සංවසෙ;
බාලෙනා’ල්ලාපසල්ලාපං, න කරෙ න ච රොචයෙ.

කිංනු තෙ අකරං බාලො, වද කස්සප කාරණං;
කෙන කස්සප බාලස්ස, දස්සනං නාභිකඞ්ඛසි.

අනයං නයති දුම්මෙධො, අධුරායං නියුඤ්ජති;
දුන්නයො සෙය්‍යසො හොති, සම්මා වුත්තො පකුප්පති;
විනයං සො න ජානාති, සාධු තස්ස අදස්සන’’න්ති.

එවං බාලදුජ්ජනසංසග්ගවසෙනෙව සබ්බානි භයුපද්දවානි උප්පජ්ජන්ති, නො පණ්ඩිතසෙවනවසෙනාතිසබ්බසො සප්පුරිසා අතිදුල්ලභාව.

ඉදානි.

‘‘දුල්ලභඤ්ච මනුස්සත්තං, බුද්ධුප්පාදො ච දුල්ලභො;
දුල්ලභා ඛණසම්පත්ති, සද්ධම්මො පරමදුල්ලභො’’ති.

ඉමිස්සා ගාථාය වණ්ණනාක්කමො සම්පත්තො. තත්ථ **දුල්ලභඤ්ච මනුස්සත්ත**න්ති මනුස්සභාවොපි දුල්ලභොයෙව මනුස්සස්ස දුල්ලභභාවො කාණකච්ඡපොපමාදීහි වෙදිතබ්බො එකො කිර කස්සකො ගඞ්ගාතීරෙ තීණි සංවච්ඡරානි කසිත්වා කිඤ්චිමත්තම්පි අලභිත්වා නඞ්ගලඵාලං ද්වෙධා භින්දිත්වා ගඞ්ගායං ඛිපි තෙන ගඞ්ගානදියා වාහෙන එකො උද්ධං එකො හෙට්ඨාති එවං ද්වෙ නඞ්ගලඵාලකා ගඞ්ගායං වුය්හන්තා චිරෙන එකො උද්ධං එකො හෙට්ඨාති ද්වෙ එකතො හුත්වා පාකතිකා යුජ්ජන්ති තස්මිං ඛණෙ වස්සසතවස්සසහස්සච්චයෙන එකවාරං උම්මුජ්ජමානො කාණකච්ඡපො උම්මුජ්ජමානක්ඛණෙ තස්ස ගීවා ද්වින්නං නඞ්ගලඵාලානමන්තරෙ හොති අයං කාලො දුල්ලභොව එවමෙව මනුස්සත්තභාවොපි දුල්ලභොයෙව තථාහි මනුස්සත්තභාවං අලභිත්වාව නිරයපෙතඅසුරකායතිරච්ඡානභූමීසුයෙව සංසරිත්වා සීසම්පි උක්ඛිපිතුං අලභන්තා එකබුද්ධන්තරා ද්වෙ බුද්ධන්තරා තයො බුද්ධන්තරා චත්තාරො බුද්ධන්තරා එකාසඞ්ඛෙය්‍යාවසෙන නිරයෙ පච්චනකසත්තානං ගණනපථං වීතිවත්තා, තථා පෙතඅසුරකායතිරච්ඡානභූමීසුපි අතිඛුද්දකෙන අත්තභාවෙන තිලබීජසාසපබීජස්ස චතුපඤ්චසත්තඅට්ඨකලභාගමත්තෙනෙව අඞ්ගුලියා පතිට්ඨිතට්ඨානමත්තෙයෙව භූමිපදෙසෙ නිසින්නානං අතිඛුද්දකසත්තානං ගණනපථම්පි වීතිවත්තා තෙ හි ගණිතුං ඉද්ධිමන්තපුග්ගලෙ ඨපෙත්වා අඤ්ඤො කො නාම සක්ඛිස්සති තෙහි මොහන්ධභාවෙන කණ්හසුක්කපක්ඛම්පි අජානන්තා අනෙකෙසු බුද්ධසතෙසු වා බුද්ධසහස්සෙසු වා උප්පජ්ජමානෙසුපි බුද්ධොතිසද්දං අසුත්වා වීතිවත්තා, එවං මනුස්සත්තභාවොපි දුල්ලභොයෙව. මනුස්සත්තභාවෙ ලභමානෙපි බුද්ධුප්පාදකාලො අතිදුල්ලභොව. බුද්ධුප්පාදකාලෙපි සම්මාදිට්ඨී හුත්වා කුසලූපපත්තිසඞ්ඛාතා ඛණසම්පත්ති දුල්ලභාව, සද්ධම්මදෙසකස්සාපි දුල්ලභත්තා, තස්මිම්පි සති අඞ්ගවිකලභාවෙන සද්ධම්මසවනස්සාපි දුල්ලභත්තාති එවමාදිප්පභෙදා මනුස්සත්තභාවාදිකා ඛණසම්පත්තියො දුල්ලභාති වෙදිතබ්බා. **දුල්ලභා ඛණසම්පත්ති**ති කුසලූපපත්තිසඞ්ඛාතා ඛණසම්පත්ති දුල්ලභායෙව තථා හි පච්චන්තවිසය අරූපඅසඤ්ඤසත්තතිරච්ඡානපෙතනෙරයිකකාලෙ වා මජ්ඣිමදෙසෙපි චක්ඛාදිඅඞ්ගවිකලෙවා පරිපුණ්ණඅඞ්ගභාවෙපි මිච්ඡාදිට්ඨිභූතා වා කුසලූපපත්තිසඞ්ඛාතා ඛණා න හොන්ති පච්චන්තවිසයෙ හි පවත්තා ජනා පාණාතිපාතාදිදසඅකුසලකම්මපථෙයෙව රමන්ති අභිරමන්ති, චණ්ඩසභාවා ච තෙ හොන්ති, රතනත්තයගුණම්පි න ජානන්ති. අරූපිනොපි පුග්ගලා පරතොඝොසවිරහිතත්තා සොතාපත්තිමග්ගපටිලාභොපි තෙසං නත්ථි, බුද්ධදස්සනාදීනිපි න ලභන්ති. අසඤ්ඤසත්තතිරච්ඡානපෙතනෙරයිකකාලෙසු පන පගෙව පූරිතපාරමීනං සත්තානං පවත්තනම්පි අබ්බොහාරිකං, සම්මාදිට්ඨිකුලෙ ජායමානාපි චක්ඛුවිකලෙන බුද්ධසඞ්ඝරතනානං අදස්සනං, සොතවිකලෙන ධම්මසවනතොපි හායති එළමූගාදිභාවෙන කුසලසමාදානා න හොන්ති. අඞ්ගසම්පන්නෙපි මිච්ඡාදිට්ඨිභාවෙන ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනබ්‍යාමප්පභාපරික්ඛිත්තං සබ්බජනානං නයනරසායතනභූතං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධම්පි දිස්වා පසාදසොම්මෙන චක්ඛුනා ඔලොකෙතබ්බම්පි න මඤ්ඤන්ති මනොපදොසවසෙනෙව යුගග්ගාහා හුත්වා යමකපාටිහාරියකාලාදීසු අනෙකෙපි මිච්ඡාදිට්ඨිනො මහානිරයෙ උප්පජ්ජන්ති. එවං කුසලූපපත්තිඛණසම්පත්තිපි දුල්ලභායෙව.

‘‘දුල්ලභඤ්ච මනුස්සත්තං, බුද්ධුප්පාදො ච දුල්ලභො;
දුල්ලභා ඛණසම්පත්ති, සද්ධම්මො පරමදුල්ලභො’’ති.

ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථො වුත්තොයෙව.

ඉති සාගරබුද්ධිත්ථෙරවිරචිතෙ සීමවිසොධනෙ

පකිණ්ණකකණ්ඩො නාම පඤ්චමො පරිච්ඡෙදො.

එවං සත්ථුපරිනිබ්බානතො වස්සසතච්චයෙන පතිට්ඨිතෙ ඉසිනා කාරිතත්තා' ඉසිනගර'න්ති ලද්ධනාමෙ ද්වත්තපාදිභූපාලානං නිවාසට්ඨානභූතෙ සිරිඛෙත්තනගරෙ එරාවතියා නදියා පාරිමතීරභූතෙ පබ්බතසානුම්හි පතිට්ඨිතස්ස කඤ්චනවරමහාථූපස්ස දායකස්ස සත්විචමහාධම්මරඤ්ඤො කාලෙ සාසනස්ස ද්විසහස්සසතාධිකළුකතිංසතිමෙ වස්සෙ සාසනෙ පටිලද්ධසද්ධානං කුලපුත්තානං මහාජනිකරණවසෙන විමතිවිනොදනියා වුත්තවචනං සද්දයුත්තිඅත්ථයුත්තිවසෙන සාධුකං අවිචිනිත්වා නදියා උදකුක්ඛෙපං අකත්වා උපසම්පදා කම්මස්ස කාරිතත්තා සාසනෙ පරාජයමාපන්නෙ කුලපුත්තෙ උපාරම්භකරණවසෙන සීමවිපත්තිහාරකො සීමසම්පත්තිප්පකාසකො ගන්ථො පවත්තති.

එත්තාවතා ච සිරිඛෙත්තනගරගොචරගාමෙන සත්විචමහාධම්මරාජගුරුභූතෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන තිපිටකධරෙන'සද්ධම්මකොවිදො'ති පාකට නාමධෙය්‍යෙන මහාථෙරෙන උපජ්ඣායො හුත්වා පඤ්ඤාධිපතීනං නිවාසභූතෙ පච්ඡිමජිනචක්කසාසනවරෙ වාසිගණාචරියෙන ගණවාචකෙන විනයධරෙන මහාසාමිනා ච, රාජගුරුනා තිපිටකනාගත්ථෙරෙන ච ආචරියො හුත්වා වෙජ්ජකම්මජඞ්ඝපෙසනකම්මාදිවසෙන අනෙසනං පහාය සම්මා ආජීවෙන විසුද්ධාජීවෙහි සඞ්ඝගණෙහි කාරකසඞ්ඝා හුත්වා සිරිඛෙත්තනගරස්ස දක්ඛිණදිසාභාගෙ දීඝපබ්බතසානුම්හි එරාවතියා නදියා තීරෙ වාලිකපුළිනෙ සීමාපෙක්ඛාය සහ උදකුක්ඛෙපං කත්වා පවත්තාය උදකුක්ඛෙපසීමාය දසධා බ්‍යඤ්ජනවිපත්තිං අකත්වා ඨානාරහෙන ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන උපසම්පදාය වීසතිවස්සෙන **සාගරබුද්ධී**ති ගරූහි ගහිතනාමධෙය්‍යෙන භික්ඛුනා රචිතො සාසනවිපත්තිහාරකො සීමවිසොධනී නාම ගන්ථො සමත්තො.

එත්තාවතා විභත්තා හි, සප්පභෙදප්පවත්තිකා;
සීමවිසොධනීහෙසා, නිපුණා සාධුචින්තිතා.

සිරිඛෙත්තාති පඤ්ඤාතෙ, පුරෙ අපරනාමකෙ;
දක්ඛිණෙය්‍යදිසාභාගෙ, උච්චනෙන කතාලයෙ.

වසන්තො භික්ඛු නාමෙන, සාගරබුද්ධීති විස්සුතො;
පුණ්ණෙ වීසතිවස්සම්හි, ගන්ථොයං සාධුචින්තිතො.

මයායං රචිතො ගන්ථො, නිට්ඨප්පත්තො අනාකුලො;
එවං පාණිනං සබ්බෙ, සීඝං සිජ්ඣන්තු සඞ්කප්පා.

යාව බුද්ධොතිනාමම්පි ලොකජෙට්ඨස්ස තාදිනො;
තාව තිට්ඨතු යං ගන්ථො, සාසනෙ භාරයං තමං.

උද්ධං යාව භවග්ගා ච, අධො යාව අවීචිතො;
සමන්තා චක්කවාළෙසු, යෙ සත්තා පථවීචරා.

තෙපි සබ්බෙ මයා හොන්තු, සමසමවිපාකිනො;
චිරං ජීවතු නො රාජා, සාසනස්ස උජ්ජොතකො.

දිබ්බන්තො රාජධම්මෙන, අරොගො සහ ඤාතිභි;
අනෙන පුඤ්ඤකම්මෙන, භවෙය්‍යං ජාතිජාතියං.

සාසනං ජොතයන්තොව, සක්‍යපුත්තස්ස සාසනෙ;
යදා නස්සති සද්ධම්මො, අන්ධීභූතො මහීතලෙ;
දෙවලොකෙ තදා හෙස්සං, තුසිතෙ ඨානමුත්තමෙති.

සීමවිසොධනී නිට්ඨිතා.